

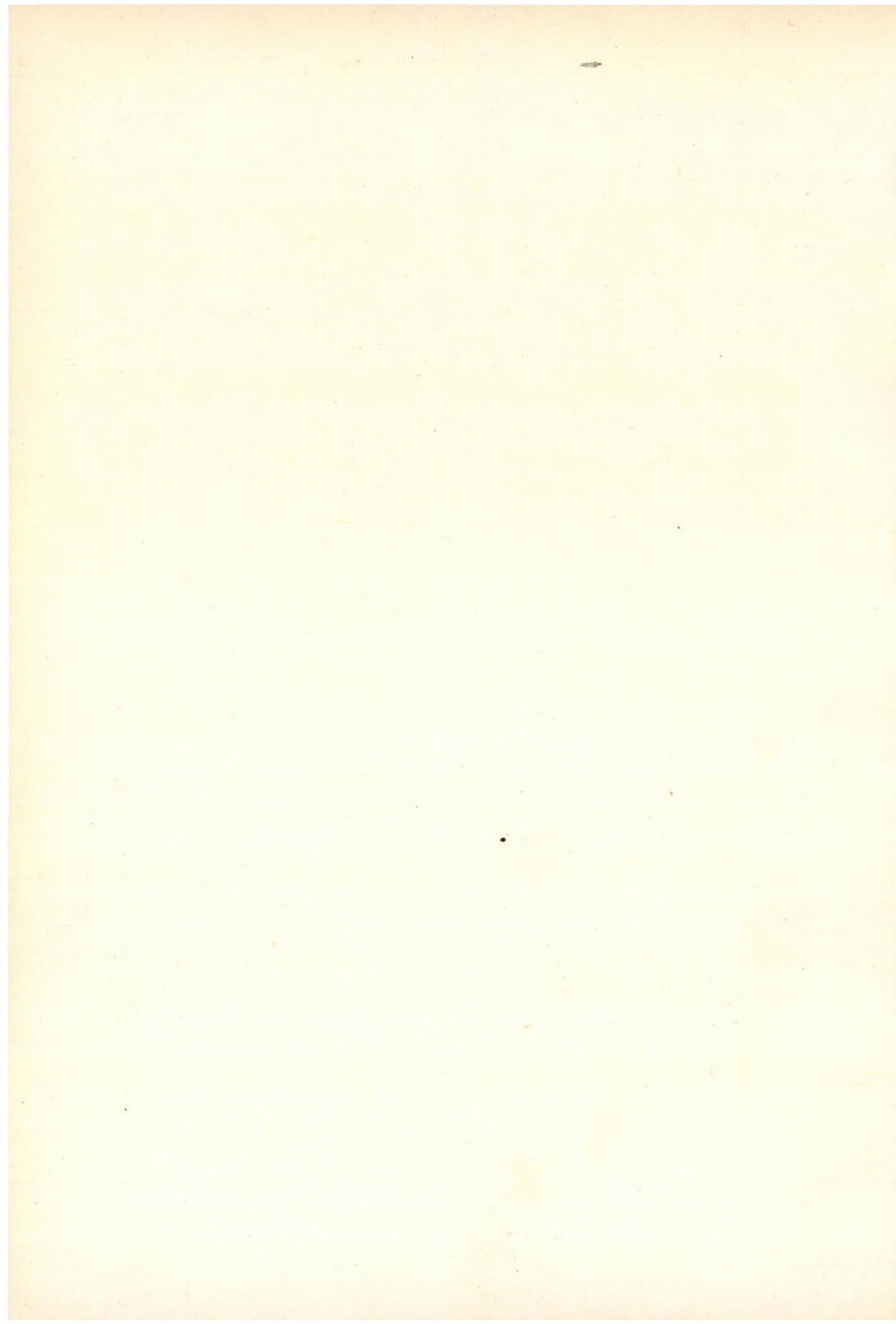
teo

lógia

negyedik évfolyam

2

teo lógia

IV. évfolyam, 2. szám

1970. június

TARNAY BRUNO: A csoda – isteni jel?	63
TOMKA FERENC: Modernség vagy modernkedés?	71
SZOMOR TAMÁS: A templom a szentírásban és az egyház történetében	77
GÁL FERENC: Egy természettudós megjegyzéseihez	82
TÁVLATOK	
A modern exegézistől a kérésgmáig	89
MEDITÁCIÓ	
<i>Nagy Árpád</i> : Az Ember védelmében	95
FÓRUM	
Liturgia és zene (Hozzászólások Domokos P. P. cikkéhez)	99
Hitoktatás és nevelés (<i>Bencze Anzelm</i>)	103
FIGYELŐ	
Eretnekek vagy pionírok? (<i>Szennay András</i>)	106
Az I. Vatikáni Zsinat centenáriuma (<i>Maribázi Bennó</i>)	107
Jézus örömhíre Isolottóban (<i>Gallai József</i>)	110
Lelkipásztori gondolatok bűnről és kegyelemről (<i>Péteri Pál</i>)	112
Adatok a szentmise szociológiájához (<i>Csanád Béla</i>)	115
Az új Lekcionárium (<i>Keresztes Pál</i>)	118
Ünnepeink egységes elnevezése (<i>Ebele Ferenc</i>)	120
A kereszttség új szertartása (<i>Szepesdy Sándor</i>)	122
Teológiai jegyzetek	125
INHALTSÜBERSICHT, RÉSUMÉ	126

TEOLÓGIA

negyedévi folyóirat

megjelenik március, június, szeptember és december közepén

Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, V., Károlyi M. u. 4-8. III. lépcső I. 8.

(A kéziratokat kizárólag ide kell küldeni)

Felelős szerkesztő: dr. Radó Polikárp

Főmunkatársak: dr. Gál Ferenc és dr. Szennay András

A szerkesztőség titkára: dr. Csanád Béla

Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre

Egyházi jóváhagyással

Előfizetési díj: 1 évre 60,- Ft. Egyes szám ára: 15,- Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest, 324-VII-1 számú csekkszámán. – Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 4,- USA dollár vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével

Terjeszti a Magyar Posta

Minden jog fenntartva

693526 MTAKESZ Sokszorosító. F. v.: Szabó Gyula

Tarnay Bruno

A CSODA — ISTENI JEL?

Húsz éve történt. Május 17-én, szerdán, az agóniához közeli állapotban érkezett Lourdes pályaudvarára egy fiatal leány. A zarándoklatot kísérő orvosok fejszóválva kifogásolták: hogyan kockáztathatták a harmincórás utazást Ulmtól – egy haldoklóval? Thea Angele a betegek szállásán felvette az utolsó kenetet és az éjszakát kegyetlen szenvedések között töltötte...

Hat esztendeje tartó betegségének történetét aprólékos gondossággal állapította meg a lourdesi *Orvosi Iroda*. Szakember számára rendkívül tanulságos lehet a karcotékok tanulmányozása. A kezelő orvosok diagnózisának felülvizsgálása után sem lehetett kétséges: a beteg „*sclerosis multiplex*”-ben szenved... Ma, a tudományos ismeretterjesztés korában, bizonyára szabad emlékeztetni az olvasót: ez a kór az egész idegrendszer károsodása. Az idegrostok (axon vagy tengelyfonál) működéséhez okvetlenül szükséges velőhüvely elpusztulása után ennek helyét kötőszövetből álló (gliaszövet) heg tölti ki. A legkülönbözőbb pályák állományában szétszórt göcök a legváltozatosabb zavarokban nyilvánulnak meg, mint tünetekben. Gyakran évekig tartó szünetek (remissiók) ellenére végeredményben csak fokozatos súlyosbodás lehetséges. „Szinte mérhetetlen munka ellenére sem sikerült okait tisztázni” [1].

Thea Angele kórtörténete a jellegzetes tünetek seregét sorolja fel. Féloldali izomerő-csökkenés (hemiparesis) következtében egyre nehezebb járás. Kóros reflexek és reflex-kiesés [2], érzés-zavarok, kettős látás, jellegzetesen akadozó, „skandáló” beszéd. A mozgás koordinációs zavarai a kisagy károsodására utaltak (cél-mozgások végrehajtásakor jelentkező remegés; ún. „intentiós tremor”). Vízelési nehézségek és székelési zavarok, hányás, a mozgás és állás teljes lehetetlenülése, az ún. „cerebellaris tünetcsoport”, valamint bulbáris tünetek jelezték, hogy a betegség súlyos, halálveszéllyel járó formájáról van szó.

A kegyhelyre az említett nap estéjén ájult, magatehetetlen roncsként érkezett. Hónapokkal előbb megszűnt normális táplálkozása. A tarkógörcs (opisthonus), a fejfájások, a combizmok görcse következtében befeléforduló térdek fájdalmas feszültségét a beavatkozás csak átmenetileg enyhíthette: így a szimpatikus pályák bénítása csupán 48 órára csökkentette a gyötrelmeket, a novokain befecskendezések – naponta háromszor! – egy-két órással járta...

Ebben az állapotban fürdetik meg első ízben a medencéknél. Egyetlen hatás: egy fintorszerű mosoly a hosszú idő óta görcsösen zárt ajkakon... annak a jele, hogy az arcizmok beidegződése még működőképes. És ezúttal hatnak a befecskendezések: az éjszakát nyugodt alvással tölti.

Másnap kétszer fürdetik meg a vízben. Az első után folyadékot vesz magához – hónapok óta először. A második után fájdalmai megszűntek.

Szombaton, a negyedik fürdő után, fejét mozgatja, mosolyog. *Wimmer* doktornő, a zarándoklat egyik kísérője, először hallja a beteg hangját: „Rettentő éhes vagyok...”

Az Orvosi Irodában a május 20–21-én végzett vizsgálatokról vannak jelentések. A beteg minden végtagja mozgásképes, segítséggel felül. A „Babinski-tünet” negatív – hasbőr-reflex és pupilla-reflexek épek. A térd és a felső végtagok saját-reflexei élénkebbek a normálisnál. Négy nappal megérkezése után a beteg felkel és jár – igaz, csupán rövid ideig.

A beteg megelőző, preagonisztikus állapotát tekintve csöppet sem valószínű ugyan, hogy egyszerű remissióról van szó, mégis újra és újra ellenőrzik a gyógyulás állandóságát. Tizennyolc éve teljesen tünetmentes. A „Szeplőtelen Fogantatás” zárda nővéreként él és egészséges.

Rendkívüli esztendő

Az utóbbi években a kegyhelyen megforduló átlag 45–50 ezer beteg közül évente kb. 30 jelentkezik az Orvosi Irodában: „Meggyógyultam!” Ilyenkor felveszik az adatokat, a kórtörténetet szigorú pontossággal, leletek és bizonyítványok alapján tisztázzák – foglalkoznak vele, ha az eset figyelemre méltó, vagy az irattárba teszi. 1950-ben összesen 63 gyógyulás adatait sorolták be az 1886 óta lelkiismeretesen gyűjtött Archivumba. Ezek közül 6 rendelkezett azokkal a sajátos jegyekkel és információs hiánytalanságokkal, amelyet a Bizottság megkövetel [3]. Végül is 4 gyógyulás nyerte el az egyházi jóváhagyást. Négy, hivatalosan elismert, „rendkívüli eset” egy évben: még Lourdesban is ritkaságnak számít!

A fenti esemény után néhány héttel érkezett *Evasio Ganora*. Az ötgyermekes olasz gazdálkodó maga nem volt tudatában: milyen szörnyű betegség kellemetlenségeit viseli. Azt sem tudta, hogy kezelőorvosa, *dr. Pietro Capra*, számos vizsgálat, ellenőrzés és konzultáció után már megalkotta a prognózist: „néhány hónapja van még hátra...” Ganora csak a hirtelen felszökő, majd alábbhagyó láz forrását érezte, szenvedett az erős izzadástól, tudta, hogy bal hóna alatt két kemény, kézzel kitapintható, babszem-nagyságú duzzanat van és ezek az „apróságok” okoznak annyi fejtörést orvosainak. A vizsgálatok és beavatkozások részletezése, a szisztematikus kezelés, a sokféle lehetőséget fokozatosan kizáró kórmeghatározás okvetlenül benyomást gyakorolnának az eset dokumentumait tanulmányozó szakemberre. Végeredményben a magasra szökő és ingadozó láz, a máj és lép megnagyobbodása, erős antibiotikumok többszörös eredménytelen alkalmazása, negatív Wassermann-próba, a tbc lehetőségének kizárása, még inkább a vérkép jellegzetes rendellenességei, legfőképpen pedig a hónalji nyirokcsomók punkciója és szövettani vizsgálata csak egyetlen következtetést engedtek meg: *rosszindulatú „Hodgkin-kór”*.

A nyirokrendszer egyes helyein a normális szövet-szerkezet átalakul, rostosodás és sarjszövet képződése következtében a fehérvérsejtképződés folyamata súlyos rendellenességet mutat [4]. Legyengülés, vérszegénység és rövid időn belül halál. – Oki kezelést nem ismernek. Rövid javulást eredményez a vérátömlesztés (Ganoránál 22 esetben ismételték meg) – sejtburjánzást gátló szerek adagolása (kétszer kísérelték meg a mustárnitrogén alkalmazását), besugárzások... A beteg szövetből kivett preparátumok a diagnózis többszörös felülvizsgálatát tették lehetővé a gyógyulás előtt és után [5].

Nem volt tehát kétséges, hogy valami rendkívüli ment végbe Ganora szervezetében, amikor június 3-án a fürdőben alámerítették és feloldó, megnyugtató meleget érzett szétáramlani egész testében. Nem ült vissza tolokocsijába, nyugodtan járt, aludt. Az orvos megállapítja, hogy testhőmérséklete normális. A hónalji göbök eltűntek. Hatalmas étvágygal táplálkozik és harmadnapra maga áll be a beteghordozó „brancardier”-k megerőltető munkájába.

Többszörös, szinte aggályoskodó felülvizsgálat, kiegészítő leletek beszerzése... tartózkodó óvatosság... a beteg szövetből vett preparátumok és a gyógyult nyirokcsomók összehasonlítása, szakvéleményezés... Ez az Orvosi Iroda stílusa! „Nem értem a merevségüket! Az ilyen esetek vitán felül meghaladják az orvostudomány

lehetőségeit!" – mondta egyszer a Bizottság ülésén vendégként résztvevő vallás-talan orvos.

A „Ganora-eset” továbbkerült a Nemzetközi Bizottsághoz, 1955. februárjában nagy többséggel szavazták meg a jelentés szövegét. Kiemelik, hogy „hasonló lefolyású lymphogranulomatosis nem ismer az orvosi tapasztalat... Szeretnénk hozzátenni, hogy a Nemzetközi Bizottság ritkán foglalkozhatott ennyire szokatlan esettel” [6].

Ugyanezen év augusztus 12-én *Edeltraut Fulda*, a valaha Európa-szerte ismert táncművésznő gyógyult meg 17 éve fennálló súlyos mellékvese-elégtelenségéből (Addison-kór).

Október 3-án pedig *Paul Pellegrin* gyógyulása keített feltűnést. A beteg testében – máj-tályog operációt követően – mélyre hatoló, gennyedő sipoly keletkezett. Másfél éven át minden eredmény nélkül kezelték [7]. A bőven szivárgó genny naponta kétszeri kötéscserét kívánt, de Pellegrin ezredes türelmesen viselte sorsát. „Nem úgy mentem Lourdesba, mint a klinikára. Zarándokolni mentem!” Szinte semmi jelentőséget nem tulajdonított annak, hogy a harmadik fürdés után a seb nyílása nem gennyes többé és a friss kötés tiszta maradt... Csak otthon, Toulonban, a rendszeres kezelését végző sebész mered rá meglepetten a tökéletesen zárult, rugalmas, halvány rózsaszín heggel borított sebhelyre: „Mit csinált Ön a sipolyával, ezredes?” – „Lourdesből jövök...” – feleli a volt beteg, maga is meglepetten.

Mit akarnak az „esetekkel”?

Mit jelent pontosan négy, kánoni vizsgálatot követő főpásztori nyilatkozat, amelyek értelmében „csodás gyógyulás történt, s ezt a Szent Szűz közbenjárásának tulajdonítjuk”. Az ilyen nyilatkozat mindig kifejezetten fenntartja az Apostoli Szentszéknek a végleges döntés jogát, az pedig a lourdesi esetekben nem nyilatkozik. Az egyházi hatóság döntése tehát *nem követel hitet*. Célja nem más, mint a vallásos érzés, hit és kultusz megfelelő ellenőrzése és nevelése. Egyáltalán nem értelmezhető úgy, mint a további tudományos vizsgálat kerékkötőjét. Ne gondoljunk a nagyvárosokban oly félelmetes mértékben terjedő *miszticizmusra*, az ismeretlen, rejtett, „okkult jelenségek” kultuszára. A *kereszténység* szellemében az „ismeretlen” után *katatni kell*, *nem* kultusz tárgyává tenni. Ma szeretünk arra rámutatni, hogy az Evangélium egyike a nagy történelmi tényezőknek, amely a természet erőit megfosztotta a mítikus jellegüktől, „deszakralizálta” az anyag és az ember világát és – elvileg – szabaddá tette a természettudomány és technika útját.

Természetesen különféle indítékokból érdeklődnek ma is a lourdesi események iránt. A tudomány munkásai fáradhatatlanul kutatnak újabb hipotézisek után. A *parapszichológia* tanulságos és többnyire Lourdes javára szóló összehasonlításokat tesz [8]. Valóban *szokatlan*, „*univerzális*” gyógyító tényező lehet, amely legkülönbözőbb betegségekre, egészen eltérő alkatokra bámulatos hatékonysággal, mégis „*szeliktíven*” fejtí ki erejét!

Az Egyház minden további magyarázó kísérletől függetlenül terjeszti elő a *maga értelmezését*: „*Szabadító Istenünk jósága és emberszeretete jelent meg!*” (Tit 3,4).

A probléma, amellyel adott esetben a kánoni bizottság szembenáll, így fogalmazható: lehetséges-e, hogy itt és most, ez a jelenség, az örök és kifogyhatatlan Jóság és Szeretet újabb megnyilatkozása volt?

„Jelek” és „erőnyilvánítások”

A rendkívüli eset tehát jelez valamit. A *jel* pedig feltételez valamit, ami meghatározza jelentését. A közönséges beszédben pl. ez egy nyelv szókinccse és nyelvtana. Események értelmezésében mi határozhatja meg azok jelentését? Miféle *jelkulcs*, „*kód*”, teszi lehetővé ezek megfejtését, „*dekódolását*”?

Az *isteni jelek teológiáját* kell megalkotni, hogy aztán le tudjuk fordítani a ma nyelvére az isteni üzenetet.

A *Biblia nyelvén* a csoda „*jel és erőnyilvánítás*” egyszerre (sémeion kai dūnāmis). Olyan hatalom megnyilvánulása, amely a természet lehetőségeit felülmúlja – ezért isteni jel.

A *bivő* számára ez a fogalmazás talán nagyon egyszerűnek tűnik. Ha azonban át akarjuk fordítani *mások* nyelvére, meglehetősen nehézségekbe ütközünk. Ismérveket kell találnunk, vonatkoztatási rendszert, jelkulcsot. Valami támpontot, valamit, ami „feltétlen”, „abszolút” – legalább olyan mértékben, mint egy adott nyelv grammatikája, amelyet mindenki követ, elfogad, aki ismeri és beszél a nyelvet.

Nem is nagyon régen a teológiai gondolkodás kizárólag az „*erőnyilvánítás*” jegyére épített. A csoda számára elsősorban a természettörvények „*felfüggesztése*”, „*megsértése*”, „*megváltoztatása*” volt. Más szóval abszolút mércének tekintette a „*természettörvények*” áttörhetetlen, szükségszerű és determinisztikus hálózatát.

A 18–19. század *apologetikáját* éppen ezért bizonyos *kettősség* jellemezte. Egyrészt elfogadta a természettörvények szükségszerűségét, mint „abszolút vonatkoztatási rendszert”, hiszen e nélkül lehetetlen volna azok „*felfüggesztéséről*” beszélni, lehetetlen felismerni a csodát. Másrészt Istent egyszerűen besorolta a természet folyamatait irányító tényezők közé – hiszen úgy képzelte, hogy konkurál a természetes okokkal, azokat „*megtöri*”, „*megszünteti*”. „*Oktalan meghatározások!*” – jelenti ki A. Michel 1929-ben [9].

Az efféle besorolás ugyanis nem vet számot eléggé *Isten transcendenciájával*. Az isteni „*erőnyilvánítás*” felemeli és megtartja, felhasználja és összpontosítja a természet erőit. A legbensőbb módon működik a teremtésben – *in omnibus intime operatur* – anélkül, hogy működése leírható volna, akár szembeállítás révén is, a természet kategóriáival. Az „*oktalan meghatározások*” ott hibáztak, hogy *Istent* és a *természetet* „*kontrér*” tényezőkként tüntették fel. Valahogy úgy, amint a „*tűz*” meg a „*víz*” ellenkeznek egymással – vagy amint különböző irányú és nagyságú vektor-komponensek a „*nagyobb*” irányába mutató eredőt adnak.

Ez a szemlélet érthető ellentmondást váltott ki minden oldalról. „*Isten így beszélné tehát: nem sikerült a mindenség megalkotásával, isteni rendeleteimmel, örök törvényeimmel elérni szándékomat; így tehát megváltoztatom örök eszméimet, törvényeimet, hátha megvalósíthatom azt, amit nem értem el ezek segítségével...*” *Voltaire*-nek ezek a pamflet-ízű sorai megvilágítják, hogy az „*objektív*”-nek nevezett *apologetika a problémafeltevés sorrendjében követett el hibát*. Az örök Jósággal és emberszeretettel, vagyis a „*jel*” *sajátosságával* lehet csak kezdeni, hogy alapot teremtsünk az „*erőnyilvánítás*” megértésének. Az a kérdés: *miként* lehetséges egy, a természet megszokott rendjétől *eltérő esemény*, egyáltalán *nem lehet az első lépés*, ha tanúságot teszünk az isteni jelekről.

Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy ma valaki is magáévá tenné a felvilágosodás és pozitívizmus egyoldalúan *determinisztikus világnézetét* [10]. A modern természettudomány jól tudja, hogy a „*jövő*” nem mindig abszolút szükségszerű következménye a „*már megtörtént*”-nek. A világ fejlődése mai szemmel roppant erőfeszítések változatos sorozata „*új*” módok megteremtésére egy optimális állapot el-

érése végett. Így egy adott állapotban a természet ismert törvényeit *nem* nevezhetjük végső és teljes értelemben *abszolút érvényűeknek* [11].

Azt is hangsúlyozni kell, hogy a csoda biblikus értelme magába foglalja az isteni „erőnyilvánítás” jegyét [12].

Mindezek megfontolása után sem mondhatunk mást: a természettörvények determinizmusa nem lehet támpont, nem szolgáltathatja az isteni jelek jelentéstanát és semmiképpen sem használhatók a fenti „oktalan meghatározások” [13].

Teljesebb értelmezés felé

„Hogy a hit engedelmissége értelmes természetünknek megfelelő legyen, Isten a Szentlélek *belső* segítségével össze akarta *kapcsolni* a külső bizonyítékokat...” Az I. Vatikáni Zsinat megfogalmazásának sokatmondó árnyalatait csak nehézkesen tudatosítottuk!

A bensőnket átható isteni vonzás nélkül pusztán a külső tények aligha hajlítják akaratomkat a hit engedelmisségére. „A jelek szükségesek, de sohasem elégségesek, minden az értelmezéstől és a benső igénytől függ... a világosság csak elvakít, vagy a sötétség még inkább kiemeli a világosságot... A csodák nemcsak kihívást jelentenek a józan ésszel szemben...: elégültté teszik vagy nyugtalanítják a szívet” [14].

G. Marcel pedig még kifejezettebb. *Hogyan* lesz feltételezéseimből, magánvéleményemből, egyéni meggyőződésemből *hit*? Meg kell tisztítanom az önkényesség, az előítélet holt terhétől, *fiktív* személytelenségéből tudatos akarattal áttenni az önkéntes, szabad elkötelezettség szférájába. Így a „*hit színaránya*” feltételek, kikötések nélküli *szabad ajándék*. „Ha a bölcselő megkísérli az „abszolút” vizsgálatát, ilyen adottságokra kell építenie meditációit” [15].

Az *abszolút természettörvényeket* tehát az egzisztencializmussal rokon áramlatok hatására új „*abszolút*” váltja fel. Személyesség, szabadság, önkéntes elkötelezettség a tengely – ezek nyelvén értelmezi az isteni jeleket is.

A hitet a szürkület homálya előzi meg. A világosság feltüntetése a mi magatartásunktól függ. „*És ez a szabadság órája*” [16].

Teológusok, mint P. Rousselot és később G. de Broglie azt állítják, hogy – lélek-tanilag és de facto – a „*hitelözetek bizonyossága*” (certitudo credibilitatis seu signorum) csak a „*hit szemeivel*” nézve válik teljessé [17].

De sokkal mérsékeltebb elmék is úgy látják, hogy a jel karakterisztikuma nem annyira elemezhető, elszigetelhető tárgyi mozzanatokban, mint inkább a szemlélet átalakulása révén, új „*tenziók*” kialakulásával ragadható meg. Az eddig végzet-szerű, vak, abszurd szükségszerűség művének tekintett világ, mintha egy mindennek felett álló Személy kezében volna. A csodajel előtt talán úgy tűnt, hogy törvények, rend, jól ismert keretében élek – most vállalom kellene a nem-értés, a kérdés, a végső, természetfeletti erővonalak feltételezésének bizonytalanságát [18].

A jelek „esztkatologikus dimenziói”

„... akkor tehát *elérkezett hozzátok az Isten országa*” – fejezi be érvelését az Úr Jézus egyik csodája alkalmával (Mt 12,28).

Azért emlékeztetünk ezekre a szavakra, mert az isteni „erőnyilvánítások”, az „erősebbnek az erős” felett aratott győzelme, a lourdesi „rendkívüli esetek”, amelyek következtében, J. Mouroux szép szavai szerint, a „kemény, fájo és embertelen

anyag hirtelen *bozzánk simuló testvérünk*ké lesz” – mindez csak az Isten országa teljes Evangéliumával együtt lehetnek hitelreméltóak!

A jelek teológiáját ma *nem* természetbölcseleti fejtegetésekkel, tudományos vitákkal vagy valláslélektani értekezésekkel kell kezdeni. A természettörvények vagy a személy bensőségének „abszolút” voltán túl, arra kell rámutatnunk, ami mindnyájunk élni akarásának és együvé tartozásának kifejezése, ezért minden erre vonatkozatható és mindenki nyelvére lefordítható. A *reménység* ez. Haladás, béke, együttműködés első feltétele és éppen ezért „abszolút”, feltétlen. A „konkrét ember” nemcsak a természet és szabadság credője, hanem társadalmi-történelmi struktúrák és feladatok alanya. Az „Isten országa” a nagy egész, az ég és föld, megújulásának meghirdetése. Egyszersmind biztatás, hogy mindez remélhető: „eljövendő”.

Minél inkább kapcsoljuk az isteni jeleket az Údvtörténet egészéhez, az Evangélium lényegileg jövőbemutató és jövőt ígérő perspektíváihoz, annál inkább számíthatunk arra, hogy megértésre találunk.

Ma az *új teológiai kategóriák* képviselői hangoztatják ezt a nagy, szintetikus szemléletet [19].

De ugyanígy beszélnek – a keresztény jelek eredetiségének tisztázása érdekében! – a *pozitív kutatás munkásai*. „A nagy, átfogó és egyetemes csoda: a kinyilatkoztatott vallás egész története az egyes csodák hitelességének biztosítója. *Nem szabad ezeket csak analitikusan, elszigetelve* vizsgálni” [20]. A múlt vagy a jelen „esetei” lélektani és formai szempontból megengedik a párhuzamot, de *egyedülállóak jelentés* tekintetében [22].

Következmények

Az isteni jelek tanúságát a remény „abszolút” követelményére alapozzuk. A jövőért való felelősség világnézeti különbség nélkül egybefogja a „*jóakarát embereit*”, hiszen az ő testi-lelki békességük a Magasságbeli sugárzó dicsősége (vö. Lk 2, 14). – Így az isteni jelek *valóban* „*mindenki felfogásához alkalmazkodnak*” (I. Vat. D 1790).

Az üdvösségünket munkáló isteni „dünamis” áttevődik a természet érzékelhető-észlelhető folyamataiba, megnyilvánul mint Jóság, emberszeretet a „rendkívüli esetekben”. De az emberi szabadságnak kell továbbvezetnie; rá van bízva, hogy kifejezze, tanúsítsa, kultuszt teremtsen az Úr megjelenésének. Miliőt kell teremtenie, amelyben tisztul a hit és megerősödik a felelősségtudat, ahol *elvetik* a pogány „*deus ex machinák*” *restségét*. A nagy erőfeszítésekre serkentő, minden embert testvérré tevő reménység légkörét kialakítania. Nem szolgálhatja nyeresztkedés, szenzációéhség, politikai utópiák vagy uszítás nemtelen céljait.

A csoda jelentésének vázolt *szintetikus, direkt, egzisztenciális* megragadása nem zárja ki, hanem megkívánja a *részletek analitikus, tudományos-szakszerű vizsgálatát*. Lehetséges, hogy a mai klinikai módszereket, vagy a történelmi kutatás eljárásait egykor elavultnak minősítik majd. Ám a részletek kutatásának vég nélkül való, indefinit folytatása nem akadályozza meg, hogy az *egész* konvergenciájának, egyre világosabb összefüggésének, értelmezésének vonalai kialakuljanak bennünk. Csak futólag utalunk rá, hogy ez a felfogás összehasonlításokat engedne meg napjaink legszigorúbb értelmében vett tudomány-eszményével...

Ami pedig a nagy összefüggésekben való direkt ítéletalkotást illeti, úgy véljük, a Boldogságos Szűz iránti hálánkat rójuk le, ha ide csatoljuk szerény benyomásaink „*ex voto*” táblácskáját... Lourdesban, az elmúlt év folyamán egyszerűséget, fegyelmet, imádságos szellemet és a lelki megújulás éhségét láttam. Vakációjukat feláldozó

fiatal „brancardier”-k barátsága, dr. Olivieri előzékeny felvilágosításai, a „Pax Christi” menedékháznak vendégszeretete... Bevallom, az ízléstelenség vásári forgatagán lesütött szemmel törtettem keresztül! De kárpótlásként ott volt az „*Esplanade de Rosaire*” léggömb! Kutattam a béna öregember és a tolézóékben ülő kisgyerekek arc kifejezését, akik *nem* gyógyultak meg a szentségi áldás alkalmával: béke, mosoly... Tízezrek imájában van valami lenyűgöző (angol, olasz, flamand, francia főpapok hoztak aznap nagyobb csoportokat). Tömeg-pszichózis? Az arcachoni fürdőhely bárjának zenés teraszán, Avignon utcáin, a párizsi Sacré Coeur lépcsőin hajnalig nyüzsgő, gitározó, vonagló tömeg csakugyan nagy erőfeszítéssel igyekezett pillanatokra beleélni magát valamibe, ami valósággal mérhetetlenül idegen volt tőlük: nem tudom Életnek, Szabadulásnak, Szerelemnek nevezem-e – mindenesetre ösztönös, formátlan erők orgiája volt! Az imádkozó tömegek ezzel szemben – úgy tűnt – valami tőlük *független és mégis köztük*, bennük élő *jelenlétről tanúskodtak*. Erőltetés, *apologetikus erőszakoskodás nélkül* képviseltek Valamit, ami kimondhatatlan, szent és vonzó: numinosum et fascinosum.

Bernadette mondotta valaha egy hitetlenkedő látogatójának: „Az a kötelességem, hogy ezt *elmondjam magának*. Nem kötelességem, hogy *elbitessem*”.

Ezek a szavak jól fejezik ki Lourdes szellemét.

JEGYZETEK

1. Horányi B. Neurológiája hat elmélet tarthatatlanságát mutatja ki. Bp. 1962. 394–403. l. – 2. Az ún. „klónus”, a térd- és bokaizület izmainak rövid, görcsös rángása, – a „Babinski-tünet”: a talpbőr érintésére az öregujj hátrahajlása. A „hasbőr-reflex” kiesése. Lásd *Issekutz B.* Gyógyászat és gyógyítás II. 840–2, *Ádám Gy.* Élettan Bp. 1966. különböző helyein. – 3. Lourdes iránti tudományos érdeklődés bizonyítéka az esetek önkéntes tanulmányozását lehetővé tevő orvosi Társaság, *Association Médicale Internationale de Lourdes*, 10 ezer tagja. Figyelemre méltó, hogy 1946. óta a zárandókló betegek évi átlaga megháromszorozódott. Hozzátehetjük, hogy csupán 1962-ben nem találtak a 39 regisztrált eset között további vizsgálatra alkalmasat. 1963-tól minden évben egy, kettő vagy három eset bizonyult figyelemre méltónak, ezek jelenleg folyamatban levő vizsgálat tárgyát képezik. – 4. A magunkfajta, nagyon általános orvosi ismeretekkel rendelkező olvasó számára ajánljuk a fenti munkákon kívül: *Donboffer*, Kórlettan, Bp. 1961. 606 és több helyen. – A fehérvérsejtek kvalitatív arányában mutatkozó rendellenességek a festésre hálózatos, ill. szemcsés szerkezetet mutató (retikulociták, ill. granulociták) eloszlásában, a nyirokszövetben termelődő lymphociták kiesésében, jellegzetes óriássejtek megjelenésében (Sternberg-féle sejtek) mutatkoztak. V. ö. *Ádám i. m.* 24–26. – 5. A szövettani vizsgálatot *Fittibaldi* (Alexandria), *Storti* (Pavia), *Fabre* és *Nanta* professzorok (Toulouse) végezték. Jelentésüket közli *Olivieri dr.*, Y a-t il encore des miracles a Lourdes? 18 dossiers de guérisons 1950–1969. Paris, 1969. A felsorolt gyógyulások részleteit tőle veszem. – 6. *Olivieri i. m.* 128. l. – 7. A szeptemberi bakteriológiai vizsgálat minden terápiával szemben resistens staphylococcusokat mutatott ki. – 8. Sokszorosan ellenőrizték a *medencék vizének* összetételét. Az 1964-i jelentés pl.: „Az átlagnak megfelelő mésztartalom, kalcium-karbonát alakban, szulfátokban és klórtartalmú vegyületekben nagyon szegény, vasban és szerves anyagokban tartalma normális.” A kvantitatív adatok részletezése: *Olivieri i. m.* 241–2. – *Parapszichológiai* tekintetben még mindig helytállónak látjuk megállapításainkat, amelyeket a „Vigilia” 1959. ápr. számában megkockáztattunk. – 9. „Miracle” Diction. de Théol. Cath. X./2. 1808. – 10. Erre a világrepre *Descartes*, *Leibniz*, *Kant* bölcselate hatott. A 19. sz. *empirizmusa* igazi tudományos szellemben a törvényeket csupán az egyedi esetek összegezésének tartja, de éppen ezért lehetetlen a törvények „megsértése”: az empirikus törvényszerűséget kell az eseményeknek megfelelően módosítani. A mai tudományos világkép módosulását világosan foglalja össze *R. Blanché*, La science actuelle et le rationalisme, Paris 1967. Szerző a logikatörténet és tudományelmélet szakértője. – 11. Az apologetikának, „mint objektív tudománynak eredménytelenségéről” (Misserfolg), tett vázlatos megállapításokat bizonyos megszorításokkal és árnyalásokkal tesszük magunkévá téhá; *C. Geffré*, Die neuere Geschichte der Fundamentaltheologie, Concilium 1969. 6/7. 418–429. *L. Monden*, Theologie des Wunders, Freiburg, 1961. 42–53 történeti áttekintéséről ugyanígy vélekedünk. Fenntartás nélkül csatlakozunk *J. Mouraux*, A travers le monde de la foi, Paris, 1968, 61–85 felfogásához. – 12. Nemcsak „sêmeion, óth = jel”, vagy „teras, mófeth = meglepő és rettegést kiváltó esemény”, hanem egyéb megjelölések mellett „*niflaóth* =

az isteni mindenbatóság és bölcsesség számára fenntartott, embernél lehetetlen" dolgokat jelenti. Pl. Gn 18,14, Péld 30,18, Zsolt 117,23, 130,1 – az Újszövetségben „adünata” Lk 1,37 18,27 Gese-
 nius, Handwörterbuch... 1954, 641. „pala”. A. Lefevre, „Miracle”, Diction. de la Bible, Supplém. V. 301. – 13. „Praeter ordinem totius naturae creatae” S. Th. 110,4 aligha érthető
 másként, mint hogy a csoda természetfeletti cél érdekében történik. Semmiképpen sem zárja ki
 a teremtett okok új, szokatlan kombinációit, koncentrációját. Még a kenyérszaporítás vagy halott
 feltámasztása esetében sem kell okvetlenül az oksorok folytonosságának megszakítására gon-
 dolni, mint azt pl. H. D. Lewis, Philosophy of Religion, London, 1965. 301–6 nehezkesényezi. Nem
 sok hasznunkra van a „természetfölötti fiziológiájának” rendszerezése Le Bec dr., az Orvosi
 Iroda 1917. évi elnöke munkáiban, aki pl. De Rudder nevezetes gyógyulása esetében az igen
 gyors csontsarjzadáshoz kb. 5 g calcium „teremtését” tartja szükségesnek. Ez a „gyógyulás pil-
 lanatában nem lehetett szabad állapotban a szervezetben”. A kérdés érdekes és kényes! Mi
 pontosan azt vonjuk kétségbe, hogy az isteni jelnek értelmét csak az „energia-tétel” ilyen meg-
 sértésének feltételezésével világíthatjuk meg! – 14. M. Blondel, L'Action, 1893. 396. Más mun-
 káiban részletesebb! – 15. Du refus a l'invocation, Paris, 1940. 178–182. Ezekben a lapokon késői
 konverziójára is hivatkozik és ennek tulajdonítja mély együttérzését – une sympathie de base!
 – a hitetlenek, különösen a kommunisták iránt. – 16. Ed. Le Roy szavait Congar, La foi et la
 Théologie, Paris, 1962. 79. l.-ről idézem. – 17. Értelmezését és bírálatát ld. Monden i. m. 80–83.
 – 18. Lepargneur, Nature fonctionelle du miracle, Nouv. Rev. Th. 1962. 283 skk. és R. Latou-
 relle, Zerstückelung oder Erneuerung der Fundamentaltheologie? Conc. id. szám 433. – 19. Mon-
 den, Geffré, Latourelle i. h. K. Rahner, Heilmacht u. Heilungskraft des Glaubens, Schriften
 V. 518 skk. J. Trütsch in: Myterium Salutis I. 851–860, J. B. Metz in: Lex. f. Th. K. X. 1265.
 J. Mouroux i. h. – 20. A. Lefevre i. m. – 21. Grundmann, „Dünamis” in: ThWNT II. 302–4
 uott Oepke, „Iaomai” III. 194–235. A bollandista B. de Gaiffier rámutat, hogy a fantasztikus
 és pogány motívumoktól hemzsegő középkori legendairódalom alapeszméjében különbözik az
 átlagos folklóre-mondakincstől; a csodákban az üdvtörténet nagy tetteinek folytatását látják!
 Miracles Bibliques et Vie des Saints, N R Th 1966. 376–85.

AZ IGASZÁG DIALOGIKUS MEGKÖZELÍTÉSE

Miért lett volna a dialógus a 20. század nagy „jelszavává”, ha nem épp azért, mivel korunk-
 ban egyre jobban igazolódik a tény, hogy minden eddigi totális rendszer (szisztéma) csak a
 monológot ismerte és kívánta elismerni. Napjainkban a monológnak csődjét éljük át. A közép-
 kor egyetlen nagy monológ volt. A reformáció és ellenreformáció két párhuzamos monológ-
 ként áll előtünk. A felvilágosodás nem volt egyéb, mint a „rabies theologica”-nak szekulari-
 zációja. A kereszteshadjáratoknak és az inkvizíciónak „écrasez l'autre”-ja (semmissétd meg,
 zúzd össze a másikat) az „écrasez l'infame” (az „infámis” az egyházat jelentette) magatartá-
 sává vált, de úgy, hogy szintén megmaradt a monológ szintjén. Az empirikus természettudo-
 mányok felvirágzása során e tudományszakok foglalták el az egyeduralkodó abszolutisztikus
 metafizikai gondolkodás helyét. De az új „scientizmus” lényegét illetve ugyancsak monológ
 maradt. Újra és újra tehát a monologikus fekete-fehér ábrázolással találkozunk. A 20. század-
 ban végre megérjük minden „szisztémának”, a kereszténységnek is, mint monologikus rend-
 szernek összeomlását. És épp ennek nyomán kezdünk most mindannyian egymással beszédbe
 bocsátkozni. Az igazságot nem a rendszerben, hanem a dialógusban, a közös térben tudjuk
 így megtalálni. Végre tudatára ébredtünk annak, hogy az igazságot senki bérbe nem veheti,
 hogy az igazság túlhaladja mindannyiunkat, és mégis köztünk vett szállást. Nem szóló-ének-
 számban, hanem többszólamú dalban találkozunk vele. – Emlékezzünk csak a négy vak tör-
 ténetére. Egy elefánttal találkoznak. Megtapogadják. Az egyik a lábát, s kijelenti: egy dór
 oszlopú épület áll előtte. A másik az ormányát, s azt mondja: egy kígyó. A harmadik nagy
 hasát, s úgy véli, hogy orozslán kicserzett bőrét fogja. Az utolsó a fület tapintja, s azt pálma-
 levélnék gondolja. Vitatkozni kezdenek, hogy saját igazukat (igazságukat) megvédjék. Oly harcba
 bocsátkoznak, mely a másik igazságának semmiféle helyt nem akar adni. – E kis tanítómesé
 nyugat szellemvilágának képét, legalábbis annak árnyoldalát tárja jól elénk.

(E. Schillebeeckx: Gott, die Zukunft des Menschen, 1969. 60–61.)

Tomka Ferenc

MODERNSÉG VAGY MODERNKEDÉS?

„Az egész Egyháznak alkalmazkodnia kell a világ új igényeihez. S miután befejezte a zsinatot, az egész Egyház elkötelezte magát a lelki és szerves megújulásra” – írja VI. Pál pápa a papsághoz intézett üzenetében [1]. – A világ új igényeihez való alkalmazkodás, ill. az örökérvényű evangélium közlésére legalkalmasabb utak megtalálása és az azokon való elindulás mindenkor Egyházának, a mainak is, nagy feladata.

Ismerős a *Szentírás kettős időfogalma* (chronos-Kairos), ahol a *chronos* a mintegy közömbös időt, a *kairos* a cselekvéshez-szabott időt, az üdvtörténeti cselekvésre alkalmas időt, jelenti. Kairosról beszél Sz. Pál, amikor a római híveket figyelmezteti: „Itt az idő, hogy az álomból felserkenjünk”, és felismerjük az időt – a mai idő kínálta lehetőségeket (Róm 13,11). Erről beszél Jézus, mikor Jeruzsálemet feddi: „nem ismerted föl látogatásod idejét” (Luk 19,44). – A ma Egyházának is fel kell ismernie az Istentől rendelt üdvtörténeti pillanatot, s a pillanat-adta lehetőségeket.

A korhoz való alkalmazkodás – a modernség – mindig változással jár; a „régit” bizonyos területen felváltja az „új”. A korforduló kísértése és *veszélye kettős*. Egyrészt a *múlthoz mindenáron való ragaszkodás*; másrészt a minden *réginek válogatás nélkül való elvetése* – barátkozás mindennel, ami újszerű, függetlenül megalapozottságától. – Természetesen egyik magatartás sem ismerte fel az időadta lehetőséget, az üdvtörténeti időt, a kairoszt.

Az alábbiakban kiemelünk néhány – a ma lelkipásztorát érintő – kérdést a teológia, illetőleg a gyakorlati lelkipásztorkodás területéről. Ezek ma jellegzetes vitatémák, s gyakran megtalálható velük kapcsolatban – a korfordulóra jellemzően – a két végletes elgondolás.

A teológia szakembere

K. Rabner mondotta, hogy ma minden 45 évnél idősebb papnak újra át kell gondolnia hitünk tanítását, ha a kairosznak megfelelően akarja közölni az Igazságot a rábízottakkal.

Vannak teológiai kérdések, amelyeket néhány évtizede, vagy akár éve még más-ként tanítottak; melyeket az idősebb generáció másként sajátított el. A *tudomány, a társadalom* és az *Egyház fejlődésével* azonban természetesen *fejlődtek a teológia szempontjai, következtetései és eredményei* is. Az Egyház a „századok folyamán állandóan az isteni igazság teljessége felé tart, amíg csak be nem teljesednek benne Isten igéi” – írja az isteni kinyilatkoztatásról szóló zsinati rendelkezés, világosan állítva e fejlődést. – Egyes területeken már *kétségtelenül eldőltnek* és a józan ész számára igazoltnak mondható a változás. Itt nincs joga a lelkipásztornak – arra hivatkozva, hogy ő mást tanult – a régit hirdetni.

A pap, lelkipásztor a *teológia szakembere* kell hogy legyen. A „szakember” szót itt legáltalánosabb értelemben vesszük. Értjük rajta mind a biblikus vagy filozófus professzort, mind a gyermeknevelőt és ifjúsági hitoktatót – a falusi vagy városi lelkipásztort. A gyakorlati *lelkipásztorkodás* legkülönbözőbb területei legalább *olyan*

mértékben szakembereket – szaktudást, állandó továbbképzést, teljes odaadást – igényelnek, mint az egyetemi oktatás [2].

Vagyis a teológia ma jobban *egész embert kíván*, mint valaha. Ezért nehezen fogadható el pl. az a javaslat, mely szerint minden papnak egy iparághoz is értenie kellene [3]. Természetesen „különbözők a hivatások”. Ezért legkevésbé sem akarunk itt az ún. „munkáspapi életstílus” kérdésében állást foglalni, csupán az ellen az elvtérre előforduló felfogás ellen, mely szerint a pap nem tud mit csinálni, s ezért valami „komoly” – értik ezen profán – foglalkozást kell keresni számára.

Ezt a szemléletet látszik megokolni E. Pin, a neves francia vallásszociológus egy tanulmányában [4], melyben a papi elfoglaltságok és életforma átalakulásáról ír. – A társadalom változásával, a szekularizálódott világban az elmúlt kor papi életének számtalan munkaterülete (iskolák, szervezetek, karitatív tevékenység stb.) egyszerűen megszűnt a pap számára. A szekularizáció, és – amit ez a pap számára részben jelent; – egy bizonyos *funkcióvesztés* hozzásegíthet, hogy a papság rátaláljon tiszta krisztusi küldetésére. A letűnt kor lehetőségei és hagyományai azonban állandóan kísértenek. S aki a megsemmisült – sok esetben külsőséges, de mutatós – feladatokban érezte a lelkipásztori munka lényegét, az a funkcióvesztettség állapotába kerül. Ezért mindent elkövet, hogy az elvesztettekkel analóg területek meghódításával igazolja a társadalomban való fontosságát. Az ilyen irányú lekötöttség lefoglalja az egyén jelentős energiáit, s ez a fentiek alapján szükségképp a lelkipásztor-teológus-lét elsekélyesedéséhez vezet.

Ezzel szemben, ha valaki – akit „az Úr azért küldött, hogy az Örömhírt hirdesse” (I. Kor 1,17) – átélte, hogy milyen mély igénye van a mai embernek a „lélek és erő bizonyításaira” (I. Kor 2,5), akkor nem fogja bizonytalanság és hiábavalóságérzetet kórozni, mert tapasztalja, hogy *szükség van rá*. – S akkor aligha lesz elképzelhető számás más irányú lekötöttség keresése, mert tudja, hogy állandóan modernizálnia (maivá alakítania) kell lelkipásztori-teológiai tudását. – Erre vonatkozik a zsinat felhívása: „Nem szabad az Isten ígését csak általánosan és elvontan kifejtetni, hanem az evangélium örök igazságát a konkrét életkörülményekre kell alkalmazni” (Papi szolg. 4.).

Minden szakterületen állandóan folynak a legújabb kutatási eredményeknek megfelelő továbbképzések. S ha valaki a régi módszer szerint dolgozik, az nemcsak képtelen helytállni, de ezt a következtetést felettesei is levonják, és alacsonyabb munkakörbe helyezik. Ha pl. egy orvos saját hibájából nem vesz részt bizonyos kötelező továbbképzésen, s emiatt emberek halnak meg keze alatt, akiket egy éve még nem tudtak ugyan gyógyítani, de kiknek betegsége ma már – a továbbképzésen volt róla szó – gyógyítható –, aligha fogják felmenteni a hanyagságból történt emberölés vádjá alól. – Ez a felelősség a lélek „orvosait” sem terheli kevésbé. Ezért megdöbbentő, a néha még ma is előforduló jelenség, hogy papok síkraszállnak túlhaladott vélemények mellett. És ami még ennél is nagyobb baj, ilyeneket tanítanak iskolában vagy prédikációban – mindezzel a tudománytalanság és neveléségség látszatába sodorva a kereszténységet. És bár ellenkező példákat is felsorolhatnánk, elgondolkoztató – mert ide vág – egy olasz egyházmegyei felmérés eredménye, amely szerint a megvizsgált terület papságának csupán 10 százaléka vette tudomásul a zsinati döntéseket [5].

„Kötelező” *papi továbbképzés* ma még nincs rendszeresen Magyarországon, bár nagy rá az igény, és *előírja a zsinat* is [6]. De vannak mindenki számára elérhető eszközök, ahonnan a csak magyarul tudó is értesülhet a teológia legújabb eredményeiről.

Igaz, a problémának másik oldala is van: A lelkipásztorok gyakran szoktak arra hivatkozni, hogy ők viselik a „nap terhét”, hogy ők nem érnek rá mélyremenő teo-

lógiai kutatásra. Papi gyűléseken többszörösen kifejezték egyöntetű igényüket, hogy a teológiai cikkek és könyvek első célja *ne a különböző ellentétes vélemények felsorolása* – mégkevésbé a sokszor még nem is igazolt újdonságok csillogtatása legyen, *hanem az irányadás* a sokféle felfogás között.

Vitatott kérdések a lelkipásztorkodásban

Bár sok, nemrég még vitatott teológiai probléma megoldódott már, ugyanakkor vannak ma is *megoldásra váró kérések*. Lelkipásztorkodásunkban ezekkel nagyon óvatosan kell bánnunk. – Helyes és sokat hangoztatott jelszó ma egyháziak részéről is, hogy a nehézségeket nem szabad elkendőzni. Ezt az elvet azonban egyesek félreértik. Elfelejtik, hogy mint minden gondolat a kereszténységben, úgy ez is csak *az egész krisztusi tanítással való összefüggésében* kapja meg a maga helyét. S a nehézségekkel való szembenézés nem azt jelenti, hogy csakis ezekről beszéljünk, mintegy azt a benyomást keltve, hogy más nem is létezik

Krisztus tanításának alaphangulata az öröm és a béke: a harmónia és megoldottság. – Tanítását összefoglalóan örömhírnek (euangelion) nevezzük. Sz. Pál gyakran beszél a „hitből fakadó örömről” (Fil 1,25), „a hit örömről és békéjéről” (Róm 15,13). – Figyelmeztet, hogy „legyetek örvendezők a reménységben” (Róm 12,12), mert „Isten Országáa béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14,17) stb. – Az igehirdetés és az egész keresztény élet feladata, a Krisztusról, *Krisztus örömbíréről való tanúságtétel*. Ezért lényeges tulajdonsága, alapbeállítottsága kell, hogy legyen a béke és az öröm: a *harmónia és megoldottság*. Gyökerében hibás lenne, ha egy teológiai cikkel, egy szentbeszédünkkel, a hittanórával, vagy akár csak magánbeszélgetéssel komoly disszharmóniát támasztottunk volna az emberek lelkében; ha csakis nehézségeket vetettünk volna fel, mégpedig úgy, hogy beszédünk nyomasztóan hatott: Így nem Krisztus örömhíréről tettünk tanúságot. – Ez az a terület, ahol a lelkipásztori okosságnak kell döntenie, mivel helyenként mások a körülmények és más-más a hallgatóság. Hangsúlyozni szeretnénk azonban, hogy nem a nehézségek elhallgatásáról van szó: ezeket *megfelelő időben* kötelesség is feltárni. A lényeg az, hogy a hallgatók el tudják helyezni a nehézségeket az egész keresztény tan harmóniájában, s ne a teljes disszharmónia benyomása maradjon bennük.

A fenti elveket feltételezve, aligha helyeselhető a *nem kielégítően igazolt* teológiai elgondolások nagyközönség elé vitele, főleg akkor, ha az ilyen állítással szemben álló régebbi tétel még nincs megcáfolva, s a köztudatban az él. – Az ember természetében van, hogy szeret újat, nagyot mondani, hogy szinte – magában – hozzátehesse: „na ugye, ilyet még nem hallottatok!” Sajnos, az igehirdetésben és a teológiai irodalomban is nemegyszer tanúi vagyunk ilyen túlzásoknak. Épp elég olyan egyértelműen krisztusi, zsinati, vagy modern teológiai gondolat van, melyekről még nem beszéltünk, hogy ne kelljen feltétlenül a még eldöntetlen kérdéseket feszegetnünk.

Még a biztosan *igazolt új teológiai meglátásokat* is csak bizonyos óvatossággal szabad pl. szószekekre vinni. Főleg fiatalok hajlanak rá, hogy a régít egyszerűen túlhaladottnak és tarthatatlannak bélyegezzék. Ide vágóan jegyzi meg *Haring*, hogy „több prófétai hangra lenne szükségünk, akik bátran szót mernek emelni a felületes romboló kritika ellen”, noha ez gyakran nem népszerű feladat [7]. – Vajon nem joggal kérdezik sokan ilyenkor: hogy „hát akkor eddig mindig tévedett az Egyház? És mi biztosít engem arról, hogy most nem téved?” – A lelkipásztornak tudnia kell, hogy a „mai” teológia lényegében a krisztusi, és mindenkor ismert egyházi tanokra épül. Erre kell rámutatnunk – látva az események történelmi hátterét,

utalva a fejlődés okaira –, pl. az új liturgia, az új szentírástértelemezés, vagy – ami mindezekkel összefügg – a szekularizáció kérdésében. A zsinati dokumentumok tendenciája is ez: „Az Egyház a mai világban” c. rendelkezés fontosnak tartja pl., hogy az új iránt való lelkesedés mellett „veszendőbe ne menjen az élő hagyomány-tisztelet”.

Összefoglalva tehát: a problémákat *annyanban és akkor van jogunk felvetni, amennyiben és amikor képesek leszünk azokat beilleszteni a keresztény harmóniába.* – Ezért mindenekelőtt a hitet kell elmélyítenünk s az elmélyítéssel arányosan kell megismertetnünk a nehézségeket. Az elmélyült hit képes lesz elviselni azokat.

Az adottságok felismerése a lelkipásztori gyakorlatban

Amint az elméleti teológia, úgy a lelkipásztori gyakorlat is átéli a korforduló nehézségeit. A lelkipásztori szociológia (pasztorálszociológia) elfogadott megállapítása, hogy a lelkipásztorkodásnak egész formájában, szerkezetében meg kell változnia, ha meg akar felelni a kornak, a társadalom struktúrájának.

E megállapítással kapcsolatban ismét megtalálható a két szélsőséges magatartás. Az egyik nem hajlandó tudomást venni a megváltozott körülményekről, pedig a zsinat világosan figyelmezteti a lelkipásztorokat, hogy „készséggel lépjenek rá a lelkipásztorkodás új útjaira” (Papi szolg. 13). Egyáltalán nem veszi figyelembe az *adottságokat*, hanem úgy cselekszik, ahogy az régen szokás volt, s az akkori lehetőségek közt esetleg meg is felelt.

A megváltozott helyzet tudomásul nem vételére jellemző példa a *szentségek kiszolgáltatásában* sok lekipásztor által még tanúsított magatartás. Mindnyájunk által ismert, és felmérésekkel is sokszorosán igazolt a tény, hogy a *szentségeket felvenni akarók* jelentős százaléka csak megszokásból, a „hagyomány” hatására kívánja ezt tenni. Sem előtte, sem utána – s ennek következtében sok esetben a „szentség” felvételekor sincs semmiféle kapcsolatban Krisztussal. Ceremóniává, mítikus cselekménnyé alacsonyítjuk a „krisztusi élet táplálására rendelt” szentségeket (Lit. Const. 59). – Olyan korban, amelyben biztosítva látszott a gyermek vallásos nevelése, melyben mindenki automatikusan részesült hitoktatásban stb., a kornak megfelelőbb lehetett az akkori magatartás. De ma, amikor az elmúlt kor adottságai megszűntek, fenn lehet-e tartani egy olyan eljárásmodot, mely megszűnt alapokra „alapoz”?

Emellett a konzervatív felfogásra jellemző magatartás mellett, a régi módszerek változtatás nélküli, elhamarkodott elvetésére is sok példát találunk.

Lássuk mindenekelőtt a *biba okát*: Magyarországon bizonyos értelemben beszélhetünk az elmúlt kor közösségi megmozdulásokkal telt – de belsőleg sokszor igen hiányos tartalmú – vallásosságának, nagy egyesületi életének stb. ki nem elégítő voltáról. Ez a felismerés azonban téves következtetésekre való kísértést hordhat magában. Egyrészt, hogy teljes egészében a *múlt bibájának* tulajdonítjuk az elvallástalanodási folyamatot. Pedig az e téren való ítélet csak a világ világivá válásának, a *szekularizáció* történelmi folyamatának távlatában kapja meg helyét. E kérdést már nálunk is többen elemezték [8], most csupán a témánkhoz szükséges végmegállapításokat lássuk: Ti. amíg a vallás az egész társadalomra befolyással volt, s minden ember egy *ilyen* társadalomba született bele, természetes volt, hogy *ez* az ember részt vett a társadalom – s vele együtt a vallás – megmozdulásaiban is. Ez azonban még távolról sem jelentette, hogy lelke mélyén valóban vallásos lett volna. – Ma a szekularizáció következtében ellentétes folyamat érvényesül. Ez az elmélyülő vallásosság számára felbecsülhetetlen értéket is jelenthet, mert előkészíti a talajt e célra. E környezetben ui. a vallásosság lényegesen *nagyobb mértékben tételezi fel az*

egyéni döntést, a személyes magatartást. Egyre inkább ez az egyetlen tényező, mely vallásossá tesz, nem pedig a szokásos vagy a „társadalmi kényszer”.

Az előbbi elméleti tévedéssel összefügg egy másik – a gyakorlatra is kiható – *téves következtetés*. Ez, látva a múlt vallási életének hiányosságait, s bizonyos értelmű sikertelenségét, válogatás nélkül elítéli az egész „hagyományos vallásosságot”, s a vallás minden közösségi megmozdulását. – Pedig a magyarországi kereszténység jelentős részének vallásossága erősen hagyományos színezetű, s ezt mint *adottságot* tudomásul kell vennünk. Nem pesszimista módon, nem beletörődve, de nem is felborítva minden eddigi szokást, hanem azzal a céllal, hogy *ezt az adott kereszténységet* kell elmélyíteni a Krisztus által történő, Istennel való találkozásban. – Néha hajlamosak vagyunk kimondani, hogy „bárcsak kiirthatnám ezt az egész mai formát, hogy megkezdődhessék az igazi krisztusi kereszténység”. Elméletben bizonyára van igazság e kijelentésben is, de ez az elmélet nagyon távol áll az élet realitásától.

Kiindulásnak fel kell elevenítenünk egy alapvető lélektani-pedagógiai gondolatot és tényt. Eszerint a nevelés célja *nem elfojtani, hanem helyes irányba terelni az ösztönöket*, illetőleg azok kiélését. Ezt az elvet minimális alakítással a közösség vagy társadalomlélektan is alkalmazza, s nekünk is tudomásul kell vennünk, ha a hívők közösségére hatni szeretnénk. – Egy közösség megszokottá vált, spontán magatartását az egyéni, ösztönös megnyilvánulásokhoz kell hasonlítani. E *tradicionális jelenségek mögött* is mindig bizonyos *energiát* kell feltételeznünk, s ezért e megszokott formákat aligha lehet nagyobb törés nélkül egy-kettőre megsemmisíteni. Át lehet azonban alakítani – amint az ösztönöket is szublimálni lehet –: az energiát be lehet fogni magasabb értékek szolgálatába, s így még segítségünkre is vannak. Köztudott, hogy ellenkező esetben az elfojtott energiák – társadalmi vonatkozásban is – vagy robbanáshoz, vagy fásult közömbösséghez vezetnek.

Idejét múlt szokások, vallási külsőségek, vagy akár giccses énekek és szobrok merev, azonnali megszüntetése, vagy pl. az új liturgiának magyarázat nélküli bevezetése sok fölös vizályhoz vezetett már, csupán azért, mert a fenti elvet nem vették figyelembe. Ráadásul olyan energiák mentek veszendőbe így, melyek a vallásosság elmélyítésében jól felhasználhatók lettek volna. – Az ismert vallásszociológus, *Burgolassi*, Olaszország vallási helyzetének felmérője, megállapítja az olasz vallásosságról, hogy: „Ez mélyen a hagyományban gyökerezik”, – s bár ezt természetesen inkább negatívumnak tartja, mintegy kérdésünkhöz szólva hozzáfűzi –, „de *belülről* újraéleszthető” [9]. – Ezt a „belülről” való újjáélesztést – a meglévő energiák szublimálásának és felhasználásának útját kell járnunk, ha a legnagyobb hatásokkal kívánunk dolgozni.

A mondottakat jól szemlélteti egyes hagyományos vallási megmozdulások, ájtatosságok stb. irányában való különböző magatartás. – Nem célunk most kitérni arra a kérdésre, hogy vannak ájtatosságok és formák, melyek önmagukban véve kétségtelenül idejüket múlták, és bizonyára automatikusan meg fognak szünni, vagy egyes helyeken már meg is szüntek. Csupán arra utalunk, hogy a gyakorlatnak mindig figyelembe kell venni a helyi adottságokat. S egy korábbi fejlettségi szinten – amelyen sokszor pl. a falu áll a várossal szemben – nem léphetünk fel a legmodernebb igényekkel. Itt a meglévőre építve kell az „új” felé törni.

Vannak, akik nemcsak bizonyos helyi ájtatosságokat vagy búcsújárást igyekeznek megszüntetni, de a litániát és a rózsafüzérajtatosságot is. Így sokszor összeközösbe kerülnek a hívekkel. Ugyanakkor másutt ügyesen felhasználják az „energiákat”, és „belülről” alakítják át a hagyományos vallásosságot elmélyültebbé. A zsinat egyértelműen ezt az utat írja elő: „Ügyelni kell arra, hogy az új formák a már meglévő formákból mintegy szervesen nőjjenek ki” – figyelmeztet (Lit. Const. 23). – Vannak pl. közösségek, ahol évtizedes múlttal rendelkezik az ún.

Lourdes-i 9 napos ájtatosság, mely rendkívül primitív szinten álló Lourdes-i énekek elénekléséből áll. Az erre összegyűlték létszáma viszont sokszor lényegesen meghaladja az átlag vasárnapi misehallgatók létszámát. Voltak, akik – pirimitivsége miatt – az ájtatosság megszüntetését ajánlották. A körültekintő lelkipásztor helyett rövidített az ájtatosságon, szentmisét mondott előtte szentbeszéddel, s így lassan 9 napos „lelkigyakorlattá” alakította át az egyesek által megsemmisítésre ítélt szokást.

Hasonló elmélyítési folyamat tapasztalható egyes helyeken, pl. a „szállást keres a Szentcsalád” és más ájtatosságokkal kapcsolatosan, melyeket szentbeszéddel kötötték össze, s így komoly lelki elmélyülés eszközévé tudtak alakítani. – Elmélyíthető a *szentolvasó* ájtatosság is! Kétségtelen, hogy sok helyen túlságosan gépszerűen végzik. De ahol még közkedvelt a szentolvasó-társulat (egyes helyeken gyermekek közt is!), vagy sokan összejönnek az októberi ájtatosságra, ott nem az a megoldás – ami sajnos előfordult –, hogy imamalomnak bélyegezzük, vagy egyszerűen elítéljük ennek *rosszul végzett módját*, hanem rá kell mutatnunk a helyes formára. – Enek is szép megvalósulásai vannak: pl. ahol minden tized előtt 2–3 perces elmélkedést tart a pap, s így rávezeti a résztvevőket a *szemlélődő imádságra*. A helyes szobeli imádság szükségszerű útja úgyis a szemlélődés: rendkívül kedvező alkalom ennek elsajátítására éppen a szentolvasó – főleg ott, ahol a tradíció magával is hozza ezt az *adottságot*.

Suenens bíboros így ír: „Semmiképpen sem szabad azt gondolnunk, hogy itt a világ vége. *Egy bizonyos világnak végéhez* értünk: de ez egészen más valami!... – Az idősebb papoktól el kell várni, hogy megőrizték ifjú szívüket... – A fiatalabb nemzedék túlzásai pedig nem akadályozhatnak meg bennünket abban, hogy fel ne ismerjük a mélyből feltörő megújodási áramlatot és azt ne értékeljük... E lázadás mélyén ott él a vágy az igazabb és bátrabban megélt kereszténység után...”

De óv a másik végétől is: „*A fiatal papoknak* meg kell mondanunk, hogy a világ nem velük kezdődött... és nem is velük fog véget érni... Megdöbbeneni, mindig modernnek lenni, szokásokat felborítani, hagyományos gondolkodásmódot megzavarni: mindez olyan zónnyá válik gyakran, amelyen sokan megfeneklenek. – A pásztor nem járhat gyorsabban, mint a nyája... Ha jó pásztor, tekintettel lesz az *összes* hívekre, nemcsak az előrehaladottakra, mint a jó édesanyák. Tudni fogja, hogy a ma hívők még nem lehetnek olyanok, mint aminőkről az 1980. év távlatába tekintve, álmodunk. – Mindent egybevéve, realizmusra van szükség, továbbá türelemre és lelkierőre...” [10].

Ilyen szellemben leszünk képesek a kairosnak megfelelően – *azaz a legmodernebbül* – tanúságot tenni az örömhírről.

JEGYZETEK

1. Vö. Szolgálat (folyóirat) 1969 – 60. old. – 2. Másrészt, mint Rahner mondja – „a legszorosabban tudományos teológiában sincs semmi, amit direkt vagy indirekt módon ne lehetne hasznosítani a konkrét lelkipásztorkodásban”. – Ő épp e sokszor elfelejtett tény alkalmazásában látja a teológiai oktatás reformjának alapját, ill. annak az igénynek megvalósításában, hogy az oktatás anyaga elsősorban az legyen, amire a lelkipásztornak később szüksége lesz. – K. Rahner: *Über die theoretische Ausbildung künftiger Priester heute* – Theologisches Jahrbuch, Leipzig, 1966 – 450–71. – 3. *Teológia*, 1969/1. – 4. *E. Pin*: *Die Differenzierung der priesterlichen Funktion*, Concilium, 1969. III. 178. – 5. Concilium, 1969. III. 183. – 6. Papi szolg. 19. – 7. *Teológia* 1969/3, 172. – 8. Nyíri Tamás: *A keresztény ember küldetése a világban; ugyanő a Vigiliában*: 1969/III.; Fráter T.: *Vigilia* 1969/VI. – 9. S. Borgolassi: *Vallásszociológia Itáliában* Méreleg, 1969/2. 114. – 10. *Suenens*: *A pap a mai Egyházban*: Id. Zsinat után, Bécs, 1968, 127–9. 134.

Szomor Tamás

A TEMPLOM A SZENTÍRÁSBAN ÉS AZ EGYHÁZ TÖRTÉNETÉBEN

A templomszentelésnek és évfordulójának miseszövege egyszeri hallásra vagy olvasásra is megéreztetni a szent hely tartalmi gazdagságát, hosszú időn át fejlődött szimbolikáját [1]. Az igehirdetői küldetés további elmélyedésre készítet, ami viszont üdvösségtörténeti és kortörténeti ismereteket tételez fel. Nincs szó új teológiai felfedzésekről, de kiderülhet, hogy ami részleteiben régi és ismerős, egészében és elmélyülten vizsgálva, újsággént hathat. Tapasztalatunk szerint ugyanis a templomról szóló tanítások általában rögtön belevesznek a templom részeinek és felszerelésének aprólékosan gazdag taglalásába.

A szent hely és a templom az Ószövetségben

Jákob álma (1 Móz, 28, 11–22) a pátriárkák korának vallási világát tömören és világosan tárja elénk. Alapvető benne, hogy Isten a Szent, az egészen más, a felfoghatatlan, és az embernek mégis kapcsolata lehet vele, pedig az Isten jelenlétének pusztá tudata is félelemmel és rettegéssel tölti el Jákobot: „Félelmetesen szent ez a hely: az Isten háza van itt és a mennyország kapuja”. Ennek ellenére van még bátorsága, hogy a vele szövetséget kötő Istennek feltételeket szabjon: „Ha az Isten velem lesz és megőríz... akkor az Úr lesz az én Istenem”. Jákob szab feltételeket, pedig „ez a szövetség nem lehet igazi kétoldalú megegyezés. Isten nem vállalhat emberek módjára elkötelezettséget” [2]. De „a héberek érezték, hogy a leereszkedés, amivel az Isten hozzájuk szól, meghívás is, hogy válaszoljanak; ha nem akarta volna ezt, megmaradhatott volna a megközelíthetetlen fényességben. De mivel nem ezt tette, megmutatta, hogy minden emberi megértésen túlmenően együttérző velünk az Isten” [3].

Dörgés és villámlás kísérte a sinai szövetségekötést, és a pusztában épült szent sátorban az Isten jelenlétét hirdető szentek szentjébe csak a főpap, és az is évben egyszer léphetett be, mert ott állt a frigyláda, az Isten jelenlétének őrzője (2 Móz 29, 42–46; 33, 9–11). Ugyanakkor mégis ez a hely jelentette a gyönyörűséget, hogy itt van közöttük az Isten, a nép biztonságának és jövőjének záloga (5 Móz 4, 7. 32–39; 12, 5). A később kőből épült templom is a sinai szövetség emlékét őrizte (3 Kir 8, 29–53) és kétséget kizáróan hirdette, hogy a néppel kötött szövetsége révén valóban az emberek között lakik az Isten dicsősége [4].

Jézus és a templom

A tizenkét éves Jézus szavaiban „Atyám háza” a jeruzsálemi templom és „Atyám dolgában való fáradozás” a templomi tanítás (Lk 2, 49). A kereskedők kiűzésekor azt mondta Jézus: „Atyám házát vásárcsarnokká tettétek” (Jn 2, 16), holott „írva van: Házam imádságnak háza” (Lk 19, 46). Szép összhangban van ezekkel Jézusnak az a szava, amellyel tanítványaitól búcsúzik: „Az én Atyám házában sok

lakóhely van... azért megyek, hogy helyet készítsek nektek" (Jn 14, 2). Az Atya háza tehát a mennyország, de földi köztünk lakásának szent helye, az Atya háza a földön a jeruzsálemi templom. Így volt ez évszázadokon át.

Ami évszázadokon át volt, Jézussal most, ime megváltozott. Ha eddig a templom őrizte az Istennel kötött szövetség révén Isten jelenlétét az emberek között, most már maga Jézus Krisztus az, akiben közöttünk lakik az Isten. Az Egyszülöttben ragyogott fel az Isten dicsősége (Jn 1, 14; Zsid 1, 3), mely eddig a jeruzsálemi templomot töltötte be (1z 6, 1-4). Ezzel viszont a templomnak régi és egységes fogalma egyszerűbben sokrétűvé vált.

„Atyám házának” nevezte Jézus a jeruzsálemi templomot, de mikor azt mondotta: „Bontsátok le ezt a templomot, s három nap alatt felépítem azt... saját testének templomáról mondotta ezt” (Jn 2, 19. 21). Templomnak nevezhette Jézus a testét, mert mint Fülöpnek mondta: „Az Atya, aki bennem lakik, az működik általam” (Jn 14, 10). Új templom jelent meg tehát a földön, és vele jelentőségét veszítette a kőből épült, régi templom Jeruzsálemben. Jézus Krisztusban van jelenléte Istennek az emberek között. Jézus viszont azt tanította magáról, hogy „ahol ketten vagy hárman az én nevemben összegyűlnek, ott vagyok közöttük” (Mt 18, 19). Ha eddig a templomi szent helyen át találkozhatott az ember az Istennel, most Jézus Krisztus személye lett az összekötő kapocs.

A szamaritánus asszonyok beszélt Jézus arról, hogy „eljön az óra, amikor sem ezen a hegyen, sem Jeruzsálemben nem fogtok imádkozni az Atyához... Lélek az Isten, s az imádkozóknak lélekben és igazságban kell őt imádniok” (Jn 4, 21. 24). Nem feleslegesen emelik ki az evangéliumok, hogy Jézus halálakor a templom függőnyé középen kettéhasadt felülről egészen az aljáig (Mk 15, 38; Lk 23, 45), mert eljött az óra, hogy minden ember az Isten temploma lebet: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, énbennem marad és én őbenne” (Jn 6, 56), vagy: „Aki szeret engem, megtartja tanításomat. Szeretni fogja őt Atyám is, hozzá megyünk és benne fogunk lakni” (Jn 14, 23). Az apostol még folytatja: „Annak, hogy ő bennünk marad-e, a Lélek a próbaköve, amelyet adott nekünk” (1 Jn 3, 24). A keresztésben közösségre lépünk Krisztussal (Róm 6, 1-11) és az ő révén a Lélekben már szabad utunk van az Atyához (Ef 2, 18). Magától értetődő a tanítás: „Testetek a bennetek lakó Szentlélek temploma, akit Istentől kaptatok” (1 Kor 6, 19). Krisztusra, a szegletköre ezekből az „élő kövekből” épülő lelki ház az egyház (1 Pét 2, 4 k).

„A Magasságos nem lakik emberi kéz emelte hajlékban, ahogy a próféta mondja” – hangzik Szent István vértanú beszédében, valamint az Areopágoszon Szent Pál ajkáról (ApCsel 7, 48 k; 17, 24). Az idézett próféta szónak (1z 66, 1) újszövetségi folytatása a Jelenések könyvének több helye az égi templomról (11, 19) és a mennyből alászálló Jeruzsálemről, melyben nem látható templom, mert a mindenható Úr-isten és a Bárány a temploma (21, 3. 10. 22).

A keresztény templomok kialakulása

A jeruzsálemi keresztények mindennap összegyűltek ugyan imádkozni a templomban és a diasporában élők is a zsinagógákban, de a kenyértörés liturgiáját magánházaknál végezték (ApCsel 2, 46), mert ebben semmi közösségük sem volt a templommal. A pogányok templomai és szentélyei meg egyenesen borzadással töltötték el az igaz keresztényt, hiszen az Isten temploma nem fér össze a bálványokkal (2 Kor 6, 16).

Ha magánházaknál tartották is az első keresztények az istentiszteleti összejeve-

teleiket, a kiválasztott termeket bizonytal kezdettől fogva *megkülönböztetett, szent helyeknek* tekintették. Erre következtethetünk Szent Pál korholó szavaiból: „Nincs otthonotok evésre-ivásra? Vagy megvetitek Isten egyházát?” (1 Kor 11, 21). Az egyházatyák közül többen egyenesen úgy vélték, hogy itt az egyház (ecclesia) szó *magát a helyiséget* jelöli [5]. Ha ez talán még merő belemagyarázás is, biztos, hogy már „a második században az „ecclesia” kifejezést átviszik a teremre is, melyben a közösség az eucharisziát ünnepli” [6].

Egy pillanatra úgy tűnhetnék most, hogy megint visszafordult minden oda, ahonnan elindult. A keresztényeknek nem volt szükségük templomra, de nagyon is rövid idő alatt kiderült, hogy a keresztények sem lehetnek meg nélküle, amiként addig is vallás és templom szorosan összetartozott. Ennyire leegyszerűsítve éppen a lényeg sikkadt el, az a valóban új, ami minden régebbi vallás templomától megkülönböztette a keresztényeknek megszülető templomát. Valaha a *templom* volt az Isten jelenlétének helye, és onnan áradt ki Isten jósága és dicsősége; most a *bivő közösségben* lakik az Isten, és a közösség jelenléte szenteli meg a helyet. Elsősorban a közösség maga az egyház, és a *közösségről veszi nevét* a helyiség vagy ház, melyet a közösség jelenléte szentté tesz. Miután már annyira megszokott volt az egyházzal, mint lelki épületről, a Szentlélek templomáról beszélni (Mt 16, 18; Mk 14, 58; Jn 2, 19; 1 Kor 3, 16 k; Ef 2, 17–22; Zsid 3, 2–6; 10, 21; 1 Pét 2, 4–7; Jel 21. 22), semmi nehézsége nem volt annak, hogy a *közösség lelki* épületéről nevezzék el a *házat* vagy helyiséget, melyben a közösség élete folyt. Ha a keresztény templomok történetében a *gazdasági-társadalmi állapotoknak megfelelően* jobban előtérbe került az, hogy az Istennek is házának kell lenni, mert minden valamit is számító embernek háza van, és az Isten háza azért szebb és nagyobb, mint bárki másé, mert *Isten éppen a nagyobb úr*, ez a lelkekbe mélyen beleitatódott szemlélet sem változtat a történelmi tényen, hogy a keresztény templom az *első elnevezését* (egyház-ecclesia) a *közösségről vette*, mert olyan közösség háza volt, mely maga templom volt.

Az üldözések idejéről tudjuk, hogy akkor a keresztények számára „*minden hely jó volt templomnak*: mező, elhagyatott hely, hajó, istálló és börtön” [7], de azért, ha mód adódott rá, külön épületeket emeltek az istentisztelet céljára. A harmadik században már voltak egyházi tulajdonban levő épületek (domus ecclesiae) [8]. *Lactantiustól* tudjuk, hogy a nikodémiai templom előkelő és a császári palotából is látható helyen állt. Ott-tartózkodásukkor *Diocletianus* és *Maximianus* kifosztották, majd földig leromboltatták [9]. *Eusebius* szerint Diocletianus (284–305) megszámlálhatatlanul sok templomot tétetett a földdel egyenlővé [10] és csak magában Rómában mintegy negyven keresztény templom lett az irtóhadjárat áldozata [11].

A templomok Nagy Konstantin után

Az üldözések megszűntével Nagy Konstantin és Szent Ilona nagyarányú templom-építkezései [12] a császári paloták mintájára akarták a templom révén Isten fenségét és sérthetetlen megközelíthetlenségét megéreztetni. Ez jut kifejezésre a templomok menedékjogában is. Átalakítottak ugyan *pagány templomokat* is ([13], de főleg a törvénykező- és fogadótermekből: *bazilikákból* lettek vagy ezeknek mintájára készültek a keresztény templomok. Ezek az egy- vagy háromhajós császári termek a trónus elhelyezésére szolgáló apszisban végződtek, mely szinte felkínálkozott, hogy a püspök és papsága számára szentélylyé legyen.

A templom épületének jelölésére [14] a korábról maradt *egyház (ecclesia)* és az új építkezés eredetére mutató *bazilika* elnevezések mellett korán használatban

volt a *Kyriakon* (Dominicum), az *Úr háza* megjelölés. Az *Úr házából* lett aztán az *Isten háza* (domus Dei), amit *szent háznak* (domus sacra) is neveztek. A magyarban a szent ház és az egyház ugyanaz volt, akár az ecclesia, akár a domus sacra fordításaként. A *pogány* templomok teljes eltűnése után jött szokásba a keresztényeknél is *templomról* beszélni.

Az elnevezések nagyobb része mutatja, hogy a királyi teremből lett templom nem vetette le a régi bazilika világi hagyományait, ami könnyen érthető, ha meggondoljuk, hogy már *Római Szent Kelemennél* a római légio és annak fegyelme lett az egyházi szervezet mintaképvé, és *Antióchiai Szent Ignácnál* a püspök az Atya képmása, a presbiterek pedig a tanácstagok [15]. E hasonlatokhoz kiváló háttérrel nyújtott a bazilika apszisa, melyben a püspök és papjai „fölött világlott Krisztus képe vagy a győzelmi kereszt (vexillum regis). A Krisztus jelenlétében való hit mellett előtérbe lép a püspöknek, mint a szent közösség elöljárójának Krisztus-szerepe” [16]. Ószövetségi helyekre való hivatkozással az egyházi vezetés lassan uralkodássá lett, melynek „szakrális jellegét a karolingok idejében az uralkodó és a papság együttes erővel biztosították” [17]. Az *egyházinak és világinak hatalmi összefogása* egészen *háttérbe szorította* már az *Isten népét*, és „az első évezred végén a nyugat minden temploma, beleértve Rómát is, abban a veszélyben forgott, hogy családi szentéllé válik, melyben egy laikus főúrnak vagy a feleségének irányítása alatt olyan klerikusok végzik a liturgiát, akik a családnak tagjai vagy alkalmazottai voltak” [18]. Gyengültebb formában élt e gyakorlat tovább a kegyúri jogokban.

Hasonló véget ért a fejlődésben az a nemesebb értelmezés is, amelyik az Isten királyi palotájában az *oltárt* szorította mindinkább *a falhoz* a királyi *trónus helyébe*, mert ott állunk az örökkévalóság küszöbénél [19]. Az áldozati oltár hosszú időkre elszakadt a közösség egészétől. A hatodik század óta használt és mindinkább súlyosodó harangok számára *tornyot* emeltek [20], és a toronyban ismét szép jelképre találtak, mert az *égre mutat* és mindeneknek fölébe magasítja Isten házat. Százéves írásból való, de ma is sokak együttérzésével találkozik a vélemény, hogy „egy templom, ha mégoly kiváló is építészetiileg, de tornya nincs, minden máshoz hasonlíthat, csak éppen az Isten házához nem” [21]. A fönségesnek ez az értelmezése jutott szóhoz a templomszentelési mise kezdő énekének betoldásában is, hogy a templomot „Isten királyi palotájának (aula Dei) nevezik”. Isten házat és a király palotáját az *Ószövetség* világosan *megkülönböztette* (4 Kir 18, 15 k), de a középkor túlságosan a hatalom bűvöletében élt.

Az eucharisztia gazdag tartalmából szinte kizárólagossággal előtérbe került Krisztus oltáriszentségi jelenléte, és ezzel a templom a *hívek közösségétől függetlenített Isten háza* lett, amit fokozott az a tény is, hogy az Isten házat legtöbbször *nem a nép* emelte és tartotta fenn, hanem a *kegyúr*. A templom „a barokk korban *igazi trónteremmé* lett az *Úr* számára, aki uralkodó helyet kap a főoltáron a tabernákulumban, és az egész úgy épül, hogy a monstancia és nem az oltár, meg a rajta ünneplő eucharisztia lesz a legfontosabb” [22].

A királyi udvartartás szellemében juthatott a középkor folyamán mindinkább szóhoz a *szentek közbenjárói szerepe*, ami a népi ájtatosságokban mértéktelenül el is burjánzott, az individualizmus fokozódó térhódításával pedig a templomnak szinte minden szögletét különböző ájtatosságok szentélyeivé tette, és a tizenkilencedik század neo-stílusú templomaiban a vasárnapi *hívek* elidegenült „*miseballgatókká*” lettek.

A mai kor templomszemlélete

A templomszentelési mise szövegében sűrítve van mindaz, amit a templomról elmondottunk [23], de szembeszökő, hogy az új olvasmányok és énekek a *bangsúlyt* a királyi házról az *élő templomra*, Istennek bennünk és az egyházában való jelenlétére és a megdicsőülés mennyei Jeruzsálemére vitték át. A ma ismét elevenné váló liturgia *meghittebb közösségek* és testvéri együttünneplések kialakulásán keresztül a templomépületről vallott nézeteinket is alaposan meg fogja változtatni. Valójában majd csak ennek kialakulása után lehet remény arra, hogy az építészet megtalálja a korunk vallásosságát kifejező új stílust [24].

A környezethez való igazodásra hivatkozva kezdtek az *üzemi csarnokokra emlékeztető templomokat* építeni, holott „az egyház ünnepi ruházatban imádkozik, ... a megdicsőülés képe és nem az elgyötörtségé” [25]. Jellemző, hogy egy franciaországi véleménykutatás alkalmával a hívő és nem-hívő *megkérdezetteknek 64 százaléka* számára „a templom olyan hely, ahol *lelki nyugalmat* talál az ember”. Sokan részesítik ezért előnyben a kisebb kápolnákat, de 60 százalékban természetesnek tartják, hogy azért legyenek középületnek számító templomok [26]. A középületnek számítható templom egy sok szintes tömbökből álló lakótelepen tágas lesz ugyan, de *ünnepi jellegét nem* a méretek felesleges *eltűlése* és a felmagasodó *torony* fogja jelenteni az égbe nyúló toronyházak között.

Isten ígéje, Krisztus áldozata és szentségei révén Isten dicsősége és jósága árad a hívő közösségen át a világra. Ennek az ünnepi fenségnek tükröződnie kell a templom épületén is. Ha viszont a hívő szót követjük: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik fáradoztok és meg vagytok terhelve...” (Mt 12, 28), akkor *meghitt otthonosság*ra kell találnunk a templomban. Mivel ma nem nagy vagyonokból, hanem a munka gyümölcséből épül a templom, olyannak kell lennie, hogy egyaránt szolgálja a csendes imádkozásnak, a kisebb közösségeknek és a tömeges összejöveteleknek célját. Mivel pedig a pap „mindig Krisztus szolgálatában vezeti a liturgiát, melyben a közösség ugyancsak részese Krisztus papságának” [27], a szentély és a hajó nem szakadhatnak elkülönült részekre, jóllehet mindkettő továbbra is őrizni fogja az Isten népének egységén belül a betöltött szerep sajátos jellegét.

JEGYZETEK

1. Yves M. J. Congar, Das Mysterium des Tempels. Aus dem französischen von Adolph Heine-Gelder. Otto Müller-Verlag, Salzburg. – 2. John L. McKenzie, Geist und Welt des alten Testaments, Luzern, 149. – 3. U. o., 351. – 4. Pierre Grelot, Praesenz Gottes und Gemeinschaft mit Gott im Alten Bund: Concilium 4 Jhg, H 12, 724. – 5. Carolus Kozma de Papi, Liturgica Sacra Catholica. Ratisbonae,² 1863. – 6. Heinz Endres, Forderungen der Instructio an die Gestaltung des Kirchenraumes: Pastorale Liturgie. Vorlesungen, Predigten und Berichte vom Liturgischen Kongress Berlin 1965. St Benno-Verlag, Leipzig, 94. – 2. Kozma, i. m., 15. jegyzet 5. – 8. Polycarpus Radó, Enchiridion Liturgicum, Herder,² 1966; II. 1405. – 9. Enzyklopaedisches Handbuch der katholischen Liturgie. Nach dem französischen Werke des Abbe Migne fürs Deutsche bearbeitet von E. Schinke und Joseph Kühn, Gleiwitz, 1846, 489: Kozma i. m. 16, jegyzet 9. – 10. P. Radó, i. m. II. 1405. – 11. Joseph Card. Hergenröther, Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, Herder, Freiburg i. Br.³ 1884; I, 288; Kozma i. m. 16. jegyzet 10. – 12. Kozma i. m. 16. jegyzet 10. – 13. U. o. 17. jegyzet 12. – 14. P. Radó, i. m. II. 1403 k. – 15. Michel Meslin, Kirchliche Institutionen und Klerikalisierung in der frühen Kirche: Concilium 5 Jhg H 8/9, 513. – 16. H. Endres, i. m. 94 k. – 17. Yves Congar, Zwei Faktoren der Sakralisierung des gesellschaftlichen Lebens im europäischen Mittelalter: Concilium 5 Jhg 8/9, 521. – 18. George Every, Sakralisierung und Saekularisierung im Osten und Westen während des ersten Jahrtausends nach Christus: Concilium 5 Jhg h 8/9, 511. – 19. H. Endres, i. m. 94 – 20. P. Radó, i. m. II, 1406 k. – 21. A. Migne, i. m. 387. – 22. H. Endres, i. m. 96. – 23. P. Parsch, Das Jahr des Heiles 1930. Klosterneuburg 1930; II. (42) k. – 24. V. ö.: P. Radó, i. m. II, 1406. – 25. H. Endres, i. m. 99. – 26. Catherine Baker, Oratoires ou salles des fetes (Quelles seront les Églises de demain?): Informations Catholiques Internationales, No. 340, 1969, 23. – 27. H. Endres, i. m. 97.

EGY TERMÉSZETTUDÓS MEGJEGYZÉSEIHEZ

Karl Hummel a tübingeni *Theologische Quartalschriftben* tanulmányt írt ezzel a címmel: *Amit a teológusoknak nem kellene bangoztatniuk* [1]. A cikk gondolatmenete a következő:

A természettudós nem akarja előírni a teológusnak, hogy miről beszéljen, vagy miről ne beszéljen, de arra felhívhatja a figyelmét, hogy amikor a hit igazságait előadja, a mai természettudományos fogalmakból és felfogásból induljon ki. Korunk műveltebb köreinek a vallással szemben megnyilvánulni látszó tartózkodása nem magának a vallásnak szól, hanem annak a fogalmi és tartalmi kifejezőmódnak, amelynek elégtelenségét vagy tévességét már régen felismerték. Mivel ezek a kifejezőmódok hozzáértettek a valláshoz, meg nem érdemelt védelemben részesülnek. De minél tovább tart ez az állapot, annál nagyobb lesz a szakadék a teológusok megállapításai és a biztos természettudományos ismeret között. Ez pedig súlyosan megterheli a vallást és csökkenti érvényesülését a világban. Azután a szerző kiemel néhány olyan szempontot, ahol az ellentét szembetűnő és szeretné, ha a teológusok gondolkodnának fölöttük.

A teremtés és az evolúció összefüggése nem probléma annak, aki nem hatol a szavak mélyére és megelégszik azzal, hogy mindent Isten alkotott. De aki felveti a *hogyan és mikor* kérdését, továbbá a természetes összefüggések egyre bővülő ismeretében látja, hogy mind kevesebb hely marad a *közvetlen* isteni beavatkozásra és alakító ténykedésre, annál jelentkezik a nehézségek. A természetes összefüggéseket lehet bizonyítani, s mivel a megfigyelések és kísérletek ezrei igazolják, nem is tagadhatók. A teológusok egy része mégis kételkedik a természettudományos megismerés egészének megbízhatóságában és értékében. Igyekszik megvonni egy határt, amelyen túl ragaszkodni kell a közvetlen isteni beavatkozáshoz. A szerző szerint pl. a *Humani generis* enciklika groteszk helyzetet teremtett: biztatja a *természettudósokat* a további kutatásra, hogy azok alapján az *egyházi tanítóhivatal* döntsön az emberi evolúció ténye és terjedelme fölött. A fejlődés és benne az emberi evolúció tétele nemcsak leletekre támaszkodik, hanem a biológiai jelenségek rendjének ismeretére is, így egy esetleges pápai döntés lehetősége abszurdum, mint volt a Galilei-esetben. Ha a teológus a természettudományos tényekről információkat gyűjt, abból még nem következik, hogy megérti az összefüggéseket és tudja méltatni a természettudományos módszerek pontosságát, értékét és azok kölcsönös kiegészítését.

A természettudományban vannak viták, amelyek egy jelenség részleteire vagy a különböző magyarázatok lehetőségeire vonatkoznak. Főleg olyan dolgoknál, amelyek a közvetlen megfigyelés és kísérlet számára nem hozzáférhetők. Ebből a *kívülálló* hajlandó arra következtetni, hogy az egész természettudományos ismeret bizonytalan. Pl. az emberi evolúció esetében nem állapítható meg, hogy *hol és mikor* kezdődött el a *hominizáció*, ezért kétségbevonják az egész fejlődést. Pedig az ilyen viták éppen a tudományos kutatás elvéből folynak. Az elv megkívánja, hogy minden tételét ellenőrizzük tapasztalással és az új adatok alapján esetleg módosítsuk a régi megállapításokat. De amit egyszer helyesen megfigyeltek és leírtak, az a haladás következtében nem válik hamissá, legföljebb újabb adatok pontosabbá tehetik az értelmezését.

A természettudományban tehát *magá a módszer is fejlődik*. Az eredmények kritikai feldolgozása ezt magával hozza, azért a kutatásnak nincs határa, amelyen túl már nem léphetne. A biokémia pl. az utóbbi 10–15 évben nagy lépéseket tett az élőlényekre jellemző nagymolekulájú organikus kapcsolatok feltárásában. Ma kísérletileg létrehozunk olyan állapotokat, amelyek feltételezhetően megvoltak az ősi atmoszférában és az őstengerekben. Ezek közvetítésével eljutunk olyan fehérjeszerű anyagokhoz, amelyek a sejtmag nagymolekulájú részei közé tartoznak, pl. ribonukleinsavas képződmények. Igaz, laboratóriumban még nem állítottak elő élő sejtet, de már nagy lépéseket tettünk ebbe az irányba. A lehetőségekkel számolnunk kell, mégha belátható időn belül nem is sikerül. Nem állíthatjuk, hogy évmilliárdokkal ezelőtt nem adódhattak olyan helyzetek, amelyeket rövid kísérletezéseink során még nem derítettünk ki.

A teológus tehát *ne állítsa oda az isteni okságot, ahol a természetes okok láncolatában egyelőre nem tudunk tovább menni*. A hiány még nem bizonyítja Isten jelenlétét. Őt nem lehet természetes tényezőként belevonni világunkba, mert ő világlefetti. Teremtő tevékenysége kiterjed az egész természetre és annak időbeli kibontakozására. Ezért a világnak Istenhez való viszonyát csak a természet egészéből szabad állítani, nem pedig úgy, hogy az egyes jelenségeket vezetjük vissza az isteni oksághoz.

A *halál és a feltámadás* tételében szintén tisztázni kell a fogalmakat. A teológus a halált az Istennel fennálló kegyelmi és erkölcsi renddel hozza kapcsolatba. A természettudomány ellenben olyan folyamatot lát benne, amely minden többmolekulájú lénynek a sorsa. Pál apostol kijelentését, hogy a halál a bűn miatt jött a világba, nem szabad kritikátlanul átvenni, akkor sem, ha elismerjük, hogy ő a lét mélyebb rétegeibe nyúl bele és nála a halál átfogóbb értelmű, mint a testi halál; de ez is benne van. A teológus nem térhet ki az elől, hogy ne számoljon a *halál természetes voltának tudományos felismerésével*. Az élőlények sok millió éven át elpusztultak, mielőtt még ember és bűn lett volna. A múlt megismerése tárgyilagossá tett bennünket. Ahogy ismerjük az emberi test fejlődésének előzményeit, úgy vagyunk a halál jelenségével is. A test feloszlása számtalan kémiai folyamat láncolata, ezek törvényszerűen játszódhatnak le és új kapcsolatokhoz vezetnek. Amíg nem ismerték ezeket a folyamatokat, könnyű volt elfogadni, hogy a halottak fölkelnek a sírjukból. Ma már a gondolkodó ember lehetetlennek tartja, hogy a test visszajöjjön. Igaz, hogy a tudományos teológia kikerüli ezeket a nehézségeket, hiszen a Pál-féle szellemi testet (soma pneumatikon) emlegeti, s azt érti alatta, ami az emberi személyből a halál után is megmarad és azonosságát igazolja, ha a mindennapi ígehirdetés nem is követi ezt az absztrakciót. A tudakolódzás azt mutatná, hogy az átlagos hívő vagy a régi test visszaállítására gondol, vagy valamilyen láthatatlan testre, ami érzékeinkkel nem fogható fel. De egyik elképzelés sem illik bele a tudományos tapasztalásba.

Nem volna jobb arra emlékeztetni, hogy az ember egész öröksége és minden saját-sága bele van sűrítve egy kis magba, ami egyáltalán nem hasonlít a kifejlődött szervezetre? Ez a mag sem marad meg a halál után, de talán segít annak elképzelésében, hogy az azonosság nem a kiterjedésben és a látható formában áll. Nem lehetne olyan kifejezést keresni az azonosságra, ami kevésbé emlékeztet a testi alkatra?

A *szabadakarattal* kapcsolatban nem determinizmusról vagy indeterminizmusról akar beszélni, hanem a *tényeket megvilágítani*. Vannak mennyiségileg kifejezhető jelenségek, ahol a kezdet és a vég energiája egyenlő s a lefolyás törvényszerűen meg van határozva. Két anyagilag teljesen meghatározott állapot törvényszerű összekapcsolása az, amit *Max Hartmann* speciális oksági elvnek nevezett. Szembenáll vele az *általános oksági elv*, amely olyan folyamatokra érvényes, amelyeknél az

összekapcsolás mennyiségi meghatározása nem lehetséges. Ez az eset az élőlényeknél, ha az állítás nem valamelyik fiziológiai jelenségre vonatkozik, hanem az élőlény magatartására. Az élőlény más, mint az élettelen objektum vagy a fizikai állapot. Addig él, amíg változtatja környezetéhez való viszonyát, táplálkozás, mozgás stb. közbejöttével. Itt már *az okságot nem könnyű meghatározni*. Ki lehet számítani valamelyik fiziológiai reakciót és magát a reakciót determinálnak mondani, de az élőlényt nem.

Az élőlény magában hordozza a fejlődési folyamatok egész sorát, ezek változása magával hozza az élőlény reagálásának változását, de nem mondhatjuk, hogy az élőlény determinált. Jobban megfelelünk az igazságnak, ha hangoztatjuk, hogy az *élőlény nagyrészt magában hordja magatartásának okait*. Az élők hosszú történetre néznek vissza, az emberben ehhez járul még a tudat, a kultúra és az egyéni tapasztalás fejlődése.

Az ember magatartásában közrejátsszik mindaz, amit az előkről elmondunk. De a *tudat lehetővé teszi, hogy felismerje tette következményeit*, új motívumokra tolja el a hangsúlyt, vagy kiemeljen olyan szempontokat, amelyek azelőtt gyengék voltak, másokat viszont visszaszorítson, stb. Az ember ilyen formában szabad. Nem külső kényszer hatására cselekszik és a belső folyamat sem úgy mozgatja, mint a kapott energia a követ. Tettei okát magában hordja, egyéni természetében s abban a személyes meghatározottságban, amely külső és belső élményeiből kifejlődött. Ezt a szabadságot nem szabad úgy felfogni, mint az egyéni személyiség *mellett* létező képességet, mint szabad akaratot. A szabadság az embernél a vegetatív és érző tényezőkön kívül az értelmes és erkölcsi valóságban rejlik, amennyiben ez kifejlődött. De *nincs elvont szabadság*, ami a konkrét személy előfeltétele lenne. Maga a személy szabad, amennyiben a cselekvés motívumai között válogat, tehát nem a szabadakarat mozgatja a személyt.

A *szubsztancia* emlegetésénél is megtaláljuk az eltérést a teológus és a természettudós között. A teológus a tapasztalaton túl eső dologra gondol, a természettudós a tapasztalásra támaszkodik. Ezért pl. a *tudományban nem beszélhetünk a kenyér szubsztanciájáról*, mivel a kenyér maga pontosan meghatározható szubsztanciák tömege. Ezeket a tudomány már régen leírta, mint természetes egységeket, tehát idejétmúlt dolog a kenyér szubsztanciáját emlegetni. Biztos, hogy lehet neki *valamilyen értelmet* adni, de ez *nem* a kenyér *fizikai* valósága, amit ma kémiai és mikroszkopikus vizsgálatainkból ismerünk. A középkorban még vehették a kenyeret természetes valóságnak, és beszélhettek szubsztanciájáról. Ma *abszurdnak látszik a gondolat*, hogy a kenyér kémiai összetétele és anatómiai struktúrája egy szó hatására hirtelen egy emberi test kémiai összetételébe megy át és néhány perc múlva esetleg újabb ilyen folyamatnak legyen alávetve. A tudományos teológia ugyan itt is nyújt megoldást, de az ígéhirdetésnek is magyarázatot kellene adni arról, mit ért igazában egy anyagi szubsztancia átváltozásán.

Abba kellene hagyni az átváltoztatás dokumentálását olyan esetekkel, amikor vérző ostyákra hivatkoznak. Hiszen vörös baktériumokról lehet szó, megromlott kenyéren. A tradícióra való hivatkozás itt sem az igazság támasza.

A *tanítás változatlanságát* szintén nehezen érti a természettudós. A tudomány annak köszönheti rendkívüli sikerét, hogy nincsenek tradíciói, hanem alkalmazza a kritikai módszert. Mindent újra felülvizsgál, ellenőrzi önmagát s az új felfedezést összehasonlítja a régi eredményekkel. Így mindig gazdagabb lesz és a múltat is beépíti vívmányaiba. Néha csak újra fogalmazzák a régi tételt, máskor egészen új tartalmat kap. A tudományos tétel objektív teljesítmény, nem kompromisszumos megoldás, ezért az igazságot azoknak is tiszteletben kell tartaniuk, akiknek az érde-

két sérteni látszik. A természettudomány és a teológia között csak akkor jön létre termékeny párbeszéd, ha ezt az elvet mindkét oldalon elismerik.

Ha a teológia nem fogadja el a tudományos haladást, egyre jobban elszigetelődik és mégsem lesz képes a tanítást változatlanul megtartani. Minden élő fejlődik. Csak azt lehet változatlanul megőrizni, amit elpusztítunk, és pl. spirituszban konzerválunk. A szervezet megmarad, de hiányzik az élet. Ellenben, ha a magot vagy az embriót hagyjuk kifejlődni, az élőlény más alakot ölt, mint a csíra s mégis ugyanaz marad. Ezt a *folytonosságot* kell megőrizni a szellemi és társadalmi fejlődésben is. A mesterségesen konzervált fogalom előbb-utóbb más lesz, mint amit akkor jelentett, amikor a tapasztalati valóságból merítették. Meg kell tehát tennünk mindent, hogy *feloldjuk* a feszültséget egy *előregedett kifejezőmód* és egy *tudományos világfelfogás* között.

*

A *teológus válasza* éppúgy csak a tárgyi igazság keresése lehet, mint ahogy az *Hummel* fejtegetéséből is kicsillan. Amennyiben rajtunk áll, enyhítenünk kell azokat a gátlásokat, amelyek a mai ember hitét kísérhetik. Első feladatunknak nem tarthatjuk a múlt hibáinak mentegetését, hanem a fogyatkozások kiküszöbölését. Mindenesetre előljáróban meg kell állapítanunk, hogy a *teológiának módszertanilag is nebezesebb a helyzete*, mint a természettudománynak. Minden tudományág be van szorítva saját módszertani korlátai közé, ezért az *egyoldalúság veszélyét nem kerülheti el*. Ez érvényes a régi teológiára, de érvényes a mai természettudományra, amely pl. egyre kevesebb megértést tanúsít az igazi filozófiai módszerek iránt. Jellemző példája ennek a metafizika állandó gáncsolása. Pedig az emberi értelem nemcsak a mennyiségtani egyenletekre van beállítva, hanem a filozófiai következtetésekre is.

Az emberi fejlődés természetes velejárója volt az, hogy a *középkori* szellemiségben *több* volt a *teológiai* tájékozódás, mint a természettudományos kutatás. *Most éppen fordított* a helyzet és nagy a kísértés, hogy *mindent* a természettudományos módszer alkalmazásától várunk. Helyes megoldáshoz, vagy legalábbis az igazság megközelítéséhez akkor jutunk el, ha megmaradunk a *két módszer összehasonlításánál*. A természettudomány módszere a megfigyelés és kísérletezés. Minden tétel és elmélet annyit ér, amennyire bizonyítani lehet. A bizonyítás pedig abból áll, hogy mindent visszavezetnek a mennyiségi egyenletek evidenciájához. A teológiában más a helyzet. A kiindulás itt is valami tapasztalati adottság, ami azonban már magába zár egy tapasztaláson túl levő valóságot, a természetfölötti tartalmat, a kinyilatkoztatást. A kereszténység lényege az Isten benső kitérülése az ember felé. De ez a kegyelmi tartalom be van ágyazva az emberi szó, tett, viselkedés, jelkép, élet és történelmi helyzet keretébe. Viszont a jelképet és az értelmet, a formát és a tartalmat nem könnyű egymástól elválasztani. Itt mindig döntő szerepet kap az *értelmezés*. Isten *közvetítő*kön keresztül adja a kinyilatkoztatást, akiknek éppen az a szerepük, hogy a felismert isteni tartalmat emberi módon kifejezzék, vagy az üdvtörténeti eseményt értelmezzék. Biztos, hogy kifejezőmódjuk magán viseli *koruk kulturális jegyeit*, azért az értelmezést nem lehet kimerítőnek és lezárt-nak mondani. Krisztus valóban egyházi tanítóhivatalt alapított és feladatává tette a kinyilatkoztatás *mindenkori* értelmezését. A teológia tehát nem a szabad kutatás tudománya, mint a természettudomány, hanem kutatásainak eredményeit függővé kell tennie az egyházi tanítóhivataltól is. Egyszerűen azért, mert végső soron csak Isten mondhatja meg, hogy mit akart az egyes jelképekben az emberrel közölni, a döntés jogát pedig a tanítóhivatalra bízta.

Ugyanakkor a tanítóhivatal is emberekből áll, tehát érvényes rá mindaz, ami az embert az igazság keresésében kötelezi. A tévedhetetlenség tulajdonképpen csak a végleges zsákutcától való mentesítés. Ezen belül helyt kap minden emberi igyekezet és gyarlóság. Egyes esetekben a korszerűtlenség, a felsülés, az elhamarkodottság, a maradiság az Egyház életében is olyan velejárója az emberi életnek, mint minden más intézményben. Semmi okunk sincs tehát arra, hogy a múlt minden hibáját tisztára mossuk.

Az Egyház a kinyilatkoztatott igazság birtokában van, de az egyes esetekben nem jelenti az igazság teljes felismerését.

Ha ma a természettudomány nagyszerű eredményeket mutat fel a teremtett világ mibenlétének megismerésében, ezt a teológia csak üdvözölheti, hiszen *nagy segítséget kap a teremtés művének értékeléséhez*. Hummel is elismeri fejtegetéseiben, hogy a tudományos teológia túljutott azon a vívódáson, ami még néhány évtizeddel ezelőtt is jellemezte, amikor a hagyományos kijelentések alapján állva szembe találta magát a természettudósok megállapításaival. Ma inkább arról van szó, hogy ezt a *teológiai szemléletet közkinccsé tegyék* az ígéhirdetésben és a mindennapi katekézisben. Viszont azt is meg kell érteni, hogy a keresztény tanítás nem teológiai vélemény, hanem egyetemesen elfogadott nézet, ahol a lehetőséghez mérten a részletek is tisztázódtak. Amíg a megoldások nem világosak, addig az Egyház nem akar letérni a kitaposott utakról. Ma benne élünk abban a szellemi forrongásban, amit éppen a tudomány elmélyülése hozott magával. Nem csoda tehát, ha az Egyház belső életében, sőt a tanítás terén is *érezhető a bizonytalanság* egyes kérdésekben.

*

Hummel a hominizációval kapcsolatban abszurd dolognak tekinti a Humani generis kijelentését, hogy a tudomány további megállapításai alapján az Egyház majd dönt az ember eredetének kérdéséről. A *teológus* azonban az ember eredetében nemcsak természettudományos, hanem *teológiai kérdést is lát*, azért az egyházi tanítóhivatal illetékességét nem akarja kikapcsolni. Az *ember* ugyanis *nemcsak* egyik *jelensége* a tapasztalati világnak, hanem *ön tudatos ismerője, alakítója és ura*. A természettudomány csak a fejlődés egymásutániságát állapíthatja meg és a minőségi változásokra nem ad magyarázatot. Az *emberben* azonban *megjelenik a tudató szellem* s a kinyilatkoztatás ezért az ember teremtését *másként* hangsúlyozza, mint a világ teremtését. Az emberi szellemet nem lehet egyszerűen az anyagi fejlődés produktumának mondani. Az Egyház tehát csak olyan evolúciót, és hominizációt fogadhat el, amely számol a szellemi tényezőkkel, illetőleg helyet biztosít a Teremtő közbelépésének. A Humani generis inkább csak a túlzásoktól és az elhamarkodott állításoktól óvott. Meg is volt az eredménye, mert azóta a teológia igyekezett olyan megoldást találni, amely mind a fejlődésnek, mind a teremtő közbelépésének eleget tesz [2]. *Isten* abszolút világfelettsége és végtelensége miatt egészen *benne lehet műveiben* anélkül, hogy *alkotó elemüké* válnék, s mindenütt jelenlevő teremtő erejével arra képesítheti a teremtett okokat, hogy bizonyos vonalon *maguk fölé* emelkedjenek. Így az új, a többlet, ami megvalósul, egyszerre lehet a természet munkája és a Teremtőé.

A teológust semmi sem gátolja abban, hogy ezt a magyarázatot pl. az élet keletkezésére alkalmazza. Egyrészt azért, mert a vegetatív és érző élet minden mozzanata anyagi funkció, tehát nem kell bennük magasabbrendű principiumot keresni, másrészt maga az anyag sokkal finomabb, összetettebb, struktúráltabb, sőt, mondhatnám „szellemibb”, mint azt akár a régi fizika is feltételezte. A szellemi lélek teremtését is elgondolhatjuk olyan módon, hogy a teremtő tevékenység azokat a

képességeket aktualizálja és emeli a tudat szintjére, amelyek már az állati életben is jelentkeznek. Ezzel az ember benső egységét sokkal jobban kiemeljük, mintha azt hangoztatjuk, hogy Isten mintegy kívülről kényszeríti a lelket a már meglévő testbe.

A keresztény tanítással foglalkozó *papságnak nem is az evolúció lehetőség*e körül vannak nehézségei, hanem inkább a *Szentírás* előadásának értelmezésével. Az irodalmi műfaj kérdése csak most kap teljes értékelést a teológiában. A Genesis nem a teremtés „történetét” mondja el, hanem azt az *üdvőtörténeti állapotot értelmezi*, amit az ószövetségi nép és a prófétai intézmény megtapasztalt.

Ami a *halál problémáját* illeti, a Trentói zsinat dogmaként kimondta, hogy az áteredő bűn következményei közé kell sorolnunk a testi halált is [3]. A teológiában tehát megmaradt a szóhasználat, hogy a halál a bűn büntetése. Hogyan lehet ezt összeegyeztetni a biztos megállapítással, hogy a halál egyszerűen a természet velejárója? Itt is arra hivatkozhatunk, hogy mind a természet, mind a kinyilatkoztatás *Istentől van*, tehát a kettő között *nem lehet elvi ellentét*. Legföljebb a *mi megismerésünk* lehet hézagos. Valóban, amíg a tudomány nem állt elő követeléseivel, addig a teológia nem érezte annyira a fogalmak tisztázásának és elhatárolásának szükségességét. A tudományos teológia jelen esetben is megtalálta a megoldás útját, csak ez még nem ment át a köztudatba. A megoldás ott van, hogy az úgynevezett *paradicsomi állapot* nem történeti időszakot jelöl, hanem egyszerűen a *kegyelmi rend képe*. Tehát nem lehet arra következtetni belőle, hogy ott az állatok sem bántották egymást és az egész természetet csak az ember bűne tette halandóvá. A bűn nem magát a természetet változtatta meg, hanem az embernek az Istenhez és a külső természethez való viszonyát. A halhatatlanság adományával kapcsolatban két dolgot nem szabad elfelejtenünk. Az egyik az, hogy az ember akkor sem maradt volna a föld lakója, ha nincs bűnbeesés. Akkor is a túlvilági örök élet várt volna rá, mint érdemeinek jutalma. A másik dolog pedig az, hogy a kegyelem az örök élet vetülete bennünk, tehát a halhatatlanság adományát úgy is értelmezhetjük, hogy a „paradicsomi állapotban” a földi élet lezárása nem a felozlás kezdete, hanem éppen a megdicsőülés kezdete lett volna. Akkor pedig az ember már nem úgy élte volna meg a „halálát”, mint most [4].

Azon nem csodálkozhatunk, ha a természettudós a *test feltámadását* is úgy gondolja el, mint az anyagi molekulák fizikai és kémiai átcsoportosulását, s ezért nem tudja beilleszteni világgépébe. A teológiai *igazság* az, hogy az *ember* hal meg és az ember támad fel. A test azonosságát tehát a *személy azonosságában* kell keresnünk, nem pedig abból kiszakítva. Továbbá nem elég azt mondani, hogy a szellemi lélek halhatatlan, hanem azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a lélek úgy halhatatlan, ahogy lényegi kapcsolatban marad az anyagi testtel és arra ráirányul. Végül mindenekelőtt arra kell gondolni, hogy a *feltámadás nem természetes*, hanem természetfölötti folyamat. Csak az isteni mindenhatóságból érthető és abból az ígéretből, hogy az *anyagvilág* is átmegy a *megdicsőült állapotba*. A test feltámadása már ennek az általános megdicsőülési folyamatnak lesz a része [5].

A *szabadakaratról* szóló fejtegetést úgy tekinthetjük, mint a mai antropológia értékes segítségét az emberi szabadság teológiájának kiépítéséhez. A hagyományos teológiában a szabadakarat valóban külön képesség és akárhányszor önállósult fogalom lett. Gondoljunk a tomista-molinista vita kitételeire. Amint *Ratzinger* megjegyzi, ha a szabadságot nem úgy tekintem, mint *képességet*, amely válogat a motívumok között, hanem mint a *személy meggyőződését* arról, hogy tetteinek okát legnagyobb részben magában hordja, akkor a személyes szabadság terjedelmének új kérdései jelentkeznek. Az ember összehasonlítja magát környezetével, életének lehetőségeivel. Igyekszik nemcsak a világot alakítani, hanem magát is. Meddig me-

het el ezen az úton? Hol van számára a természettörvény, amit tiszteletben kell tartania? Szabad-e mindent csinálnia, amire képes? Lehet-e az ember maga is tere természettudományos és szociológiai ismereteinek? Mennyiben befolyásolja a természet ismerete az erkölcsi törvények értelmezését? [6]. Ezek a kérdések egyben jelzik az embernek a Kozmoszra való teljes ráutaltságát is.

A kenyér *szubsztanciájának*, illetőleg átlényegülésének emlegetése szintén nem okoz áthidalhatatlan nehézséget, ha az ígihirdetésben tudatában vagyunk annak, hogy *természetfölötti* misztériumról beszélünk, ezért nem elég a fogalmak emlegetése. Meg is kell magyarázni, hogy *mit értünk alatta*. Az I. Vatikáni zsinat leszögezte, hogy az Egyház a filozófiai fogalmak használatával *nem akar egy filozófiai irányzatot szentesíteni*, hanem azt érti alattuk, amit az általános és szükség-szerű emberi tapasztalás mindenkor értett. Jelen esetben is csak arról van szó, ami a kenyeret kenyérré teszi és minden más dologtól megkülönbözteti. Kétségtelen, hogy a természettudós az átlényegülés tanánál is elsősorban saját módszérére gondol és a molekulák valamilyen fizikai és kémiai átcsoportosulását érti alatta. Pedig a Trentói zsinat azért választotta a szubsztancia szót, hogy a tapasztalás alá *nem eső benső „lényeket”* jelölje meg. Valami olyan létezési mozzanatot, ami nem a mennyiség és a kiterjedtség kategóriáiban létezik [7]. Elejét akarta venni annak a túlzott realizmusnak, amely a Berengar-féle tévtannal szemben szinte Krisztus testének tapinthatóságára gondolt az oltáriszentségben. A természettudomány a kenyérben csak tapasztalható, vagyis mennyiségi részeket jelölhet meg. Ettől függetlenül azonban a filozófiai gondolkodás a létnek a tapasztalaton túli összetevőire is gondolhat s éppen ide kell helyezni az átváltozó lényeket. Ezért a tudomány a molekulák fizikai és kémiai kapcsolatában soha nem fog változást észrevenni.

Szükségtelen megjegyezni, hogy az úgynevezett „vérző” ostyák körül lehetnek tévedések, de maga a hit nem ilyen jelenségekből eredt, tehát a vörös baktériumra való hivatkozás sem kényszerít arra, hogy az átlényegülés tanát elkendőzzük.

A teológia módszerének felvázolásánál már jeleztem a különbséget, közte és a természettudományos módszer között. A *tanítás változatlanágának* tárgyalásánál is ezt kell figyelembe venni. A mag és a kifejlett növény hasonlatát már maga Krisztus alkalmazta az Egyházra. A természettudósnak azonban figyelembe kell vennie, hogy az Egyházban van egy *isteni lételemény*, amit az élet és a teológia fejlődése folyamán is eredeti értelemben meg kell őrizni. Ezért a dogmák fejlődhetnek, értelmük kibővíthet, egyre jobban meglátjuk a kapcsolatokat más igazságokkal, de nem magyarázhatjuk őket eltérő értelemben. Az értelem megőrzése azonban nem jelenti a régi kor fogalmainak és kifejezőmódjának szolgálai alkalmazását. Az új formákkal és fordulatokkal mindig azt kell kifejeznünk, illetve elmélyítenünk, amit régen is ki akartak fejezni. A korszerűség, az étellel fennálló kapcsolat tehát mindig kötelességként nehezedik a teológusok vállára. A II. Vatikáni zsinat meg is követelte, hogy a teológia vegye figyelembe a világi tudományok eredményeit [8]. A folyamat azóta meg is indult s az eljövendő évek, sőt évtizedek munkája lesz, hogy létrehozson vagy megközelítsen egy olyan szintézist, amelyben a mai ember saját világát látja tükröződni. Mindenesetre a világi tudományokkal való *párbeszéd ma sokkal fontosabb*, mint régen.

JEGYZETEK

1. *Karl Hummel*: Was Theologien nicht mehr sagen sollen, Theol. Quartalschrift, 149, 1969, 336–343. – 2. Lásd pl. *Feiner*: *Mysterium salutis* II, 562 kk. – 3. D. 793. – 4. Bővebben *Teológia* 2, 1968, 152. – 5. *Teológia* 3, 1969, 167 kk. – 6. Theol. Quartalschrift 149, 1969, 346. – 7. *Schille-beeckx*: Die eucharistische Gegenwart, 7. – 8. Egyház a mai világban konst. 62.

TÁVLATOK

A MODERN EXEGÉZISTÓL A KÉRÜGMAIG

Tán egyetlen teológiai szaktárgy sem mutatott fel az elmúlt évtizedekben oly jelentős eredményeket, mint a szentírási exegézis. Sajnos, állapítja meg könyvének bevezetőjében Franz *Kampbaus* münsteri exegéta és homiletika tanár (Von der Exegese zur Predigt, 1968), a keresztény igehirdetésben ezen eredményeknek még máig is alig látjuk nyomát. Sőt, olykor egyenesen úgy tűnik, mintha a szakteológus és az igehirdető két külön vágányon futnának. Az előbbi azon, amely az evangéliumok mélyebb megismerése nyomán elmélyültebb hit-élethez is vezethet, az utóbbi – félretéve minden általánosítást – viszont azon, mely egy idejémmúlt „tudományosság” miatt a keresztény élet megmerevedését okozhatja. „Meg kell valolanom – s itt egy hazai lelkipásztort idézek – ha ez így megy tovább, majd nem mindent újra kell tanulnom. Ma már alig tudok valamit is kezdeni azzal a szentírásmagyarázattal, melyet még néhány évtizede tanultam.” S hozzá kell fűznöm, ha túlzó is kissé e megállapítás, sok igazat tartalmaz. Mert az újabb exegetikai kutatásoknak *eredményei* – nem a forrásban levő elméletekre, hipotézisekre gondolok – valóban számos lelkiismeretes igehirdető számára komoly feladatokat, munkát is jelentenek.

A jels würzburgi exegéta, a nemrég alakult pápai teológiai bizottság tagja, R. *Schnackenburg* jegyzi meg, hogy a modern exegézis új eredményei mindannyiunkat arra készítetnek, hogy merjünk bátran olykor évszázados, de eddig helytelenül értett vagy alkalmazott szentírástélmelzést felülvizsgálni, sőt félreállítani. Azt is ajánlja minden pap, de a világi hívő számára is, hogy újra és újra olvassa át a kinyilatkoztatással foglalkozó zsinati konstitúciót (Dei Verbum), melyben sokak számára tán újszerű, de ősi keresztény tanítással, értelmezőssel találkozhat. (Ajánl még Schnackenburg néhány alapvető könyvet, így pl. a H. *Vorgrimler* szerkesztésében megjelent „Exegese und Verkündigung” c. köteteket, – 1962., ill. 1964. J. *Feiner* – M. *Löhner*: *Mysterium salutis* c. művének több vonatkozó tanulmányát, 1965-től (folytatlagosan.) Felhívja Schnackenburg a figyelmet arra is, hogy ne keressünk minden áron mást a szentírásban, mint amit – Isten rendelése folytán – valóban nyújtani akar. Azt az „igazságot, melyet Isten *üdvösségünk érdekében* tévedésmentesen a szent iratokban számunkra nyújtott” (Dei Verbum 11).

Arra is figyelmeztet, hogy ne akarjunk teológiánkban és igehirdetésünkben mindent és minden áron „racionálisan” megmagyarázni. Hisz „hitünket” kell hirdetni, a világ elé tárni. Azt a hitet, mely a kegyelem indítása nyomán születő személyes döntés, az *egész ember* állásfoglalása és magartatása. Az isteni kinyilatkoztatás, a szent szövegek – bár *elég jénységet* nyújtanak – ugyanakkor *elég homályt* is hagynak, hogy szükségessé váljék a *személyes döntés*. Lehet-e kétségünk afelől, hogy a modern exegézis eredményeit felhasználó igehirdetőnek feladata változatlanul a „régí”. Az ti., hogy minél közelebb vigye napjaink emberéhez Isten szavát. S hogy ez a „szó” ne csupán *írott* vagy *birdetett* „igazság”, hanem egyben *életet alakító* igazság maradjon. Persze, mindehhez nem elég semmiféle modern „tudomány”, ehhez szükség van ma is az elmékedő elmélyülésre, a *Biblia elmélyült olvasására*. – Azután: amint az exegéta feladata, hogy hidat verjen a tudomány új eredményei és kérügma között, éppúgy az igehirdető lelkipásztor kötelessége, hogy a „másik part felől” közelítse meg az új eredményeket. Minden hivatása magaslátán álló exegéta vágya, hogy egyre közelebb vigye a Szentíráshoz, annak megértéséhez az embereket. E törekvését az igehirdető azzal támogathatja, hogy a szószékről, a katekézis során, mintegy „aprópénzre váltva” adja tovább a szolid eredményeket. Ehhez persze állandó továbbtanulásra, olvasásra, elmékedésre van szükség. De hisz épp a *zsinat óhaja* volt, hogy a papok buzgó olvasással és alapos tanulmányozással mélyedjenek el a szentírásban (Dei Verbum 25). Ma is érvényes *Szent Jeromos* figyelmeztetése: „Aki az Írást nem ismeri, Krisztust sem ismeri” (Haben wir die Bibel falsch ausgelegt, in: *Neue Fragen – Alte Antworten*, 1968).

De nézzük – az elvi megalapozás után – a kérdés *gyakorlatibb vonatkozásait*. A fentebb idézett F. *Kampbaus* így kezdi egyik tanulmányát: Igehirdetők és hallgatóságuk egy pontban ma általában megegyeznek. Abban ti., hogy siránkoznak a prédikáció inséges helyzete miatt (Historisch. kritische Exegese im Dienste der Predigt, Der Seelsorger 1969. 157–64). Majd – G. *Ebelinget* idézve – így folytatja: meglehetősen nagy jóakarattal kell hozzá, ha a mai átlag-igehirdetőt tartjuk szem előtt, hogy ne váljunk szarkasztikusakká, vagy épp kicsinyhitűekké. Számos hívő várakozással te-

kint a prédikációra s családottan távozik. De maguknak az igehirdetőknek jelenti a legnagyobb terhet az évszázados sémákba szorított prédikáció. S bár a zsinati teológia „Isten üzenetének hirdetéséről”, „kérügmáról”, az „igehirdetés üdvösségsszerző hatékonyságáról” ír, a gyakorlati „szentbeszéd” átlag-nívója olykor alig emelkedik felül a hagyományos moralizáláson. Vagy ha épp „dogmatikus beszédet” rögtönöz, akkor hát a kárhozatra hajító Istenről, vagy épp az ember helyett mindent elintéző „gondviselésről” szól.

Kár azonban az adott helyzetet tovább eszteleni – bár tudatában van Kamphaus annak is, hogy sarkított, hogy „élezte” a kérdést. Ehelyett inkább pozitív útmutatást ad s leszögezi: a valódi biblikus, a *szentírásból merítő, azt magyarázó kérügma az út, mely a zsakutcából kivezethet.* Természetesen nem arról van szó, hogy az igehirdető megtüzdeli beszédét szentírásból vett idézetekkel. Az új exegetikai eredményeket fel kell használni s szervesen beledolgozni a keresztény kérügmába. Az az út ma már nem járható, hogy a szentírás magyarázat, kifejtés nélküli olvasásával „mentjük a gyermeki hitet”. Egyszerűen azért, mivel a mai kommunikációs lehetőségek mellett a hívek folyóiratokból, könyvekből, rádióból, de még a napi sajtóból is – ha más szemléletű kommentárral kísérve is –, de értesülnek az újabb eredményekről. Az újabb exegetikai eredmények ma, olykor előbb érik el a hívó világi embert, mint papjukat. S a kérdés ezzel voltaképp el is dőlt. Abban az értelemben ti., hogy az igehirdetőnek ma sokat kell tanulnia, mivel nem maradhat le hivatástól (ha azok olykor téves magyarázatokra kényszerülnek is hagyatkozni). Ezért minden lelkipásztor, az ige hirdetője nyíltan vessse fel önmaga számára a kérdést: *Vajon a hívők nyugtalanságát és bizonytalanságát azzal fokozzuk-e, hogy tudomásul vesszük az új szentírásmagyarázat eredményeit, vagy épp azzal, hogy semmibe vesszük azokat?* Nemde az lenne a kívánatos, hogy a hívők tudását, lelkivilágát helyes, tiszta ismeretekkel támogassuk, nyugtassuk meg?

Ma már nem lehet „nyílt” kérdéseket sem agyonhallgatni, sem bagatellizálni, sem pedig „tekintélyi” kioktatással félreállítani. Aki így járna el, vétkeznék Isten, az emberek és saját lelkiismerete ellen.

Mínderre gondolva, Kamphaus józanul keresi a lehetőségeket, a megvonandó határokat, melyeket a modern exegézis eredményeinek felhasználása során az ige hirdetője szem előtt tarthat. *A lehetőségek s egyben feladatok mérlegelésénél mindenek előtt a keresztény hit történeti vonatkozásaira kíván rámutatni.* A szentírás Isten szava, de egyben történeti tanúságtétel súlyával áll előttünk. Az ún. történet-kritikai exegézis ezt rendkívül nyomatókózza. S épp a helyes történeti érzék írja elő, hogy az I. és XX. század közötti, *történetileg*

igazolható, tényszerű különbségeket tudomásul vegyünk. A Biblia nem „égből pottyant” könyv, hanem adott történeti órákban, adott történeti helyzetekkel szervesen összefüggően keletkezett. S az ige hirdetőjére az új exegetikai eredmények mintegy rákényszerítik a helyes történeti szemlélet felelősségét. Mindenek előtt abban, hogy a *kérügmát ma sem lehet elszakítani annak történeti óráiban, írásban rögzített forrásától.* Nincs abban hely semmiféle „jámbor” fantáziára, meseszerű színezésre. Ezért az igehirdető feladata, hogy mintegy „begyakorolja” a Szentírásban jelentkező isteni szóra (és valóban arra, nem saját vagy mások fantáziájára) való ügyelést. Ez pedig csak úgy sikerülhet, ha a szent szövegeket azoknak minden történeti „idegenségével” együtt tanulmányozzuk.

Nem vitás – folytatja Kamphaus –, hogy ez a munka nem könnyű. Nem, mivel tárgyilagosságot, helyes történeti szemléletmódot követel. Nincs helye ezért pl. a kérügmában oly – az elmúlt néhány század folyamán kialakult – „szakrális” nyelvrnek, melynek hallatára a hallgatók inkább elszenderednek, mintsem felfigyelnek. Kétségtelen, hogy az ilyen gyakorlat a „könnyebb” megoldás, de az sem kétséges: a történeti-kritikai exegézis megtanít rá, hogy a Szentírás nem mindig „kézenfekvő” módon adja hírül az üdvösségről szóló örömhírt. Nem, mivel az *akkor* élt, földön járt Jézusról az *akkor* szokásos módon ad hírt. Az ige hirdetőjének pedig a ma igényelt módon kell ugyanarról a Jézusról tanúságot tenni. Ha nem keressük meg ezen az úton újra és újra a mi Megváltónkat (aki a Názáreti Jézus), akkor egyre jobban elidegenedünk tőle. A Jézus-hirdetés a tegnap, ma és mindörökké élő Krisztust kell, hogy szem előtt tartsa.

Az újabb exegetikai kutatásoknak nagy és a kérügmában eléggé ki nem használható eredménye, hogy nem elégszik meg az egyes perikópák elszigetelt magyarázatával, hanem az *egész Szentírás struktúrájára* is ügyel. Teszi ezt azzal, hogy szüntelenül a Názáreti Jézusra mutat, de ugyanakkor azt is világosan feltárja: ez a Jézus hitünk Krisztusa, megváltónk, akit *csak a hit szemével* és megvallásával lehet ilyennek hirdetnünk. Ezzel kapcsolatban bátran feltárja: a kereszténység kezdeténél épp a kérügmatis feladat volt a döntő. A hit, a Krisztusban való hit hirdetése. S ez a megváltó-Krisztusról szóló kérügma ma is központja kell, hogy legyen igehirdetésünknek. A formatörténeti módszer ma már világosan élénk tárja, hogy az *egész Szentírás az ősi kérügmából született.* Az evangélisták nem csupán „történetet” akarnak elmondani, hanem azt, hogy mit jelent számukra – és minden idő kereszténye számára – a Názáreti Jézus. Róla ma sem csak „történeteket” kell tudnunk, mivel Benne, az ő szavában és tetteiben Isten a ma emberét is megszólítja, hitvallásra készíti.

Az evangéliumok – mint ezt már jól tud-

juk – maguk is „prédikációk” voltak. S e körülmény a ma igehirdetőjét arra szólítja fel, hogy ne az evangéliumokról szóljon, ne csupán egy „történetet” mondjon el, hanem a ma emberének nyelvén, ma érthető hasonlatokkal, képekkel hirdesse azt. Akit *akkor* az öskeresztény kérégmában hittel megvallottak. Az csak természetes, hogy ma is azt a Jézust kell hirdetni, aki a földön járt, s aki egyben a Krisztus is. Ezt tette már Máté és Lukács is, amikor nem a korábbi Márk evangéliumról szóltak, hanem annak alapján is hirdették a Megváltót.

A történeti-kritikai exegézis arra is felhívja figyelmünket, hogy az evangélisták (és más bibliai írók) mennyire *koruk gyermekei* voltak. Miért kellene ezt a *ma igehirdetőjének* titkolnia? Sőt, megtagadnia? Ugyanazt az örömhírt más-más helyen, különböző közösségek előtt más *helyi problémákhoz*, adottságokhoz fűzték az első igehirdetők és épp így „ülne” kell a kérégmának ma is a mai hely és körülménye adottságai között („Sitz im Leben”). Az ige hallói ma nem csupán a jól ismert szavak és történetek ismétlésére vágyanak (erre is!), de arra is „kiváncsiak”, hogy saját mai problémáik, kérdéseik, tapasztalataik, környezetük, életük számára mit mond az *akkor* élt, de őket a *mában* is megszólító Krisztus.

Amint tehát más és más szerkesztésben, mást és mást kiemelve hirdette Krisztust és tanítását az újszövetségi ősi kérégma, épp úgy lehet és kell is, hogy a *ma igehirdetésében bizonyos pluralizmus uralkodjék*. Minél inkább tanulmányozza az igehirdető, hogy mit és hogyan mondott *saját közösségében* Krisztusról és tanításáról az öskeresztény kérégma közvetítője, annál eredményesebben és bátrabban tudja majd maga is ezt a „hic et nunc”-ot valóra váltani. A prédikáció nem lehet csupán informatív monológ. Figyelnie kell a hallgatóság konkrét körülményeire, kérdéseire, beállítottságára stb. is. Csak így érhető el, hogy a prédikáció ne mellékes „accidens” legyen az istentisztelet során.

Természetesen mindez nem megy könnyen és nincsenek korlátlan lehetőségeink. Kamphaus bizonyos *batároka* is rámutat. Mindenek előtt arra, hogy a kérégma nem mintegy „önmagától” születik meg a történeti-kritikai exegézis nyomán. Az *exegézis feladata* kimutatni: így szólt akkor, ezt és ezt hirdette saját közösségének az evangélista. Ezért vagy azért emelte ki az egyik, hagyta háttérben a másik vonást. A *ma igehirdetőjének* helyzete nem egészen azonos – olykor még részleteiben is alig – az akkori situációval. S ezt a *mai* helyzetet, igényeket nem a szent szövegekből, hanem a hallgatóság életéből kell kielemeznünk. Csakis ezen az úton válhat a hajdan megtörtént és írásban rögzített kérégmából ma is életet biztosító igehirdetés. S tudjuk, épp ez az ige hirdetőjének *legnebezegbb, de legfon-*

tosabb feladata. Ha ezt a *hidat* nem tudja a mának kérégmája a hallgatóság felé megépíteni, akkor a szavak, a beszéd nem érik el a kívánt célt. Ez a „kérégmatikus mozgás” magával az Úrnak örömhírt hirdetők szavaival kezdődött, s az apostoloktól át a ma igehirdetésében folytatódik. Bármennyire is „kanonizált” ezért az első szent szöveg, ez nem menti fel az ige hirdetőjét, hogy az egyház által is kívánt *mai* „kanonizált” úton haladjon. Természetes, hogy a Szentírás „normatív” szerepe soha nem változhat. De: az evangéliumok nem „az” evangélium, hanem ennek a krisztusi örömhírnek első formába öntött, írásba foglalt tanúságtévei. Értékes gondolatokat közöl minderről Walter Kasper: Dogma unter dem Wort Gottes c. művében (Mainz 1965). A Szentírás felé vállalt hívő *engedelmesség* az „evéz a mélyre” igényt támasztja a ma igehirdetőjével szemben. Bizonyos *szabadság-dimenziót* jelent, sőt követel ez az engedelmesség. Azt, mely a hely és idő koordinátái között biztosítja a „nova et vetera” elv megvalósulását.

Sok prédikátor nem gondol minderre – írja R. Schnackenburg egyik munkájában (Von der Wahrheit die freimacht, 1965) – amikor ún. *bibliikus homiliát* tart. Olykor valamilyen „lebegő”, történetetlen gondolkodást tükröz e műfaj. Úgy tűnik, azt tételezi fel, hogy a keresztények hit-situációja minden időben azonos az első keresztényekével. Pedig a *Szentírásnak történeti-dinamikus jellege* épp nem erre oktat. Ha tehát a Szentírás *szavait*, egy-egy mondatát, gondolatát egyre csak úgy akaróknak továbbadni, mint valami feltéve őrzött aranypenzt, akkor ezek előbb-utóbb – bár megcsodált és tisztelt –, de élettelen muzeális tárggyakká válnának. Az ilyen „biblicizmus” nem hűség az élő Isten éltető szavához. Nem „zárt helységben”, zárt keretek között kell Krisztus *szavait* őrizni, hanem „praedicare super tecta” (Mt 10, 27). Ez pedig annyit is jelent, hogy az „utca népe” ma épp úgy megértse azt, amint Krisztus korában is megérthette. Isten szava az igehirdető közvetítésében ezen az úton fog hitet ébreszteni és erősíteni.

A bibliikus homiliánál egy *másik veszélyre Kamphaus* fent idézett tanulmányában mutat rá. Arra ti., hogy a mai keresztény közösség, ne csupán „kulisszát” jelentsen az ige hirdetője számára. A *hallgatók nem „kellekek”, hanem partnerei az igehirdetőnek*. Nem azért vannak jelen, hogy „legyen valakihez szólni”. Nem, hanem – miként Krisztus szemében – emberek, akiket megtérésre kell felszólítani, Isten felé fordulásra, bűnbánatra. Akiknek szívében remény és örömet kell támasztani – röviden: akiknek Krisztust, az élet szerzőjét kell hirdetni. Az isteni *meghívást* kell közvetíteni. – Természetesen a *válaszadás* soha nem „kész valami”. Ennek az egyház, a keresztény életstílus történetében megvan a maga sajátos története. S rövidzárlatról tanúskodnak az a szemlélet, mely a homiliában arra buzdíta-

na, hogy a ma emberének *mindenben* le kell másolnia az első Krisztus-követcök életét, a ma igehirdetőjének pedig az öskeresztény egzisztenciális adottságokra ügyelő kérügmát. Samint célját szentesné az a biblikus igehirdetés, mely szinte kizárólag filológiai és archaeológiai adatokat sorolna fel, épp úgy helytelen és korszerűtlen lenne (ilyen lett volna már az első keresztény közösségekben is), ha az adott *lélektani, szociológiai tényezőket, a környezetet* teljességgel figyelmen kívül hagyná. Mint „történet-kritikus”, azt, melyben az evangéliumok maguk keletkeztek, de azt is, melyek között az örömhír történeti mában elhangzik. Amint az evangéliumok az ige hirdetése során és nyomán születtek, épp úgy nem lehet függetleníteni a mánk kérügmáját a hallgatóságtól. Mást és mást emelt ki Márk, más-képp szót János, meg a többi tanú.

Ne feledjük: az egyház kérügmája ma sem „appendix” csupán az exegetikai munka számára. Nemcsak az exegezis nyújtja eredményeit a kérügma felé, hanem az ige hirdetőinek is segíteniük kell kérdéseikkel – a hívők kérdéseinek közvetítésével – az exegetát. Az exegetának egyébként is – valja több neves szerzőt követte Kamphaus – szerénynek kell lennie. Semmiféle módszerrel nem kerülhet a Szentírás „föle”. Azt mindig csak szolgálni, megértését elősegíteni hivatott. *Nem az exegezis, de még csak nem is a kérügma nyújtja az üdvösséget.* Ezt mindig csak Krisztus adhatja. Exegezis és kérügma Krisztust szolgálva, az ő – helyesen értett – szavait továbbadva nyújt segítséget az üdvösség eléréséhez. Mindenfajta exegetikai „módszer”, új út csak egyre hivatott: ugyanazt a Jézust hirdetni, aki *akkor és mindörökké* a megváltó Krisztus. Ugyanakkor nem feledkezni el az életnek arról a paradoxonjáról, melyet már 1887-ben így fogalmazott meg Franz von Bader: Ha hűek akarunk lenni a régihez, nem szabad soha belémerevednünk abba. Kamphaus fentebb idézett könyve számos konkrét, a ma kérügmája számára fontos problémát is tárgyal. Egy-kettőre itt is szeretnénk rámutatni.

1. *A kérügma, mint az evangéliumok igazságának feltárása.* – A mai történeti-kritikai exegezis egyik legfontosabb kutatási területe az evangéliumok világa. Napjainkban itt sokak szemében „botrányköként” áll a modern exegezisnek számos eredménye. Kamphaus néhány *felreértést* kíván tisztázni, amikor rámutat, hogy épp e vonatkozásban nyújthat az exegezis a keresztény igehirdetés számára komoly szolgálatot.

Felszámolja azt a „beszűkített” gondolkodást, mely Krisztus „igazságát”, azt, hogy ő a megtestesült Ige, a megváltó Krisztus, – egy-egy tényről való „riporterri pontosságú” híradáshoz kötötte. Krisztus örömhíre sokkal nagyobb annál, mintsem, hogy „el nem viselné” az evangélisták „szerkesztői” munkáját, kiemelésit, nem „szószertint” beszédközléseit stb.

Hitünk alapvető igazságait nem „történelemkönyv” tárja elénk. Az evangéliumok mondanivalójának súlyát és tekintélyét Isten és nem a mást-mást kiemelők, „ellentmondásokat” közlő emberi szerzők szavatolják. Az evangéliumok igazságát nem a (viszonylag nem régi-keletű) pozitívista történetészmélet módszerrel közelíthetjük meg. S ezt sem aggódással szemlélünk, sem negatív módon értékelünk, nem szabad. Ellenkezőleg: épp ez mutat az egészen „új”, az isteni dimenzió felé.

A modern evangéliumkutatás épp az evangélisták őseredeti szándékát kívánja újra előtérbe helyezni. Ez pedig: a *Jézusban jelentkező isteni megbívás és üdvösség hirdetése* volt. Ellentétben mindenfajta pozitívista adat-és tényfelsorolással, kronológiai eseménynap-tárral, az evangéliumokból az az igazság szól felénk, melyért élni s halni kell. *Ezt az igazságot a különbözőkkel, a nemakarókkal szemben nem lehet a tényekből, azok pontos felsorolásából kizárólagos módon bizonyítani.* Tényeket, tetteket láttak (nemcsak olvastak róluk) Jézus kortársai is, mégsem ismerték fel benne, hallották meg azokban „Jézus igazságát”.

Minderre gondolva, a *keresztény kérügma feladata* ma sem az, hogy csupán adatfelsorolással, valamilyen „materializmussal” álljon a hallgatók elé. Az igazi kérügma ma is ott kezdődik, ahol maga az Isten lép fel – az ige hirdetője által – igénnyel az emberrel szemben. Döntés elé állít. Az igehirdető ezért nem történeti „protokollummal” kell, hogy hallgatói előtt jelentkezék, hanem az a feladata, hogy Isten tettei nyomán hirdesse, térjete meg! – Természetesen mindez nem azt jelenti, hogy a történeti elemet ki lehet vagy kell küszöbölnünk. De a tények és események ezeknél a történeteknél *mindig túlmutatnak* önmagukon, a hit világa felé...

A mánk igehirdetése *neböz tebertélt* hordoz magával. A felvilágosodás kora óta még mindig kísértő *pozitívizmusnak*, meg a *természettudományos „modell” szerinti gondolkodásnak* terhét. Vegyük végre tudomásul – mondja Kamphaus –, hogy *egyik út sem alkalmas* arra, hogy az evangéliumoknak, Krisztus világának még csak közelébe is férközzünk. A hit világa nem fél a tudomány adataitól, nem mond azoknak ellen, de nem is azokból szerzi ismereteit. S ha a legújabb kritikai exegezis az evangéliumok „történetiségével” kapcsolatban tesz is néhány újszerű, ma tán még szokatlan megállapítást, másképp értelmezi a történetiséget – mindez nem ingathatja meg hitünket Istenben és Küldöttében, Jézus Krisztusban. Az igehirdetésnek nem adat-és tényfelsorolás a feladata, nem is egy bizonyos exegetikai eljárás szentesítése vagy bírálata, hanem, hogy hirdesse Krisztus keresztjét és fel-támadását: az evangéliumot.

Az ige hirdetője természetesen ne abban „lelje örömét”, hogy valami újszerűt olvasva hallva, hallgatóit fogyatékos tudása miatt meg-

botránkoztassa. Nem, hanem maga is tanuljon előbb, hogy így helyes tudással támogatott hithez vezesse híveit. A helyes ismeretek soha nem lesznek a hit sírásói. A jobban feltárt tények, a mélyebben megismert igazság soha nem Isten ellen, hanem mindig mellette szól, felé vezet.

2. *Minden kérésma alapja: a húsvéti örömbír.* – Krisztus feltámadása nem „függelke” az evangéliumoknak. Nem Jézus halála után történt, valamilyen különös, de Jézus egész földi életétől elszakított esemény. Nem, hanem *mindennek a középpontja.* Ez fog össze múltat és jövődőt. Alapeseménye az egész emberi történelemnek. A húsvéti örömhír hordozza kezdetétől fogva, alapozza meg máig is az egész keresztény kérésmat. Akkor is, ma is érvényes: Ha Krisztus nem támad fel, hiábavaló egész prédikációnk (vö. 1 Kor 15, 14).

Mit jelent mindez a mai exegézis kifejtésében? – Mindenek előtt azt, hogy a feltámadás nem csupán egy esemény a többi üdv-történeti esemény mellett. Nem csupán a liturgikus naptár egy dátuma. Az egész keresztény kérésmben kezdettől fogva ez cseng vissza: Krisztus feltámadt! Természetesen nem szükséges, hogy minden egyes prédikáció csak erről szóljon, vagy mindig erről is szóljon. Mégis, át kell, hogy hassa az örömhír hirdetését. Ahol a hallgatók újra és újra a húsvéti hit erejében távoznak el a szöszék alól, ott biztos, hogy mindig az evangéliumot hirdetik. *A kérésma csak akkor és addig él, amikor és ameddig abban az élő Krisztus, a Feltámadott van jelen.* Nem csak egy embertervér, a palesztinai vándor (aki természetesen azonos a Feltámadottal), nem csak egy kised (aki természetesen ilyen is volt földi élete során), nem csak a munkáskezű ács fia (mert – ahogy korábban nyilvánították – ez is volt), stb., hanem aki a földön járt, szenvedett, meghalt, de – él. Itt él, velünk él! Nemcsak róla szól a keresztény kérésma, hanem ő szól benne. A ma emberéhez is.

Az élő, a feltámadott Krisztus hirdetése: ez a modern exegézis által, de az egyház örök-érvényű tanítása által is ajánlott biztos és eredményes útja a keresztény kérésmának.

Kamphaus könyve végén újra figyelmeztet: az evangéliumok nem „az” evangélium. *Krisztus örömbírel a „nova vox evangelii”, a keresztény kérésma hívott továbbadni.* Élő és életet biztosító szavakkal, amilyenek Krisztus szavai voltak. Nem tabuként emlegetett „szent” beszéd (melynek jogán olykor ugyancsak nem „szent” dolgokat adnak elő), és nem is „szekularizált” beszéd. Nem oly beszéd, melyet egyes szertelen újítók szerint csak zenei aláfestéssel és cigarettafüst mellett lehet a modern ember számára hirdetni – nem „evilági” beszéd, de ugyanakkor mégis a világ nyelvén, érthetően közölt beszéd. Formájában, „ruhájában” változó, de mondanivalójában csak egyet

hirdet: Krisztust, az üdvösség szerzőjét, a Feltámadottat.

A modern kérésma és a modern exegézis kart karba öltve járnak. De mindkettő csakis az ige hirdetőjének és meghallóinak lelkében válhatnak élő és életet biztosító valósággá. *Belső őszinteséget* követelnek a kérésma továbbadótól és befogadótól. Ez pedig nem „modern” követelmény. Mégis korszerűbb, ma nagyobb igényünk van rá, mint valaha. Csak ott, ahol ez érvényesül, lesz képes a modern exegézis segítségével a kérésma is megújulni. A felsorakoztatott elveket, megállapításokat idézett tanulmányában és könyvében Franz Kamphahaus számos *gyakorlati példán* is bemutatja. Egyet a következőkben mi is ismertetünk.

Jézus csodáinak hirdetése (Mt 9, 18–26 és Mk 5, 21–43 alapján).

A jelen számunkban közölt tanulmányt (Tarnay Bruno: A csoda – isteni jel?), az abban foglaltakat itt már feltételezzük. Így már elővételezhetjük azt az alapszemléletet, mely teljességgel a bibliai tanításban gyökerezik. Ennek során azt is megállapíthatjuk, hogy Jézus csodái úgy állnak előttünk az evangéliumokban, ahogyan azokat a kortársak, a szemtanúk maguk látták. Nem „elvontan”, azaz kimagadva azokat Jézus egész megváltó életéből, működéséből. Az őskeresztény kérésma sem azt tekintette elsődleges feladatának, hogy elmondja a „történeteket”, vagyis azt, hogy mi történt a múltban (ezt természetesen tudták, egyszerűen tudomásul vették), hanem arra ügyelt: *mit jelent bitűik számára* az Isten erejét, csodás jeleit felmutató Jézus. Ma is erre kell elsősorban az ige hirdetőjének a hallgatók figyelmét irányítania.

A Mt 9, 18–26 exegézise és kérésma szerkesztésének. Mindenek előtt arra kell ügyelnünk, hogy ugyanazt az eseményt Mt csak 9, Márk viszont 23 versben közli. Az *összevetés* igen tanulságos. A Mk 5, 21–43 elmondja a vér folyásos asszony gyógygyógyítását és Jairus leányának feltámasztását. A szövegrészleten jól megfigyelhető bizonyos szerkesztői készség, szinte azt mondhatnók „ügyesség”. Az első elbeszélés retardáció jellegű: az olvasó érdeklődését, belső feszültségét egyre fokozza. Va-jon időben érkezik-e Jézus? Hiszen a kislány már haldoklik – s most útjában feltartóztatják. Azután, a döntő pillanatban, az evangélista tollán Jézus a hitről szól, arra buzdít. A keleti mágusok praktikáival ellentétben mintegy tudatos korrekcióit alkalmaz: nem az ilyen vagy olyan külső tett, „ruhához érés” a fontos, hanem az gyógyul meg, az él, aki hisz. Ez cseng ki a „leányom, a hited meggyógyított” és a „ne félj, csak higgy” szavakból egyaránt. Gyógyítás és halott-támasztás: a hit, a Jézusba vetett hit jutalmazása.

A Mt-perikópa nem másolta le egyszerűen a már előtte elkészített Mk szövegrészletet. Nem annyira „elbeszél”, mint inkább tanít.

Szinte koncentráltan adja elő a lényegét. Mellékszempélyekről, jelentéktelen körülményekről (pl. idő, hely stb.) nem esik szó. Minden a *bivő bizalomra* mutat. A Mk-perikópához viszonyított rövidítés egészen *ezt a tanítást* domborítja ki. A vérfolyásos asszonynál és a Jairus-leányával kapcsolatos eseménynél is. Mt-nál a leány már nem is haldoklik, rögtön közli: meghalt. Az apa mindjárt azzal a hittel fordul Jézushoz, mely a halál erejével is szembe mer szállni. A rövid elbeszélés a szinte határ nélküli, minden *remény ellenére binni tudó bivő embert* állítja elénk. Ezen túl a perikópának még *eszkatologikus jelentősége* is van. A halottak feltámasztása ui. arra utal, hogy elérkezett Isten eszkatologikus országa.

A perikópa *mai kérégmájában* több szempontra is ügyelhetünk.

1. Az igehirdető semmiképp se arról tartson „előadást”, hogy Jézus itt „áttöri”, „fel-függeszti a természet rendjét”. Erre nincs szükség, ha egyszer hittel valljuk: *Isten a természet Ura*.

2. A kérégma *a bibliai csodaértelmezés felől közeledjék* Jézus minden csodájához. Ezek nem „riportszerű tudósítások”, melyek rendkívüli eseményeket dokumentálnak, hanem a csodába vetett hithez, Isten felé kívánnak vezetni. Jézus személyében az olvasók és a hallgatók előtt *Isten nagy Jele* áll. Csodái olyan „jelek”, melyek az embert legérzékenyebb pontján, sorsdöntő módon érintik: örök életéről, *üdvösségéről* adnak hírt.

3. A csoda sohasem egyes tényeket, nem is azok szövevényét állítja elénk. Bennük mindig *Istennel találkozunk*. Isten *személyesen szólít meg* azokban. Általuk hívó találkozásban látjuk a megtestesült Istent, annak erejét, jó-ságát, segítőkészségét. Olyan „jel”, melyet sohasem önmagában, hanem mindig Jézus Krisztussal való vonatkozásban lehet és kell „csodának” vallanunk.

4. A hívőnek a csoda hallatára Istennel kell minél elmélyültebb – élő hitben megnyilatkozó – kapcsolatba kerülnie. Hiszen a csodák arról adnak hírt, hogy Isten nem csak „mondja”, hogy szeret, hanem még testi vonatkozásban is segít rajtunk. Isten testté lett, Jézusban hoz-zánk jött, hogy megváltson. Ez a szeretetnek isteni „csodája”. De ezt megtapasztalni csakis *a hitben* tudjuk. Viszont a csoda éppen arra mutat rá, hogy *a hitben látókká, felismerőkké válunk*. Azt az igazságot „látjuk” meg, hogy *Isten személyesen, testi mivoltunkban is megszólít*.

5. Az *evangélisták szerkesztettek*. Ez ter-

mészetes is. Hisz más-más környezet számára, más célzattal, más belső lelkivilágot tükrözve írtak. A *jó festmény* sohasem „fénykép” csu-pán. A művész kiemel, különösen, ha portrét fest. Az ábrázolt személy lényegéből, egyé-niségéből akar valamit felmutatni. Ugyanígy az evangélisták. Nem a tárgyi apróságok egy-másutánja, bővebb vagy szűkszavú elbeszélés a lényeg, hanem: a személyes találkozás Jézus-sal. Jézus és a Jézus-i hit feltárása. Hívás, melyre a hit reagál. A hit szemével *emelnek ki*, mert hitre akarnak vezetni.

6. Ami az *egzisztenciális alkalmazást* illeti, vagyis azt, hogy a *ma* igehirdetője hogyan szó-lítsa meg a kérégmájában a *ma* emberét, első-sorban azt kell e perikópánál feltárni: mind-annyian emberek tehát halandók vagyunk. *Ezért mindannyiunknak* van helye e halottfeltámasz-tási történetben. Az örökös halottasmenetben csak a gyászolók váltják egymást – ma ne-ked, holnap nekem. Ez az egzisztenciális, ke-gyetlen valóság.

Mégis, mi a mi saját helyünk a történet-ben? Azok közé a javíszékélok, siratók közé tartozunk, akik hol „illemből”, hol kétségbe-esésből gyászolnak, bánkódnak? Olykor izléstelen módon, felesleges pompával, pénzpar-lással „temetik” halottaikat. Vajon csak ilyen üres külsőségekkel nézünk szembe a halál ko-molyságával? – Az evangéliumban *egy ember, a leány apja* nem erre ad példát. Ő nem „szép temetésre” gondol, hanem Jézushoz jön. Nem hajlik meg a halál hatalma *előtt, az élet Urát szólítja meg*: „Leányom most halt meg, de jöjj, tedd rá kezed és élni fog”.

Mit mond hát e történet számunkra? Hiszen *a lány később*, tán egészen öregkorában, de *mégis meghalt*. A síró apák és anyák sora az-óta sem szakad meg. Mire hát ez a kis epi-zód? Hiszen hány imádkozó lélek fogja ez-után is elmondani: leányom nem gyógyult meg, meghalt. És mégis: *a történet a miénk, mindannyiunkat személyesen érint*. Mert JEL számunkra, mely ezt mondja: Én vagyok a fel-támadás és az élet. Aki bennem hisz, nem hal meg – élni fog. Aki így „betűzi ki” a jelt, az a leány apjával ma is leborul az Élet Ura előtt. E kis epizód *az örök életet adó Krisztus-hoz vezet ma is*. Aki maga is szenvedett, meghalt, de él! Mondhatunk-e itt még többet, kell-e még mást is mondanunk? Tán csak egyet: Uram, én is hiszek, de segíts gyenge-ségemben, ingadozó hitemben, hitetlenségem-ben.

nr.

MEDITÁCIÓ

Nagy Árpád

AZ EMBER VÉDELMEBEN

Reménytelennek látszik menteni azokat, Uram, akikről a lehető legrosszabb volt a véleményed. Hitetlenséggel és törvénszegéssel vádoltad őket. Azt mondtad róluk, hogy látszatra ítélnék (Jn 7, 24); belül tele vannak rablással és gonoszsággal (Lk 11, 39); olyanok, mint a letaposott sírok (Lk 11, 44); atyjuk az ördög, aki kezdetől fogva gyilkos és minden hazugság atyja (Jn 8, 4). Tanítványaidat úgy óvtad a lelkületüktől, mint leprásoktól az egészséges embert és a vámos alázatos bűnbánatával szemben természetlennek ítélted a farizeus imáját.

Ezért nem megyek közeledbe, Uram, csak itt állok meg hátul a vámos helyén és hozzá hasonlóan, nem merem szememet fölemelni az égre. Ellenük elhangzott többszörös jajkiáltásod vészharangként kong és rettegett ítéleted jelzését hallok benne.

Mégis szólok, Uram, azok védelmében, akiknek szintén emberi sors jutott osztályrészül és akikben gyakran magunkra ismerhetünk.

Valódi ember lettél. Vállaltad sorsunkat. Hordoztad fájdalmainkat, nemegyszer velünk sírtál és az emberi keserűség sokféle ízét érezhetted. Mindenben hasonló lettél hozzánk, még bűneink terhét is magadra vetted – bár magad sohasem tapasztaltad meg „belülről” a bűn rosszságát. Mégis azt kell mondanom: velünk szemben behozhatatlan előnyöd volt. Arra a roppant távolságra gondolok, amely emberségedet elválasztja a miénktől. Ez a távolság olykor félelmetesnek látszik és ez ad lehetőséget nekem, Uram, hogy mentségeimmel eléd álljak.

A farizeusok sem voltak egyformák. Most nem az egészen elvetemültekre gondolok, akik megmerevedtek gyilkos gonoszságukban. Ezekért Te imádkoztál a keresztben. Az egyszerű átlagemberért szólok, a szürke farizeusokért, akikben olykor önmagunk arcát fedezem fel.

Emberi természeted szerint is az Atya erős és tökéletes biztonságot nyújtó karjaiban pihensz, mert Te vagy a Minta, az Ember Ősképe, aki közvetlenül az Atya teremtő erejéből született. Minden lánc olyan erős, mint a leggyengébb láncszem. De Téged nem gyöngített mások gyengesége, mert közvetlenül, első láncszemként kapcsolódtál Atyádhoz. Te vagy az első minden teremtmény előtt. Így emberi természeted valóban szegletkövé válhatott. Alapja minden lehetséges emberi építménynek, amely az örökkévalóságnak készül.

Önmagad számára nem voltál titok. Képes voltál arra, hogy egészen magadra ismerj. Láttad adottságaidat és felmérted helyed a mindenségben. Emberi tudatod nem lebegett egy feneketlen kút sötétsége fölött. Ismeretlen emberséged titka nem csalta elő szívedből a félelmet és bizonytalanságot. Neked nem kellett külső világosság, mert önmagadról alkotott gondolataidhoz, a léted mélyéről feltörő örök fény biztosította az értés világosságát.

Belső egyenlőség volt emberi természeted és tetteid között. Ezért a szó és tett, mindig önmagad kifejezése volt. Sőt ezek a cselekedetek és egész emberi életed alkalmas volt arra is, hogy belőlük isteni személyedre ismerjünk. Méltán biztatnál bennünket: „higgyetek a tetteknek, hogy végre lássátok és elismerjétek: az Atya

énbennem van és én az Atyában” (Jn 10, 38). Soha nem viselted hozzád nem illő ruhaként magatartásodat és nem fakadtak fel szivedből tőled idegen érzések. Nem kellett küzdened azért, hogy önmagadra találj. Emberi jellemed nem tükrözte más erős emberi egyéniségek vonásainak visszfényét. Mindig a magad lábán álltál; biztos Út voltál a magad számára; világosan látott és megragadott Igazság és ezért az az Élet, amit magadénak ismertél, valóban a Te életed volt.

Közvetlen kapcsolatodat Atyáddal egy pillanatra el nem veszteded. Boldogan mondhattad, hogy ismered Őt (Jn 8, 35). Gondolataid fölértek hozzá és emberi szíved érzései biztos hullámhosszon futottak el ahhoz, aki minden atyaság ösképe. Bármit tettél, biztos voltál abban, hogy az fiúi szereteted újabb vallomása s ezzel egyre inkább Atyádé leszel és Ő a tied. Valóban mondhattad: „Velem van, nem hagytam magamra, mert én mindenkor azt teszem, ami neki kedves” (Jn 8, 29). Amikor neki ajánlottad magad, tudtad, hogy kit adsz Atyádnak és azt is, hogy Ő valóban magáénak ismer és elfogad Téged.

Mi viszont csak jól-rosszul sikerült tetteink homályos tükrében fedezhetjük fel magunkat. Kifelé kell tekintenünk, hogy belsónket lássuk. Közvetlenül nem férközhetünk önmagunkhoz, csak teljesítményeinkből mérhetjük fel saját erőnket. Személyiségünk igazi arca fátyol alatt rejtőzik és titkához csak kívülről közeledhetünk.

Emberi létünk mélyéig ereszkedve is csak bizonytalanság és homály az, amivel találkozunk. Nincs egyetlen biztos pont bennünk, sem rajtunk kívül, Az a lét, amit a jövő ígér, csak a bizonytalan számítás, a remény és a képzelet álomszövedékén pihen. Amit egy intenzív pillanat gazdag élményében megtapasztalunk, a változás következő órájában egzisztenciálisan már foghatatlanná válik. Képtelenek vagyunk magunkat rögzíteni, ezért nem is lehet szilárd és körülhatárolható otthonunk, ahol maradandó biztonságunk és békénk lenne; nincs párnánk, ahová nyugodtan hajthatnánk le fejünket.

Gyakran meglepődve és ijedten állunk életünk feltörő forrásánál. Mennyi idegen anyagot vet felszínre az ismeretlen múltból, a bennünk élő őseink tulajdonából, amit nehéz elvállalnunk sajátunknak. A lelkünk mélyéről fakadt gondolatokat és érzéseket is úgy kell meghódítanunk, vagy kiválogatnunk – mint temérdek szemétből a tiszta búzát –, mert a belső egyenlőség számunkra mindig csak feladat és a belső azonosság csupán áhított cél, amit ritka pillanatokban érhetünk el és akkor is fenyegtet az illúzió réme. Álmodok, tervek, megfogant és elhaló gondolatok, próbálkozások és sikeres tettek eltűnő csúcsai – mint gyorsan mozgó képsorok – váltják egymást és ki az, aki ezt összefoghatná létének egyetlen pillanatában?! Az idő folyama részekre bont és ezért soha nem vagyunk egészen önmagunknál.

Hiszen csak Te lehetnél Istenem egyetlen biztos menedékünk, de Te elérhető és elérhetetlen vagy – ugyanakkor. Te, aki legvalóságosabb vagy – mindig délibábként jelsz meg tudatunk végtelenbe futó nagy mezején. Mert hol az az emberi gondolat, amiben Te jelentkezel és nem mi?! Hol az az emberi tett, amelyik Téged érint, amelyekben tudjuk, hogy átnyúltunk hozzád?!

Állandóan futunk utánad és egy pillanatra sem pihenhetünk meg a megtalálás nyugalmában. Elégedetlen művészként gyártunk rólad ezer vázlatot és a kép soha nem készülhet el, hiszen mindig csak egy bálvány portréja marad kezünkben. Neveket, fogalmakat készítünk rólad, szívünk lelkes érzéseiből szövögetjük össze rejtett személyedet és a remélt megragadás pillanatában, amikor már-már kimondanánk és megérintenénk, akkor dőbbenünk rá, hogy messze tűntél elérhetetlenség éjszakájában.

De nemcsak veled vagyunk így, hanem önmagunkkal is. Nincs emberi szó, amibe egészen belekiálthatnánk magunkat. És ha kiáltásunk már a mi fülünknek is fúrcsán hangzik – és ez mindig fáj nekünk –, hogyan ismerne benne ránk az, akit

keresünk?! Ha tetteink félig idegenül jelennek meg előttünk – mert mindig elégedetlenek vagyunk önmagunkkal –, akkor hogyan bízhatnánk abban, hogy ezek a tettek hűséges követként képviselnek minket színed előtt a Te országodban?! Sokszoros próbálkozásaink közben ki az, aki befejezne minket?! Hol az a csúc, ahol kiteljesedett emberségünket, befejezett önmagunkat megtalálhatnánk?!

Jól tudjuk, hogy az élet és emberlét legfőbb törvénye: személyiségünk maradéktalan és teljes önátadása. És éppen ez legmélyebb gyötrelmünk forrása. Mert amikor neked ajánljuk magunkat, akkor nem ismerjük igazán azt, akit adunk; tökéletlennek érezzük azt, ahogyan adjuk; ismeretlen messzeségben van az, akinek adjuk magunkat és soha nem lehetünk biztosak abban, hogy valóban elfogad és magáénak ismer bennünket.

Ezért ne csodálkozz, Uram, ha az Ember – úgy mint a farizeus – belekapaszkodik szorosra fűzött imaszíjába, ha számontartja bűjtjeit és ajándékait, ha ezer lépésben szabja meg szombati útját. Ne csodálkozz, Uram, ha kitalált emberi törvények és múló társadalmi konvenciók ketrecét fonja maga köré a Te nevedben, hogy legyen egy viskója, ahol még Veled szemben is biztonságban érzi magát. Ha tetteire úgy hivatkozik előtted, mint amulettjére a pogány, vagy mint csodás érdeme a félnék keresztény. Ha a hivatali teendők és a kötelező imák elvégzésével pajzsot tart maga elé. Ne csodálkozz, Uram, ha ígéretedet ütökártyaként szorongatja kezében, ha gondosan összekaparja érdemeit, ha szentségeid erejére hivatkozva menetrendszerű járatot tervez a Te országodba, a belépőjegyet hivalkodva mutatja fel előtted, sőt jogaival is előhozakodik. Bár így menthetetlenül egy saját gyártmányú hazug világba kerül, téves mértékkel és arányokkal, féltve őrzött bálványaival és önmagával. Rokona lesz annak, aki a „hazugság atyja”, és már nem kell messze elmenni ezen az úton, hogy az ember helyén – úgy amint Te mondtad róluk – „letaposott sírokra” találjunk. – Mert így jár minden ember, aki az emberlét tragikusan nehéz kockázata helyett, Veled szemben, Uram, önmagát akarja megmenteni.

Vedd figyelembe, Istenem, hogy szorult helyzetben van az ember. Tűnő léte miatt, belső elégtelensége, rejtett áttételek után, furcsa köntöst öltve jelentkezik számtalan változatban. Szorongásából, próbálkozásaiból, torz formák látnak napvilágot. Ezért saját biztonságunk keresése közben, kevesen hisszük azt, Uram, hogy Te nem a mi önismeretünk szerint látsz bennünket és nem tetteinkből illeszted össze azt a képet, amit rólunk szívedben hordasz. Te jól tudod, hogy mi mindig többek vagyunk, mint tetteink és önmagunkról támadt ihletett gondolataink is csak úgy tükrözik igazi valónkat, mint porban villanó üveg a nap fényét.

Magad miatt teremtettél minket és ezért függetlenül önismeretünktől és tetteinktől, sikeres, vagy pusztuló életünktől, amikor teremtő igéddel megszólítottál, amikor személyünket magad elé állítottad, akkor isteni szereteted kimeríthetetlen előlegét biztosítottad számunkra. Hitelünket nem mi gyűjtöttük össze – azt Te őrzöd személyed isteni kincstárában.

Az Atya Benned – Egyszülött Fiúban – hívott életre minket. Atyasága felett „érett öröme” túlcsoordult a Szentháromság életkorén és valamiképpen „kifelé” is megisméltődött. Fiában vállalt Atyaságát titokzatosan éli újra a Fiára szabott teremtsében – a mi létünkben. Nem az úr végtelenségébe kihajított csillagok vagyunk, hanem úgy állunk égi Atyánkkal szemben, mint Te, Egyszülött Fiú. Amint az Atya Benned van és Te Őbenne, úgy mi is rajtad keresztül Ővéi vagyunk. Ezért nem egy megfogalmazható „ok” áll mögöttünk, hanem Te magad Uram, mint létünknek személyes forrása. Emberi létünknek nem csupán értelme van – amit egy napon átláthatunk –, hanem létünknek Istene van.

Nem úgy vagyunk benned, ahogyan önmagunkat birtokoljuk, mert Te állandóan

felismered és szemléled önmagadat is bennünk. Emberi arcunkon felfedezett hasonlóság öröme szárnyakat kap teremtő szeretetedtől. Magad miatt korlátlanul tudsz örülni az Embernek, aki a Te testvéred. Létünk és minden lehetőségünk ezerfelé ágazó szálával, a benned gyökerező múlt örökségével, a pillanat szétfutó irányával és a beléd torkolló jövő be nem járt útjaival együtt látsz minket. Létünk titka mindörökre és elválaszthatatlanul összeforrott a tiédde. Mi nem találunk Téged, ha Te nem jelentkezel, de neked közvetlen utad van hozzánk, sőt még út sem kell neked – mert jobban bennünk vagy, mint mi saját magunkban.

Szentlelked emberi szellemünk titkos rétegeit is átjárja. Senki által nem ismert, ki nem mondott vágyaink és sóhajaink úgy kapnak szárnyra Szentlelkedben, mint érett búzamezők illata az esti szélben. „Gyöngeségünkben segítségünkre van a Lélek, mert nem tudjuk hogyan imádkozunk helyesen. A Lélek azonban maga könnyörög helyettünk, szavakba nem foglalható sóhajtásokkal” (Róm 8, 25–26).

Ezért jobban bizhatunk benned, mint saját magunkban, jobban véded érdekeinket, mint mi; inkább hihetünk neked, mint saját erőnknek és bölcsebben szeretsz minket, mint mi önmagunkat. Félelmünk mellett is bizalommal fordulunk feléd, apostolod ihletett szavaival: „A végtelenül hatalmas Istennek pedig, aki hatalmával bennünk működik és mindent megtehet azon felül is, amit kérünk, vagy megértünk – legyen dicsőség az Egyházban és Jézus Krisztusban minden nemzedéken át mindörökké” (Ef 3, 21).

Bocsásd meg, Uram, az emberarcú farizeusok újra és újra visszatérő vétkeit – a mi vétkünket –, amikor nem hisszük el titkodat: hogy az ember akkor lesz igazán önmagáé, ha egészen a tied lesz. Amikor „elfogyna Istenben” – akkor „épül fel önmagában” és személyiségének egyetlen értelme, hogy Istené legyen. Bocsásd meg a félelem és bizonytalanság szülte vétket – melynek lehetőségét állandóan ott hordjuk teremtett létünk mélyén –, hogy elszánt lendülettel szabad prédaként nem vetjük oda magunkat és csak ritkán hisszük el igazán: egyedül Te vagy az, aki megőrzöl magadnak és önmagunknak. Mert roppant nehéz elviselni, megérteni és megélni azt, amit így fogalmaztál meg: „Ha a búzaszem nem esik a földbe és el nem hal – egyedül marad; de ha elhal – sok termést hoz. Aki szereti életét – elveszíti azt...” (Jn 12, 24–25).

Dag Hammarskjöld gondolataiból

„A legjobb és legnagyobb dolgok közé tartozik, ami sikerülhet az életben, hogy hallgatsz és hagyod az Istent működni és beszélni.”

(Napló, 1957. szept. 26-án.)

„Adj nekem tiszta értelmet, – hogy Téged lássalak,
alázatos értelmet, – hogy Téged hallgassalak,
a szeretet lelkületét, – hogy Neked szolgáljak,
a hit lelkületét, – hogy Benned maradjak!”

(*Imádság Sven Stolpe: Dag Hammarskjölds geistiger Weg c. könyvéből.*)

Élet és halál

„Nem elég, ha valaki a halhatatlanságot csupán gondolatban és érzelmileg hiszi; ennek a hitnek meg kell nyilvánulnia az élni akarásban, amely a halál ellen irányul. Nem a halál jön el Jedermannhoz, hanem Jedermannak kell a halál elé mennie...”

„A halál az élet utáni vágyat kell hogy felszítsa, nem az élettől való szabadulás vágyát... Ahol az élet, mint nehézkedési erő működik, ott a halálnak, mint emelő erőnek kell szolgálnia.”

(*Bertil Ekman svéd misztikus írásaiból.*)

LITURGIA ÉS ZENE

(Hozzászólások Domokos Pál Péter cikkéhez)

Domokos P. P. cikke (Magyar nyelvű énekes szertartásaink kérdéséhez, Teológia 1969, 4., 254–257.) évek óta agyonhallgatott bajokra, elkendőzött egyházzenei balfogásokra mutatott rá. Örömmel üdvözöljük, mert az igazság kimondásával most már talán a gyógyítás is elkezdődhet az utolsó percben – az egyházi énekkarok utolsó perceiben. Mert hogy mennyire igaz: „A mozgalom eddigi zenei eredménye negatív”, azt kiváló módon lemérhetjük énekkaraink állapotán is. Nem gondolunk most az egy-két megmaradt, sőt virágzó nagy-kórusra. Örülünk, hogy vannak, és ha külföldi vendégünk érkezik, meg is mutatjuk ezt neki. E kórusoknak a helyzete azonban kivételes. (Tudja ezt a Liturgikus Konstitúció is, azért szorgalmazza éppen a kis kórusok támogatását...) Még gyarapodtak is az elmúlt években, mint ahogy a mammut-vállalatok mindig is erősödtek, ha kisüzemek sora tönkrement. Meg kell jegyeznünk: ha érintetlenül hagyták őket a liturgia változásaival járó viharok, ezzel egyben arról is bizonyosságot tettek, hogy mennyi közülük van ahhoz egyáltalán.

A kihálóban levő kisebb plébániai kórusok nehézségei első látásra az éneklendő anyaggal hozhatók kapcsolatba, s úgy tűnik, a repertoár válságáról van szó.

1. „Kiöregedés”: ez elsősorban a repertoár kiöregedése. Nem olyan értelemben, hogy két évtizede kb. ugyanaz az anyag hangzik évről évre (vö. pl. az OMCE közös énekleseinek évekre visszamenő műsorát), – ez önmagában nem volna baj. Hanem sokkal inkább maguk a közkézen forgó darabok vesztették el aktualitásukat, más-más okokból. Ha a harmincas évek divat-darabjai voltak, a divat változásának estek áldozatul, s ma már nem vonzóak. Ha klasszikus értékű művek: főleg a négyszólamú vegyeskarra írottak, hangigényesek, stílusban tarkák, nehezek. A Magyar Kórus fölfelé ívelő kórusmozgalma, mely kiadta őket, még gondolhatott méltó megszólaltatásukra, annál is inkább, mivel ugyanakkor a megfelelő szakemberek képzését is biztosítva látta. Ma e művek az irreális álmok közé tartoznak, vagy karikatúra válik belőlük, mikor előadják őket. Ha pedig csak kizárólag ezekből az öröklött, templomi kottatárainkban készen álló művekből áll a kórus programja, úgy érezni kell, hogy az új liturgikus keretbe való bekapcsolódása is elégtelen. Tehát: repertoárja öreg, sem zeneileg, sem liturgikus szempontból nem az, amivel életet lehetne teremteni (ez a kettő természetesen összefügg). A fiatalok megmosolyogják – különösképp hangversenyekhez vannak szokva –, a papok megtűrik. A kórus fölöslegesnek érzi magát, s mivel utánpótlást, éppen programjának nehézségei miatt, nem kap, feloszlik abban a tudatban, hogy semmi sem jön utána.

2. „Mozgalomban való elmerülés”: Repertoárjuk elszegényítése volt a legfőbb bomlasztó ok azoknál a kórusoknál is, melyeket papjaik eszközül használtak a liturgikus mozgalomban a hívek átnevelésére. E „nevelés” pedig abban állt, hogy kórus és nép egyaránt minden eddig használt anyagnál sok fokkal silányabb tákolmányokat énekelt. A giccs azonban nem igazi táplálék (a liturgia valódi átélését, a tartalom megközelítését is gátolja), s az ilyen kórusok igen hamar feloszlottak, mondván, hogy „ehhez igazán nincs ránk szükség”. Érthető, hiszen értékest kellett ott-hagyniuk értéktelenért. Előfordult, hogy jó liturgikus szellemű, sok gregoriánt éneklő fiatal kórusnak is ez lett a vége, a „megújulás” nevében.

3. „Önkényes program.” Mint ahogyan még a természete szerint közösségi liturgiában is megfigyelhető volt az elmúlt időben néhány szeszélyes alakítás, a megkapott nagyobb szabadságot többen érezték zenészek közül is egyéni kezdeményezésre való biztatásnak. Sajnos, legtöbbször az erre alkalmatlanok. Volt kórus, melynek egyensúlya a fiatal karmester saját kompozíciójának betanulása közben bomlott meg, mivel egyévi munka után sem tudták előadni.

Csak mutatóban jeleztünk a problémákból néhányat. Sokkal több van. A közös bennük: valamiképpen mind összefügg a repertoár megválasztásában kifejezésre jutó alapvető tanácstalansággal, mondjuk ki őszintén: a koncepció hiányával. Mi is valójában egy templomi kórus? Mi a célja? Mi a köze a liturgiában lejátszódó eseményekhez, van-e valami sajátos szerepe bennük? Mi a viszonya oltárhoz, paphoz, hívekhez? Hol van a helye a templomban? Mi a viszonya a művészethez? Eszményeinket kell újra végiggondolnunk. Mit akarunk tulajdonképpen? Ha a szent zenének köteleztük el magunkat, ez annyit jelent, hogy annak az Egyház által elént adott ideál-

ját kell vállalnunk. Azt tehát ismernünk kell: nem dolgozhatunk olyasvalami kialakításán, aminek a tartalma csak jelszavakon keresztül jutott el hozzánk. Krisztus és az Egyház tanítása nemcsak a ráció szintjén hangzik el, hanem elsősorban élet, amin nem lehet vitatkozni. Ezért a zsinati Konstitúció, valamint a korábbi zenével foglalkozó egyházi megnyilatkozások alapos elemzése mellett legalább annyira a hagyomány, az előttünk megélt megvalósítási formák tanulmányozására van szükségünk. Onnan nyerhetjük az elvek helyes értelmezéséhez segítő „szemléltetést”, pozitív vagy negatív módon, s az onnan leszűrt tanulságok tesznek képessé mai helyzetünk reális felmérésére is, az „önmegismerésre”, mely egy másik, de nem kevésbé fontos munkafázis. Domokos cikkének főleg e ponton van számunkra mondanivalója. Egyik oldalról az alapos történeti, másikkól a kifejezetten „néprajzi” jellegű gyűjtőmunkát nekünk is el kell végeznünk ahhoz, hogy kórusainkra vonatkozóan megújult koncepciót alakíthassunk ki.

A lényegbevágó kérdések mellett a praktikusak, a repertoárra vonatkozóak másodlagosak. Azoknak az átgondolása és végigdolgozása során emezek is megoldódnak majd, s a hagyomány „valtatása” nemcsak az elmélet számára lesz tanulságos. Bizonyos, hogy megtaláljuk benne azt a „mintát” (zenét, énekkartípust, munkamódszert), mely az egyházi követelményeknek megfelel, adottságainkkal összehangolható, s amely, minél mélyebben tesszük magunkévá, annál biztonságban válik majd új alkotások ihletőjévé. Vessünk egy pillantást pl. arra a korra, melyet a liturgia virágkorának szokás tartani: a felfelé ívelő középkorra. Milyen megoldást kínál? A válaszadást legszívesebben rögtön kottapéldákkal folytathatnánk. Arról a zenéről van szó, mely többek között egy Britten és Sztravinszkij ihletője is lehetett. Primitív báj és megragadó vitalitás jellemzi, s éppen archaikus volta miatt modern hangzású. Állandó mennyei örömmel teliszent zene –, s mégis mélyen emberi. Művészi formába öltözteti a liturgia szavait, de ugyanakkor egyszerűségében nem szűnik meg továbbra is szolgálni azokat. Nem nehéz: mindennapi kenyérnek való. Rövid, két-három szólamú, átlátszó szerkezetű darabok, gazdagon árnyalt, sokrétű monodikus kultúra („gregorián”), s a két pólus számtalan kombinációban találkozó egysége jellemzik. Nem kell nagy apparátus a megszólaltatásához. Az együttes, amit megkíván, pontosan jelenlegi adottságainkhoz mérhető: tíz-tizenkét ember, aki viszont hajlandó legyen rendszeresen dolgozni. Mert evvel a zenével nem „szerepelni” kell, évente háromszor, hanem liturgiát csinálni, minden vasárnap. Éppen úgy, mint azt a mintául vett korban a különböző szintű énekes „scholák” tették... Micsoda megkönnyebbülést, új lendületet jelenthetne templomaink zeneéletében ez a liturgia által kitermelt, s éppen azért praktikus kórus-típus! Megoldódna vele nemcsak a gyermekek liturgikus életbe való belevétele, s ezzel a templomi zenélés egysége és folytonossága, hanem idővel még a nép énekének liturgikus szintre emelése is. (Mindez természetesen csak akkor, ha a kapóra jövő „kis létszám” mellett scholaink lelki és szakmai felkészültségben is híven követnék mintájukat.)

De a javaslat-készítés nem lehet most célunk. Ennek az anyagnak a kibányászása, használhatóvá tétele és a pedagógia számára való fölmérése elméleti és gyakorlati szakemberek közös Spiritus által vezetett komoly munkáját igényli.

Magára tettük a mércét? Lehet, mindenesetre a tárgyhoz csak ez illik. Ugyanakkor könynyítettünk is: mert kétszer dolgozik, aki meg akarja takarítani a munkát. Sok erőpazarlást, kínlódást, felesleges zsákutcát kerülünk így el. Másrészt bizonyos, hogy a tartalmi s kifejezésbeli magas-merce az egyetlen reális továbbviteli lehetőség, amennyiben valóban a ránkbízott kincset akarjuk továbbadni. Köztudott, hogy a művészi teljesítmény legalább annyira áll a befogadókészségen, mint a kifejezőerőn. A megvalósított művek hatnak ránk, alakítanak, s tartalmakat nyerünk belőlük, minél önzetlenebbül szolgáljuk őket, annál inkább. Nagy a felelőssége annak, aki a művektől megkívánt mércét alacsonyra teszi. (Vannak, akiket ez a tény a misztériumtól már eleve távol tart, s lesznek, akik, bár várakozóan állják azt körül, a mélyére nem hatolnak majd: hiszen a méltatlan forma csak torzképet, karikatúrát közvetít a tartalomról.) De a megvalósítás mércéje sem lehet alacsony. Nemcsak a művek, hanem elsősorban Isten miatt. Hogyan állhatunk elő az Ő tiszteletére olyan produkcióval, amivel egy clemi fokú zencórára nem mernénk elmenni?

A nehézségek, korlátok, akadályok világosan állnak előttünk. Az igazi szakképzettség mind a liturgia, mind a szent zene terén a legnagyobb ritkaság. Mégis, hangsúlyoznunk kell, hogy nem reménytelen a megoldás. Elérhető minden átlagos kórus számára a biztos, sőt művészi előadás, mai helyzetünkben is. A feltétel ehhez: *meg kell maradni egy stíluson belül!* Ez a történelem tanúsága (a régiék sem voltak sokkal nagyobb tudósok, csak stílusuk volt), modern zenepedagógiánk közhelye, sőt egy-két egyházi kórusunk friss tapasztalata is.

Tehát, hogy tervünk reális legyen, a kiválasztott megfelelő történeti stílushoz egyelőre hűnek kell maradni. Ezt tehetjük magyarul is.

E. A.

Örömmel olvastam Domokos Pál Péter hozzászólását a magyar nyelvű énekes szertartásaink kérdéséhez. Amit mond, a *lekipásztorkodó papság egyetértésével* találkozok, csak attól félünk, hogy szava *nem jut el az illetékesek fülébe*.

A mozgalom eddigi zenei eredményét mi is negatívnak tartjuk. Mikor egy ilyen fontos dologban a végső szót kimondják és egy olyan művet, mint a *Collectio Rituumot* kiadják, meg kellene kérdeznünk a hozzáértő civileket, néprajztudósainkat. Fájlaltuk annak idején, hogy Kodály Zoltán oly kevésszer hallatta szavát.

A *Collectio Rituummal* úgy vagyunk, mint dr. Blaiberg a beoperált szívével. Hiába erőszakoljuk a megszerettetését. *Idegen tőlünk*, versikéi óvodásoknak valók és úgy érezzük, hogy eljön a nap, mikor kiadnak egy olyan szertartás könyvet, ami teljes egészében magyar lesz és közel áll majd népünkhöz.

Lónay Üdön

„A mozgalom eddigi zenei eredménye negatív” – összegezi Domokos Pál Péter a liturgikus reformmal kapcsolatos egyházzenei törekvésekről alkotott véleményét. Megállapításával, sajnos, egyet kell értenünk az általa felsorolt indokok alapján; sőt, ha helyünk lenne, nem lenne nehéz a multhoz való hűtlenség vádjá mellett a jelen és jövő iránti hűséget is számonkérni. E helyett inkább a kibontakozás feltételeit szeretnénk keresni. Helyszüke miatt ezt is csak tételesen. (Mivel az egyenként külön-külön dolgozatot igénylő tárgypontokról részletes, adatszerű fejtegetést nem írhatunk, fogalmazásunk szükségszerűen élesebbnek fog tűnni.)

1. *Munkamód.* Mindenekelőtt a munkamódban kellene előnyös változásnak történni, és a kapkodó gyorsmunka helyett a Domokos által részletezett alapos előkészítésen alapuló megfontolt döntéseknek helyt kapni. Növekvő számú bizottságaink csak a Parkinson-törvény érvényesülését bizonyítják, ha a *sana pars* kialakítása nem biztosítatik, ha előzetes vizsgálódásokra nincs idő, ha fontos kérdésekben úgyszólván improvizáltak kell döntenit. Mi ér többet? akár több év nyugodt munkája árán is Pázmány imakönyvének, az Apostoli Hitvallás ősi fordításának – nem hívők által is tisztelettel emlegetett – színvonala, avagy olyan gyorsmunkák, melyek a jelen és jövő szemében lejáratják a liturgikus reformot? Megszólal viszont a napi szükség – mit tegyünk? Véleményünk szerint hosszabb távon: komoly, alapos munka – ideiglenesen: a meglevő, élő, folyamatos hagyományt minél kevésbé megzavaró kisebb kiigazítások; ez lehetne a nyugodt, pánikszérséget kizáró, de dolgos eljárás, mely Egyházunkhoz méltó. E kettős szempontra figyelve vegyük szemügyre az egyes munkaterületeket.

2. Munkaterületek.

a) *Népelek.* Az eddigi „népelek” (hiszen népelekké kell majd válnia új, vagy elfelejtett ősi énekeknek is!) értékeinek reprezentálására az SzVU-gyűjtemény – minden történelmi érdeme ellenére – alkalmatlan. A Domokos-felsorolta hiányosságokat kiegészíthetjük: a kompromisszumképpen felvett értéktelen anyag csaknem felét teszi ki e gyűjteménynek, a gyakorlatban elnyomja az értékesebb maradókat; a gyűjtemény elrendezése a liturgia szellemétől idegen; hiányoznak a múltból már akkor rendelkezésre állt magyar nyelvű liturgikus énekek; kísérletei ellenkeznek a dallamok sajátosságaival; merev ritmikái gyakorlata a hajlékonyabb, sajátosan magyar énekmodot nagyrészt máris kiölte; az *élő* hagyományban található értékes dallamokról nem vett tudomást; szövegeinek nagyrésze elavult (főképpen éppen az akkortájt divatos stílusban írt szövegek – élénk figyelemzetésül!). – Új, e hiányosságokat pótló, tudományos előkészítőmunkával megalapozott, a régi értékeket és az új énekeket egyaránt felölelő ének- és imakönyv (!) elkészítése 4–5 év alatt megvalósítható lenne, ha megfelelő emberekre bíznák. Addig maradni kell annál, ami van, hogy a nép énekes gyakorlatát fenntartsuk. Ahol a nép énektudása a SzVU-ra épül, ott azt kell értelmesen használni. Ahol még élnek más, értékes énekek, azokat is újból használatba kell venni, nehogy a közösség élő énektudásából kiesve, saját előadásmódjuk is elfeledtessék. (De hogy ez ne legyen alkalom a silány anyag beözönlésére, a még élő népelekelekből jegyzéket kellene összeállítani, közölni.)

b) *Ordináriumok.* A magyar nyelvű miseszövegek megjelenése után született mintegy 60–80 ordinárium a magyar egyházzene történetének mélypontját jelenti. Az okokat, a szakmai kifogásokat nem részletezhetjük (az elemi zeneszerzői tudás hiánya, teljesen elavult zenei nyelvezet stb.); de liturgiailag sem felelnek meg, mert a szövegeket tőlük teljesen idegen (lényegében a polgári zene kedélyes közhelyeiből leszállt) sablonokba erőltetik. Nem tudjuk: a közvélemény mérhetetlen türelmével, vagy ízlésének megromlásával magyarázzuk-e, hogy nem tiltakozott e giccsáradat ellen. (Nem véletlen, hogy éppen az az ordinárium lett legnépszerűbb, amely a leg-együgyűbb módon törekszik „egyszerűsége”.) – Az egyháznak művészi ízlésben is testet öltő spirituálisítása (!) mindig kedvelte az egyszerűséget, de mindig a *nemes* egyszerűséget kereste. Ennek szellemében kellene az ordináriumoknak valósággal climádkozni a szent szövegeket. – Ha magyar, szerzők vitán felülállóan érdemes művei nem állnak rendelkezésre, a *gregorián* hagyó-

mánynak (az egyszerűséget a művészi tökéletességgel legtökéletesebben egyesítő, eleve egyszerű kultúrának) könnyebb darabjaihoz kellene nyúlnunk. A gregorián „lefordítását” illetően többen nyilatkoztak az utóbbi években. Holott a vita lényegében eldőlt: a zenetörténeti kutatók igazolták, hogy a gregorián egy nyelvi határokat nem ismerő, fordításokat lépten-nyomon alkalmazó, bármilyen nyelvhez idomulni kész zenei kultúra megjelenési formája. A magyar népzene-történet pedig dokumentálja, hogy népünk a magyarnyelvű gregorián dallamokat szeretettel befogadta, évszázadokon át énekelte, sőt ez lett alapja éppen legmagyarosabb (!) és legértékesebb népének-rétegének. (Az újabb nyelvi alkalmazásra Kodály is példát mutatott pedagógiai gyűjteményében!!!) Sajnálatos, hogy a tudomány ez irányú – s részben az elmúlt években gazdagított – eredményeivel egyházzenei tekintélyeink – külföldön sem! – ismerkedtek meg. – A részletekre itt sem térhetünk ki: mindenesetre, aki a gregoriánt egynek veszi az Editio Vaticana dallamverzóiával, nehezen látja meg az alkalmazás módját. Az is kétségtelen, hogy az alkalmazás tudományos jártasságot, elemző készséget, zeneszerzői biztonságot és jó ízlést kíván. (Mint a Miatyánk megjegyyezhetetlen magyarja ellenpéldaként bizonyít!) – Még egy félreértésről: sokan azt remélik, hogy a magyar népdalok, balladák stb. kínálják azt a „tözsgyökere” magyar dallamkincset, melyeket könnyen alkalmazhatunk liturgikus szövegekre. Meg kell mondanunk, hogy népzenénk nagy többsége kötött szótagszámú, strofikus anyag, s erőltetés nélkül a szabad ritmusú liturgikus szövegekre nem alkalmazható. A dallamokban rejlő motívika (inkább: formula-készlet) viszont nem valami ősmagyar találmány, hanem ugyanennek a nagy európai-ázsiai dallamstílusnak szülötte, melyet az ebből a szempontból is „convenientissimo tempore” megjelent christianizmus magáévá tett és liturgikussá formált. – S itt érünk a legfontosabb ponthoz: ha azt akarjuk, hogy a zene valóban a szövegeket szólaltassa meg, akkor alkalmazkodnunk kell ezek ősi – s nagyon is modern! –, szabad formájához, a próza-ritmushoz, a gondolat szabad szemlélését segítő, sajátosan biblikus alapszólású énekstílushoz. Ezt nem lehet a rímes, szótagszámoló, ütemes zenei formák késői, XVI–XIX. századi kereteibe kényszeríteni. S ez emeli ki a

c) *Zsoltárének* fontosságát. Ahogy a zsoltárimádság volt a keresztény imaélet alapja Krisztustól kezdve a századokon át (népünket is csak 50–100 éve szoktatta le róla saját papsága!), úgy keresztény módra, imádkozva énekelni legjobban a zsoltárének által tanulhatunk meg újra. Míg ennek szellemében nem találunk rá, hogyan nőjön ki a szövegből a dallam, nem remélhetünk nagyobb haladást. Szükség lenne egy jó zsoltárkönyvre, de addig is: legalább 8–10 (aldózás, offertórium alatt, hittanórán, lelkigyakorlatokon, bűnbánati ájzatosságokon stb.) alkalmazható zsoltárra. Ez lenne az első komoly eredménye a liturgikus megújulásnak – s e minimum nem is igényelne túl hosszú várakozást. – Ehhez kapcsolódik a proprium-énekek kérdése. Az SzVU darabjainak liturgikus énekké számításával ezek lekerültek a napirendről. De tartósan megnyugtató e megoldás? senki sem állíthatja jóhiszeműen, hogy „Isten népe” olyan éneket kapott, mely megközelítően is egyenértékű az ősi (nagy részben biblikus szövegű) szakaszokkal. A liturgikus megújulás előharcosai pl. gyakran sajnálkoztak azon, hogy míg a mise fenséges nyitányát, az Introitust a pap halkan imádkozza, a nép más – bármily szép, de másodrangú énekeket énekel. S míg kompromisszumaink során évről évre eggyel hátrább léptünk, mit nyertünk: a nép ugyanazt éneklé, mint 50 évvel ezelőtt, s az Introitust – melyeket hajdan legalább a kiváló Goffine-ból ismert – ma már a pap sem gondolhatja át. Tartós lehet-e e megoldás? Úgy látjuk, 4–5 év komoly munkával itt is el lehetne legalább a szerény kezdetekig jutni.

d) *Új kompozíciók* létjogosultságát a hivatalos megnyilatkozások mindig is elismerték. De fel kell állítanunk velük szemben a X. Pius által megfogalmazott hármas követelményt (köztük a magasabbrendű művészi tökéletességét). Amellett a szerzőknek alaposan ismerniük kell korunk zenéjét („aggiornamento...”). Sztravinszkij, A. Webern stb. zenei nyelvét. Más kérdés, hogy a korszerűség összeegyeztethető-e a népéneklés igényével. A népéneklésre alkalmas *legmodernebb* zene: a gregorián. Új kompozíciók – véleményünk szerint – inkább ennek bázisán fölépülő új –, de most már liturgikus szellemű – kórus-muzsika, valamint a kórus és a nép énekét kombináló alkotások terén adhatnak valóban korszerűt.

3. *A munka szelleme.* Minden olyan törekvésnek, mely tradícióra, értékek átadására törekszik, első tekintetét az átadandó értékekre kell vetnie. Az iskolai tanítás módszerei is alkalmazkodhatnak a tanulóhoz, de a megtanítandó igazságok nem alkalmazhatók hozzá! Vajon nem ez-e az alapbaj: hogy a liturgia sajátos igazságaihoz való belső kapcsolatunk ingott meg a partorális szempont hamis értelmezése miatt? Holott a pasztorális törekvéseknek a liturgia tartalmához kell igazodniuk, s ezek közvetítésével szolgálni „Isten népét”. (Mindez persze nemcsak zenei kérdés... fordítások??) A tudományos adatok segítségével, de főképpen a spirituális elmélyültség által megragadott (Egyházunktól kapott, s magunkévá asszimilált) misztérium *igazságot* akarja a pasztorális (s a maga nyelvén a zene is!) a *szerelem* jegyében kiárasztani! A tudományos-művészi, spirituális és pasztorális szempont egysége nélkül nem lehet maradandó a munkánk. S e három szempont nem osztható meg egy bizottságon belül: minden „bizottságnak”, minden tagjának önmagában kell egyesítenie.

B. S.

LEVÉL A SZERKESZTŐHÖZ

Egyike vagyok azoknak az érdeklődőknek, akik a Hittudományi Akadémia aulájában húshagyókedden a Mátyás-templom beat kórusát hallgatták. Helyesebben szólna valamivel több is, mint érdeklődő, hiszen öt gyermekem közül három tagja a kórusnak, 14 éves fiam aznap este kérdezte meg a vacsoránál: „Ugye Édesanya, ha megjön a hangom, én is mehetek Laci kórusába?”

Ott voltam a legelső beat-misén is a Várban. Szenttanúja voltam, hogyan sereglett a fiatalok tömege azon a Húsvétvasárnapon, amikor először hangzott fel Szilas László muzsikája a Mátyás-templom ódon falai között.

Eleinte ösztönösen, az utóbbi másfél évben már tudatosan figyelem elsősorban saját gyermekeimen keresztül ennek a muzsikának a hatását. Talán ezért is fogadtam olyan örömmel tanár úr egyszerű, őszinte szavait. Ott nyomban éreztem, hogy több ez az öröm annál, hogy a liturgia professzora elismerte a beat-mise létjogosultságát. Az öröm azt is jelentette, hogy szavain keresztül megéreztem valamit lelkületéből, s ebből született az a bizalom, hogy az alábbiakat el is tudom Önnek mondani.

Itt van kéznél a beat-probléma. Miért nem lehet ezt a kérdést testvéri szeretettel és bizalommal – ahogyan Isten népéhez illik – megoldani?

Aki beat-nyelven szeretné dicsérni az Istent, dicsérje szíve szerint. Érzésem szerint, ha a mai fiatal a maga számára élővé tudja tenni a Szeretetet, bizonyára úgy éli majd meg a világban, hogy az hat is.

Közelről látom, hogy a fiatal „hitelességet igénylő szomjúsága” (Suenens bíboros, Vigilia 1969/7) képes másfél órát villamosozni az 1970-es év embere igényeinek megfelelő szentbeszédért, ugyanakkor értetlenül áll az olyan eljárás előtt, ami megrövidíti a szentmisét. (Litánia, adventi-koszorún történő gyertyagyújtás.) Gyakran vitatkozik bennem a gyermekeit szerető édesanya és az egyházához ragaszkodó keresztény, amikor pl. azzal jönnek, hogy van-e létjogosultsága a szentmise utáni litánián adott szentségi áldásnak, hiszen alig 5 perccel előbb már magához vette a Legszentebbet.

Őszintén megmondom Önnek, mindig az értelmesebb megoldást ajánlom nekik, nem a megszokottat, hiszen éppen Ön írja: „Ez az energia leginkább a szent Eukarisztiában áll rendelkezésünkre, ezért szükséges az átélt, öntudatos, nem szokványos egyesülés Krisztussal”; (Teológia 3/3 182. old.).

Tényleg nem lehet segíteni azon a tarthatatlan helyzeten, hogy még mindig nem találjuk meg azt a hangot, ahol tisztelettel és szeretettel megmondhatná egymásnak a pap és a hívő véleményét a közös cél érdekében?

Nemrégén történt, hogy ismerős pap – nagyon helyesen – arról beszélt, hogyan vegyen részt a hívő a megújított szentmisén. Érdeklődve figyeltem és azon izgultam, miért nem találja meg az egyetlen szót, amit véleményem szerint még mondania kellett volna, hogy ti, a szentmisére *készülni* kell, ha előbb nem, hát legalább a villamoson odamenet.

Többször is elhatároztam, magam: elmondom, mennyit drukoltam neki, de képtelen voltam megszólalni. Amikor ennek az okát kerestem, rájöttem, hogy attól az arctól félttem, amit az illető vágott volna, hogy én adok neki tanácsot.

Nagy szeretettel kérdezem: Tudna Ön valamilyen módot ennek a magatartásnak – ami azt hiszem a legtöbb esetben nem is tudatos – megváltoztatására?

Még egyszer köszönöm azt az örömet, amit egyszerű, őszinte szavaival közvetített számomra. Budapest, 1970. febr. 22.

V. E.-né

HITOKTATÁS ÉS NEVELÉS

A szerző egy amerikai hitoktatási kísérletet ismertet. Hitoktatók hozzászólásait várja a Szerkesztőség.

A vallás egy a társadalmi jelenségek között, mint például a művészet, a politika stb. Az Isten-nel való kapcsolat viszont egyedüli, az egész embert átfogó, életének minden területét átjáró valóság. A vallásra *oktatni* szoktak. Az Istenember, Te-én viszonyra azonban csak *nevelni* lehet. Ez természetes is. A vallásban az intézmény és az Isten-ember kapcsolatról szóló tan kerül előtérbe, s ezzel együtt az oktatás: *hitoktatást* végzünk. Pedig a cél nem ez, hanem a kapcsolat felvétele Istennel Krisztusban, azaz maga Isten. Erre viszont, ismételjük, csak *nevelni* lehet. A hitoktatás válsága éppen abban van, hogy jórészt oktatás. Az eszközből cél lett.

Mi a *nevelés* általában? – Az egyik nemzedék átadja értékeit a másiknak úgy, hogy az utóbbi

necsak elfogadja, hanem magáévá is tegye őket. Amíg csak *elfogadja*, addig az érték a „régii” bélyegét viseli magán. Amikor *magáévá teszi*, akkor az érték „új”. Ez a nevelés feladata. Maga a nevelés alapjában véve kapcsolat, dialógus a nevelő és a nevelt, szülő-gyermek, tanár-diák között. Enélkül az én-te jóviszony nélkül csak *oktatbatunk*, de nem *nevelbetünk*. Nem oktatthatjuk az Istennel való kapcsolatra, dialógusra sem. Ugyan milyen alapon tudnánk ezt, ha nincs hozzá minta a gyerek tapasztalataiból.

Anélkül, hogy lebecsülnénk az oktatást, a nevelésre kellene tenni a hangsúlyt. *Neveljünk* a hitre. Anélkül, hogy elhanyagolnánk a didaktikát, állítsuk a pedagógia szolgálatába. Erre a külső körülmények is kényszerítik ma a hitoktatókat. A világon a legtöbb helyen nincs lehetőség a régi, tantárgy-jellegű hitoktatásra. A szülők nem képesek ezt pótolni. De *nevelésre* lehetősége nyílik mindkettőnek. A *hitoktatókból hitre-nevelők*ké kell válnunk.

Ez természetesen visszahat az oktatásra is. Nem elég a hagyomány, a modern teológia ismerete, ezek „felvezéscé” népszerűsítés és korszerűsítés címén. A gyerekek szemé láttára kell feltárni a hagyományt, hogy magukévá tehessék.

Hogyan közöljük a hagyományt frissen, elevenen?

A hagyomány legfontosabb része az, amit Szentírásnak nevezünk. A Szentírás maga is oktató, mert közléshordozó: Isten szava, üzenete. Ugyanakkor nevelő: kapcsolatteremtő Istennel. Ez utóbbiért van csupán az előző.

Annak, aki tovább akarja adni a Szentírás értékeit, állandóan két, egymással ellentétes irányú utat kell bejárnia. Hogy ő maga átvehesse a közlést, először rá kell kapcsolnia a közlést hordozó „*csatornára*”, azaz meg kell vizsgálnia a *nyelvet*, hogy ki, mikor, kiknek, milyen társadalmi háttérrel nyilatkozott. Ez a munka csaknem azonos a műelemzéssel, mégpedig az irodalmi (Szentírás!) művek elemzésével. Miután így eljutott a közlésig, át kell állnia arra a csatornára, amelyen hallgatósága venni tudja. Ehhez viszont a *mai* nyelvet kell ismernie, a *mai* társadalmi háttérrel, életkori problémákkal. Csak így képes ugyanazt a közlést torzításmentesen továbbítani. Nem éppen könnyű feladat a hitoktató számára, hogy állandóan *átváltson* egyik közlés-csatornáról a másikra. Komoly szociológiai, stilisztikai ismeretekre van szüksége, hogy folyton bejárja az utat a két, ún. *közlésmodell* között. Ráadásul az egyiket neki kell felállítania, ez *nem* valamiféle *illusztráló* történet az evangéliumhoz, hanem tágabb értelemben vett *metafora*. A közlésmodell, amelyet a hitoktató alkot meg, egyértelműen ismert a hallgatóság előtt. Csak így biztosítható a zökkenésmentes, félreértést kizáró közlés. A közlés útját tehát így vázolhatnánk:

I.		II.
Szentírás		hitoktató
(evangéliumi)	közölt	(szónok)
közlésmodell	valóság	közlésmodellje

Nem kívánhatjuk meg a gyermektől (esetleg a hit iránt érdeklődő felnőttől sem), hogy rögtön maga is megjárja ezt a kettős utat, minden pillanatban át tudjon kapcsolni egyik csatornáról a másikra.

Kisebb korban csak a II. közlésmodellel kell élnünk, vagy legalábbis ez legyen túlsúlyban. Ezt a megoldást választották az amerikai *Christian Brothers*, középiskolások számára készült hittankönyv sorozatuk első kötetében (Living with Christ = Élet Krisztussal), amelyet kb. 13 éves gyerekeknek szántak. A harmadik fejezet (Krisztus az Ige) közlésmodellje például egy beat-együttes története. Elmondja, hogyan találkoznak Morrow-val, a gitárossal és énekesrel az együttes tagjai. A zene az ige, a szó metaforája, a zenész, Morrow pedig az Igének a metaforája. Ebben a témakörben a gyerekek egészen otthonosak, az ő csatornájukon folyik a közlés. Ugyanakkor a történet valójában János evangéliumának eseményeit követi. Az együttes zenéje

Szereplők:

Tiger (= tigris) Martin	szólo gitáros, Péter apostol (vö. Morrow-Krisztus nevezi el tigrisnek-sziklának)
Andy (= Bandi) Bronson	basszusgitár, András apostol
Oliver Jackson	tensorszakszofon, János apostol
(Jack = Jancsi, János utalás; beceneve: Sweets = édesség, kedvesség, öröm)	
Ned Green	dzsesszorgonista, Nátánél
Don Gary	technikus (= előkészítő) keresztelő János
Morrow = holnap = „jövő”	gitáros, énekes Krisztus az Ige

feltűnően az ószövetségre utal, az ószövetség bizonytalan, „szórt” igéit adja mindaddig, míg nem találkoznak Morrow-val (Krisztussal), aki megváltoztatja játéktílusukat (= életfelfogásukat).

A *szamariai asszony* története (Jn 4, 1-43) magyar viszonyokra lefordítva, röviden így fest: A lány egy presszóban feketézik, amikor „odavágódik” mellé Morrow, s pontosan azt játssza, amit a lány érez, „ami ő maga”. Morrow-nak nincs szüksége arra, hogy a lány elmondja neki előző életét, anélkül is azt játssza (vö. Jn 4, 39: „Mindent megmondott, amit tettem”).

Később a serdülő már képes arra, hogy mindkét csatornára ráálljon, ha a két közlésmodellben rokon jegyek, hasonló mozzanatok találhatók. Egy elsős gimnazista kifogásolta, hogy az *Eukarisztiáról, mint lakomáról* beszélve, nem aknáztam ki eléggé Krisztus példabeszédét a mennyegzős lakomáról, s a rákövetkező órára el is készítette a következő kis dolgozatot, úgyesen, szervesen beleszöve az eukarisztia áldozati és emlék-jellegét is:

„Mennyegző. Összegyűlnek a meghívottak, eljönnek a cigányok is, kik a talpalávalót fogják húzni. A templomi szertartás után megjönnek a szülők és az ifjú pár. Elkezdődik a vacsora. Vacsora alatt a vendégek vidám köszöntőket mondanak. Mikor a pincérek már nem tudnak új fogást hozni, félretolják az asztalokat, rázendítenek a cigányok, és nemsokára víg táncot rop az egész násznép.

Ilyen a mise is. Összegyűlnek a meghívottak, itt van a kántor is. Vezetésével rázendítenek a jelenlevők Istent dicsőítő énekekre. A lagzin köszöntőket mondanak, itt közösen imádkoznak. A szülő az Atya. A Fiú a vőlegény, és a menyasszony az élő és holt szentek, hisz ők eljegyezték magukat Istennel. A lakodalomban esznek, isznak, és ezt általában a vőlegény fizeti saját zsebéből. A misében is az ételt és italt a „vőlegény”. Az étel saját teste, az ital saját vére. Ezt az ételt valóban ő fizette. Fizette, mikor megkorbácsolták, mikor kigúnyolták és arcul verték. Fizette, mikor a nehéz keresztfát cipelte a vállán, és fizette, mikor meghalt a keresztfán. Ennek a nagy „fizetőségnek” az emlékére ünnepelünk a misében, az Eukarisztiában”.

Valójában *Krisztus is közlésmodellekkel* dolgozott, azaz a hallgatóság által *egyértelműen* ismert valóságokat használt fel közlésre. Fontos kiemelni, hogy jól, egyformán ismert valóságokat vett elő, s így a lehető legkisebbre csökkentette a zavaró tényezőket. A hallgatóság csatornáján adta le közléseit. Nagyon jól tudták például, hogy ki az a király, aki idegenbe ment királyságot nyerni, akinek ellenfelei követséget küldtek utána, s mikor hazajött, kivégeztette őket, és így tovább (Lk 19, 11-27). A megfelelő csatorna, közlésmodell *eszköz* volt a dialógus megteremtésére. Ezt ismét hangsúlyozni kell. Krisztus kapcsolata a hallgatóságával, tanítványaival mintát adott, lehetőséget a valódi Isten-ember, én-Te kapcsolat felvételéhez, hiszen ő maga volt a legtekélyesebb, legszorosabb Isten-ember viszony.

A keresztény hagyományból nem dobhatjuk ki sem a Szentírást, sem a régen megfogalmazott tanításokat, „mert már úgysem hozzáférhetők a mai ember számára”. El kell arra juttatnunk mindenkit, hogy át tudjon kapcsolni egyik csatornáról a másikra, el tudjon menni egyik közlésmodelltől a másikig. Nehéz, sokszor sikertelen ez a vállalkozás. Csak *fokozatosan* valósulhat meg sikeresen. Merészség lenne-e azt kérni, hogy a *modern pedagógia és információs elmélet* nyomán kezdjük ott és úgy, ahogy Krisztus kezdte, és tegyük valóban azt és úgy, ahogy Krisztus tette?

Közvetlenül felhasznált irodalom:

Teaching Guide for Living with Christ, St. Mary's College Press, Winona, Minnesota 1968.

Ruth Robinson: Spiritual Education in a World without Religion, Appendix II in The New Reformation? by John A. T. Robinson, SCM Press Ltd, London 1965.

Martin Buber: A Believing Humanism; Simon and Schuster, New York 1967.

Bencze Anzelm

ERETNEKEK VAGY PIONÍROK?

Néhány könyv fekszik előttem. Mindegyikükben nagy és „problématicus” teológusoknak, az „előfutárunknak” élete, munkássága tárul elénk. Nemcsak tanulságos, de egyenesen megdöbbentő e könyvek tanulmányozása. Nem csupán az egyház és a teológia történetének egy jelentős korszakát mutatják be, hanem úttörőkről szólnak. De olyan pionirokról, akiket – ha nem is egyforma mértékben – szinte egyértelműen „eretnekeként” tartottak egyházunkban nyilván. Vajon mi volt nagy bűnük? Tán épp az, hogy túl korán éltek, hogy megelőzték korukat? Vajon az volt-e a „bűnük”, hogy mintegy ötven esztendővel előbb láttak és hirdettek: sok mindent, amit ma a „hivatalos” egyház, a szakemberek végre kezdenek látni és hirdetni? Úgy tűnik, hogy valóban így van, s: nem kisebb ember, mint egy Francois Mauriac állítja ezt. S úgy tűnik, hogy e „nagyok” – ha csak egy-egy gondolatukkal is, olykor jóval nagyobb mértékben – a 2. Vatikáni zsinatnak voltak előfutárai, útkészítői, a modern teológiának tanítómesterei. Vagy mégsem? Tán teljességgel az egyházon kívüli, sőt azzal szemben álltak?

Ilyen és hasonló kérdések születnek e könyvek tanulmányozása során az olvasóban, igaz az idő „megszépitő” távlatából. S e kérdések ma fokozott „élt” és jelentőséget nyernek amiatt is, mivel – néhány évvel az egyetemes zsinat után – újra szép számmal akadnak egyházunkban, akik a „modernizmus”, az „eretnekség” feleledésétől félnek s emiatt egy szűkebb „ellenreformációra” tartanak igényt.

Nevezzük is meg pontosan e könyveket. Igen gondos, tárgyilagos képet nyújtó és olvasható Mark Schoof: „Der Durchbruch der neuen katholischen Theologie” c. munkája (Holland eredetiből fordítva, Freiburg I. Br. Herder 1969). Hasonlóképp értékes és érdekes olvasható Oskar Schröder: *Aufbruch und Missverständnis. Zur Geschichte der reform-katholischen Bewegung* (Graz, Styria 1969). Tán e két munkánál is jelentősebbnek mondható az a most megindult sorozat Heinrich Fries és Johann Finsterhölzl szerkesztésében; „*Wegbereiter heutiger Theologie*” címen (Köln – Graz, Styria 1969-től).

Ami az utóbbi – már útjára indított – sorozatot illeti, a szerkesztők és munkatársak célkitűzése volt, hogy azoknak a kiemelkedő

teológusoknak munkásságát ismertessék, akik a mai „modern” gondolatoknak első hirdetői voltak. Igazolják, hogy a 2. Vatikáni zsinaton megújuló egyház épp a *korukban* „gyanúsáknak”, sőt olykor kifejezetten „eretnekeknek” hirdetett *gondolkodóktól* nyerte azokat a mély *impulzusokat*, melyek egyházunkban modern s egyben evangéliumi életet hivatottak biztosítani. Azoktól, akiknek gondolatai ma is élnek, sőt, ma kezdenek „beérni”. Koruk, a korabeli „hivatalos” egyház alig értette meg s kevésbé értékelte őket. Ezért tartják a szerkesztők egyenesen az emberi igazságosság követelményének, hogy részletesen szóljanak J. A. Möbler, I. von Döllinger, J. B. Hirscher, M. Sailer, A. Günther, I. von Kuhn, H. Schell és még néhány kiemelkedő egyéniség életművéről. Az „ellenreformáció” óta épp ezek az úttörők hívták fel nyomatékkal a figyelmet arra, hogy a *bibliai gondolkodás* nélkül, az emberi manipuláció háttérbe helyezése nélkül, *nem lehet megújulás* a teológiában. Szavuk korukban – sajnos – többnyire pusztába kiáltó szó maradt. Pedig – ha az egyház valódi érdekeit tekintjük – egyáltalán *nem éltek túl korán*, „nem előzték meg” korukat, sőt: szinte az utolsó órában jelentkeztek. *Sorsuk* a hívő ember, a *hívő* keresztény sorsa, a *keresztbor-dozás* volt.

O. Schröder-nek fent említett könyve kifejezetten ún. modernizmussal foglalkozik, de úgy, hogy nem fél a mai egyházi életből vett párhuzamok meghúzásától sem. Azt a fejlődési folyamatot tárja az olvasó elé, melynek során lassan *közkinccsé vált* számos értékes teológiai „vélemény”, melyeket mintegy fél évszázada a *tanítóhivatal általánosságban elítélt*. Már jóval a századforduló előtt akadt néhány kiváló katolikus teológus és filozófus – írja Schröder –, akik hirdették, hogy az egyháznak az evangéliumi tanításból, egyszerűségből merítve kell „modernné” válnia. Jól látták, hogy az egyház lassan a saját maga által felhúzott falak közötti *gettóba szorul*, ha nem vállalkozik számos belső és kifelé is ható *újítás keresztül-vitelére*. Sajnos – úgy tűnik – a „hierarchikus” egyház félt és sem a modern időkkel, sem az evangéliumi egyszerűséggel nem mert őszintén szembenézni. Sokan szenvedélyességgel a középkori skolasztikus hitformulázást, a középkor folyamán elhatalmasodott „konstantini” hatal-

mi bázist akartak szakralizálni. S aki nem így látott, gondolkodott, azt az egyház szétrombolójának tekintették, kemény ítéletet sújtották.

A történelmi viharokat, a szellem fejlődésének vajúdását lehet ugyan fékezni, lassítani, de nem lehet feltartóztatni. Az 1950-ben kiadott „*Humani generis*” enciklika még fékezett, de már nem ítélte el. S az élő és éltető „*modern*” gondolatok lassan bevonultak a „*bivatalos*” egyházi tanításba is. A 2. *Vatikáni zsinat* számos – fél évszázada még „veszedelmesnek” hirdetett – gondolatot integrált előremutató dokumentumaiban.

Igen tanulságosak Schröder könyvének azok a lapjai, melyeken a „hivatalosan” elítélt modernista tanítást a mai egyházi tanítással, a mai teológiai problémákkal állítja párhuzamba. Ezek az oldalakon világosan áll előtűnk: az utolsó néhány évtizedben szinte mérhetetlenül nagy fejlődéssel találkozunk még az ún. hivatalos egyházi tanításban is. Ezek az „új” eredmények nemcsak visszavonhatatlannak, de szükségyszerűnek is tűnnek. Egyszerűen azért, mivel a bibliai tanításba és a modern embernek szolid tudományossággal alátámasztott önértelmezésébe eresztik gyökereiket.

Ne értsük félre: *mindaz, amit a „modernisták” mondtak, nem volt egyben „katolikus” tanítás is.* Az egyház, a tanítóhivatal nem abban hibázott, hogy „örkődött a hit tisztaságán”, hogy bírálta őket, hogy kifogásolta a téves tételeket. Ez a feladat minden időben kötelessége volt és marad. A hiba – *tán vétke magatartás* – ott és abban volt, hogy „*kizárta*” őket, *szakított velük.* Hogy elfeledkezett a szeretetben fogant belső párbeszéd súlyáról és kötelességéről.

M. Schoof-nak, a fiatal holland dominikánusnak könyve már címében hordozza mondanivalójának súlyát (Der Durchbruch der neuen katholischen Theologie). Nem csupán felmérést és lelkiismeretvizsgálatot végez, de a múlt értékeinek, hibáinak és mulasztásainak összegezése nyomán a *jelen feladatait* is felvázolja. Legfontosabb feladatként a különféle, de feltétlenül keresztény szellemtől ihletett, az evangéliumban gyökerező teológiai irányzatok közelebbszítését, a szintézisalkotást jelöli meg. Kitér az ökumenikus dialógusra is, de úgy – mint erre az előszóban E. Schillebeeckx rámutat –, hogy előbb a „*saját házunk táján*” kíván sok mindent tisztázni. Teljességgel helytálló,

amit a „*modernisták reményéről*” feliratú nagy fejezetben ír. Bátorság kell hozzá – vallja – hogy a teológia történetének ezt a periódusát az igazságnak, tényeknek megfelelően vizsgáljuk és írjuk meg. A „*minden eretnekség összefoglalása*” megbélyegzés, melyet annak idején a modernizmussal kapcsolatban „hivatalos” véleményként tettek közzé – ma már így, ily globálisan nem írható le. Óvatos interpretációra van itt szükség –, s Schoof nemcsak vállalkozik e munkára, de szolid kritikával végzi is azt. Nem „*feketén-fehéren*” lát csupán, hanem az állítások, tévedések, problémák között *felfedezi a ma teológiáját íblető, a ma egyházát gazdagító gondolatokat is.* Nem ok nélkül nevezi ezért a *modernizmus elítélését* „*végnek s egyszersmind kezdetnek*”.

Foglalkozik Schoof az elmúlt fél évszázad egyéb „modern” irányzatával és teológusával is. Azzal a „*kihívással*”, melyet a világ intézett a teológia felé s azzal a „*mozgási szabadsággal*”, mely nélkül lehetetlen még csak *megközelíteni is kortársaink lelki-szellemi világát* s eléjük tárni az evangéliumi örömhír hamisítatlan tartalmát.

A teológia története – mert valóságos történet – nem ment az emberi realitásoktól, a fények és árnyak egyidejű jelentkezésétől. A modernistákat, teológusokat és filozófusokat elítélték, sőt üldözték. Számos esetben a törékeny nádszálát, az embert törték derékba. A ma egyházi életének – ezt joggal reméljük – épp abban rejlik életerege és nagy chance-a, hogy *testvéri párbeszédben óhajt mindent megbeszélni.* Azokkal is, akik szenvedélyesen őrzik a régít, de azokkal is, akik nem kisebb szenvedélyességgel keresnek-kutatnak *új formák, új nyelv után* – azért, hogy a „régít”, az egyedül fontosat, Krisztus örömhírét ma is hitelreméltóan tudják hirdetni. A keresztény igazság elmélyülése és fejlődése – M. Blondel gondolatát idézve – ahhoz a hőmpölygő víz-áradathoz hasonlítható, mely ezer kanyaron, sziklán, akadályon tör át, új utakat, medret vágva magának. Így halad előre, de azért – hogy újra a „*régi mederben*”, mind szélesebben, minden akadályt leküzdve, feltartóztatatlanul haladjon tovább. S mindehhez az erőt épp akkor gyűjti, amidőn leküzdí az elébe kerülő akadályokat.

Szenyay András

AZ I. Vatikáni Zsinat Centenáriumára

1869. december 8-án – száz esztendeje nyitotta meg az egyháztörténelem legdrágább körülményei között megtartott – és legrövidebb tartamú egyetemes zsinatát, az I. Vatikáni Zsinatot, IX. Pius pápa.

1970. július 18-án lesz ugyancsak száz esz-

tendeje annak, hogy a legfontosabb dogmatikai határozata a zsinatnak, „*A római pápa tévmentes tanítói bivatáláról*” [1] a katolikus hitkincs kifejezett része lett.

Az évfordulón túlmenően *időszerűséget* adnak a *tévedetlenség dogmájának* tartalmi

földidézésére már a II. Vatikáni Zsinaton, de még inkább az 1969 őszén ülésezett püspöki rendkívüli Szinóduson tárgyalt kollégialitással kapcsolatos kérdések is.

1. *Előzmények.* Rendkívül nehéz és bonyolult politikai helyzetben és inkább ellenséges, mint kedvező szellemi légkörben ült össze az I. Vatikáni Zsinat. IX. Pius – minden idők leghosszabban uralkodott pápája [2] – az egyetemes zsinat gondolatát sokáig érlelte. Nyilvánosan először 1867. június 26-án szóló szándékáról. Az Apostolfejedelmek vértanúságának tizennyolcszázados emlékünnepeére megjelent, a főpásztorokhoz intézett allokúciójában [3] a szentatyá ezt a kifejezést használta: „Régóta foglalkozunk lelkünkben...”, és ugyanakkor arra is utalt, hogy „*alkalmilag*” már tudomására hozta a többi püspöknek az egyetemes zsinatra vonatkozó szándékát, akik megerősítették elhatározásában [4]. Néhány nap múlva 486 aláírással ellátott püspöki fölrítatot nyújtottak át a pápának. Ebben – ez a tekintélyes számú főpásztor – örömet fejezte ki a pápa szándéka felett. Válaszként IX. Pius a leendő zsinatot a Boldogságos Szűz oltalma alá helyezte és december 8-ikát jelölte ki a megnyitás napjának – de az *évről* nem szólt. Ez szokatlan, de egyáltalán nem indokolatlan lépés volt. Az itáliai politikai helyzet ugyanis robbanásig feszült volt. Az „*unita Italia*” mozgalom, amelynek egyik mérsékelt szárnya valamikor magát a pápát szerette volna az egyetemes Itália élén látni – most már a legszélsőségesebb eszközökkel dolgozó forradalmi és hypernacionalista elemek irányítása alá került. Szinte naponként haladt előre, érett az egység ügye, s így természetesen a *Pápai Állam elfoglalásának* immár világosan előrelátható napja is közelgett. A pápa óvatossága indokolt volt azért is, mert bár szuverenitását jelképező saját katonasága védte ugyan ősi állama határait és várait, de már ekkori eltökélt szándéka, hogy vérontást, mint a Béke Fejedelmének helytartója nem enged (amit később okmányszerűen is kinyilvánított) [5]. – Továbbá nyilvánvalóvá lett előtte *III. Napóleonnak*, egykori, önkéntes „védőjének” nemcsak következtelen, ellentmondásos, de egyenesen kalandor politikája. Ezért fölkészült az események drámai fordulataira.

Egy esztendő telt el, amikor mégis elérkezettnek látta közölni, hogy 1869. dec. 8-ára hívja össze az *I. Vatikánumot*, az „*Aeterni Patri*” című apostoli levéllel, mely 1868. június 29-én kelt. Figyelemre méltó, hogy az *ökumenizmus gondolata* is vezette IX. Pius, amikor a görög-nem-egyesült püspökökhöz, – a protestánsokhoz és egyéb nem-katolikusokhoz is intézett meghívást [6]. Bár általában a kivülről vallási közösségek negatív választ adtak, mégsem hiányzott azoknak a – többnyire laikusoknak – bátor és megragadó megnyilatkozása, akik az *évszázados szakadások megszüntetésének szükségességét* hangoztatták [7].

A kormányok felé kinyilvánította a pápa azt a reményét, hogy a zsinati atyákat nem akadályozzák megjelensükben [8].

A *technikai előkészületek* nyomban a pápai meghívás kibocsátása után megkezdődtek. Hamarosan megalakult a hat előkészítő bizottság is. A bizottságok összetétele nemzetközi volt. A dogmatikai, liturgikai, egyházfegyelmi bizottságok kívül a keleti egyházak, valamint a missziók és a szerzetesrendek ügyeit tárgyaló bizottságok alakultak.

Megnyitás napjának közeledése egyre élénkebbé tette azoknak a szellemi mozgalmaknak erőfeszítéseit, amelyek a *zsinat mellett* és az *ellene folyó harcot vívták*. A szándékban és a hangnemben egyaránt *diabolikus vonásokat mutató erők* próbálkozásait, amelyek az evangéliumi idők óta fogva soha nem hiányoztak Isten egyházának életéből és történetéből, inkább természetesen tarthatjuk. Annál szomorúbb – és már az előkészületi időszakban is bőven akadt rá példa – azoknak a „*katolikus*” *részről* történő támadásoknak megjelenése, amelyek először a *jozefinizmus* és a *gallikanizmus* szeleméből fakadtak, hamarosan pedig heretikus és skizmatikus jelleget öltöttek [9].

1869. november első napjaiban a zsinati atyák legnagyobb része már Rómában volt. Talán nem érdektelen közölni, legalább jegyzetben, a *zsinat személyi összetételét*, statisztikailag egybevetve a II. Vatikánummal. A puszta szám adatok is nagyszerűen érzékeltetik azt a hatalmas változást, amely az Egyházban a fejlődés, a kiteljesedés, az egyetemesség irányában végbement [10].

2. *A zsinat lefolyása és határozatai.* – Az egyetemes zsinatok történetében az I. Vatikáni Zsinat a tizenkilencedik volt. Mintegy 70 000 ember jelenlétében, a ritka eseményhez méltó külső pompával nyitotta meg IX. Pius pápa – az álmalachiási jóslatok szerint „*Cruce de cruce*” – annyi világtörténelmi esemény szemébe szenvelő tanúja, az egyháztörténelem e fontos összefüggését.

Az érdemi munka azonnal megkezdődött. A zsinati tárgyalások hónapokon át folytak. Menet közben – mint a II. Vatikánumon – szükséges volt módosítani az ügyrendi eljárást, mivel már januárban kiderült, hogy a roppant anyag, a terjedelmes beadványok, hozzászólások nehezítik az érdemi munkát. Külön bizottság koordinálta a módosításokat, szövegezte újra és újra a javaslatok alapján a határozati szövegeket. Ha tekintetbe vesszük a nyugtalanító külső körülményeket, amelyek nemcsak sürgetőleg, de egyenesen az elsietésnek lehetőségével is hatottak a zsinati munkára, továbbá, ha gondolunk a mi korunknál kezdetlegesebb technikai eszközök használatára, csak csodálattal állapíthatjuk meg, hogy rövid idő alatt, mekkora munkát végzett a zsinat. Négy nyilvános ülés volt, közöttük számos ún. kongregáció. A katolikus tanról, a püspökökről, a kis kátéről, Krisztus egyházáról tárgyaltak a

zsinati atyák, sokszor meglepő részletességgel, gondossággal. Pl. csak a kis Kátéről hat kongregációban tanácskoztak [11].

Már január közepén látszott, hogy a legtöbb gondot a „*Krisztus egyházáról*” szóló előterjesztés, annak is a 4-ik fejezetében foglalt pápai tévmentességről szóló tanítás okozta. Mint ismeretes, egy bizonyos csoport a kérdés időszerűségét, az opportunitást vitatta. Főbb érvük ezek voltak: megnehezíti az akatolikusoknak a visszatérést; elidegeníti azokat, akik már az „igaz nyájhoz” tartoznak; még jobban elmélyülne a szakadék a katolikusok és más vallásúak között; a vallás ellenségei új fegyvert kapnának; ürügyet fog szolgáltatni számos – leginkább európai – kormánynak, hogy az egyháznak elceddig tiszteletben tartott jogait megtámadják. Az időszerűséggel kapcsolatos öt javaslat, 137 aláírással újabb, heteken át tartó alaposabb elemzésre és viszontválaszra készítette a dogma kimondása mellett levő többséget. A részletes vita már a nyár kezdetén – június 6-án – aránylag elég gyors ütemben, június 13-ig, letárgyalta a határozati előterjesztés első három fejezetét. Az utolsó fejezet tárgyalása 14 kongregációban történt. Újabb módosítások után a végleges formuláról július 18-án szavaztak. A hőség, az éppen kirobbant francia–porosz háború, s más személyi okok miatt a szentatya engedélyével a 769 zsinati atya közül már csak 535 volt jelen. Elsőpró többség – 533 – placetall, ketten pedig nonplacettall szavaztak [12]. A szavazás után következett az ünnepélyes definiálás.

A hátramaradt zsinati atyák száma egyre fogyott, de még két kongregációt tartottak. A külföldiek, a dúló háború miatt, sietve tértek székhelyükre. Később Róma elfoglalása miatt (1870. szept. 20.) lehetetlenné vált minden zsinati munka. Az október 20-án kelt bulla *elnapoltnak jelentette ki az I. Vatikánumot*.

A „*Krisztus Egyházáról*” szóló dogmatikai határozat fejezetei a következők voltak: I. Sz. Péter személyében szervezett apostoli primátus. – II. Sz. Péter primátusának folytonossága a pápák személyében. – III. A római pápa primátusságának jogköre és természete. – IV. A római pápa tévmentes tanítói hivataláról [13].

A Zsinat tanítása az Egyház tévedhetetlenségéről az alábbi hittételben jut kifejezésre: „A római pápa azzal a tévedhetetlenséggel rendelkezik, melyet az isteni Megváltó a hitbeli és erkölcsi tanítások meghatározásában az ő Egyházatának adott” [14].

3. *Történeti következmények*. – Külön tanulmány is kevés lenne annak a harcnak ismertetéséhez, ami a Zsinatot részben kísérte, részben követte. – Tény, hogy a Zsinat és a dogma kihirdetése kitűnő alkalom volt számos politikai erőnek ahhoz, hogy egyházellenességet leplezetlenül felfedjék, és nyílt valásüldözést, úgymond: kultúrharcot robbantsanak ki.

Miniszterek nagyköveti jegyzékváltásai, parlamentek mesterségesen felizzított vitái, a liberális sajtó elképesztő tájékozatlanságát eláruló magatartás mind megtalálhatók ez időszakban.

Két konkrétum érzékelteti ezt:

a) *Stremayr* osztrák kultuszminiszter az 1855-ben aláírt konkordátum fölmondását, többek között ilyen érvekkel indokolja: „Az új tétellel a katolikus egyház előtte eddig idegen területre lépett. Az egyházban létrejött mélyreható változás nem maradhat következmények nélkül az egyháznak és az államnak eddigi viszonyaira” [15]. – Ezzel majdnem egyidőben *Andrássy* bejelenti a Szentszékhöz küldött jegyzékében, hogy a „királyi tetszvény joga (placetum) a „római zsinat néhány határozata következtében” ismét foganatba vétetik. – *Eötvös József* pedig felhívja a Szentszék figyelmét arra, hogy „Öfelsége, mint katolikus fejedelem egyaránt hivatva van az egyház fennállását biztosítani – de ugyanakkor az állam jogait és törvényeit az egyház netáni túlkapásai és túlterjeszkedései ellenében is megvédeni...” [16].

b) Figyelemre méltó a porosz kultúrharc „megjósolása”. *Arnim*, római porosz követ – „prófétai előrelátással” – még június 28-án, a tévedhetetlenség dogmájának kimondása előtt három héttel memorandumában azt írja, hogy a dogma elfogadásával „harc fog bekövetkezni az egyház és állam között. A vívandó harc terei: végtelen civódások a püspöki székek betöltésénél; hosszú széküresedések; jezsuiták kiűzése; a szerzetesrendek megszorítása; papok római tanulásának megtiltása; az egyházi befolyás kitiltása mindenfokú iskolából” stb. [17]. *Bismarck* biztosította, hogy követének jósolata messzemenően megvalósuljon...

Zárószóként egy nemkatolikus történésznek megállapítására utalunk: „A modern pápaság éppen, amikor elveszti földi birtokát, emelkedik a legnagyobb szellemi hatalomra!” [18].

JEGYZETEK

1. Vatic. 4. IV. cp. Denz. 1893. – 2. Pápa volt 31 évig, 7 hónapig, 23 napig. – 3. Religio, 1867. II. 4. – 4. U. o. – 5. Füssy T.: IX. Pius. III. 339. l. – 6. Religio, 1868. 220. l. sk. – 7. Pl. A protestáns W. Menzel író, az anglikán dr. Lee. – 8. Még Törökország is teljes szabadságot adott a püspököknek; egyedül a cár tagadta meg a kiutazási engedélyt, valószínűleg a pápa korábbi intervenciója miatt, amit a lengyel katolicizmusért tett (1863-ban). – 9. Maret, Dupanloup névvel, – „Der Papst und das Concil von Janus” című, Döllingernek tulajdonított támadóirat keletette a legnagyobb visszhangot. Számos tudományos cáfolata közül a világhírű J. Scheeben alapos munkája, még a támadás évében, 1869-ben jelent meg. – 10. König: Bilanz des Konzils: Bev. Az I. Vat. 769 zsinati atya vett részt, a II-on 2850; az I.

Vat. európai volt a püspökök 70/0-a, a II-on csak 40/0 volt európai. Észak- és Dél-Amerikából az I-re az atyák 15/0-a jött, a II-ra 39/0-a. Afrikából az I-re 14 pp. jött (2/0), a II-ra 279 püsp. (20/0). Míg az I-ön nem volt egyetlen beennszülött püspök sem, a II-on 135 volt a számuk; az ázsiai püspökök száma az I. Vat.-on 83 volt, a II-on 384. – 11. Füssy i. m. 255. l. – 12. Riccio nápolyi és Fitz-Gerald

litterecki püsp. A szavazás után mindketten hívő hódolatukat jelentették ki. – 13. Füssy i. m. Okm. 573. l. – 14. Schütz A. Dogm. II. 89. §. l. – 15. Religio 1870. II. 17. – 16. Füssy i. m. 308. l. – 17. Jelenkor egyht. közl. 1874, 563. l. – 18. Világtört. XII. k. 378. l. A kötet írója *Marczali J.* –

Mariházi Bennó

JÉZUS ÖRÖMHÍRE ISOLOTTÓBAN

Az utóbbi időben gyakran hallottunk Firenze külvárosáról, Isolottóról, melyről eddig azt sem tudtuk, hogy létezik. Közismertté vált plébánosa, don Mazzi is. Az események ismeretese: don Mazzitól érseke megvonta a működési engedélyt, mire egyszerű munkás hívei Rómába mentek és a Szent Péter téren tüntettek az érsek ellen, követelték lemondását. Az olasz püspöki kar rendkívüli ülésen foglalkozott ügyükkel... És mindez állítólag egy katekizmus miatt. De hát miféle katekizmus lehet ez?

1954-ben Firenze egy új külvárossal bővült, mely az Isolotto nevet viseli. Egész Olaszországból vándoroltak oda munkanélküli családok a nagyobb lehetőségek reményében. Ha nem is nyomorogtak valamennyien, mégis általában elkeseredett emberek voltak. Legtöbbje keresztény, az egyház iránt azonban közömbösek. Sokan teljesen el is fordultak tőle.

Az új, de ugyanakkor szegény városrésznek első plébánosa don Enzo Mazzi. Látja az embere fizikai és lelki szegénységét, reménytelenségét és segíteni szeretne rajtuk. Összeszedi a környékbeli gyerekeket, megbarátkozik és foglalkozni kezd velük. Ennek a munkának a gyümölcse a sokat vitatott katekizmus, amit 10 éves gyermekek számára írt, akiket első-áldozásra akar előkészíteni.

Művét nem egyedül készítette, hanem egy a híveiből alakított munkaközösség segítségével, a „Communita dell'Isolotto”-val.

Célja, ahogy könyve elején írja: a gyermekeket Krisztushoz vezetni, barátáivá tenni őket. Jézusról úgy beszél, mint aki az élet minden fontos mozzanatában mellettünk áll, tanít minket és boldoggá akar tenni. De nemcsak egyes emberek boldogságát akarja, hanem mindenkiét. Szeret mindenkit, de elsősorban a szegényeket, az elnyomottakat, a kizsákmányoltakat. Hiszen ő maga mondta: „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek” (Mk 2, 17).

Módszere egészen újszerű. Erről azonban a szerző azt mondja, hogy „nem holmi újdonság-hajhászás” vezette őket, hanem a mai idők és emberek igényeinek megfelelő katekizmust akarnak írni. Ennek az ismertetésnek is ez a célja. Hiszen mi is éppen most készülünk a

ma gyermeke, ifjúsága számára katekizmust írni és talán segítségünkre lesz, ha megismerkedünk ezzel a sok vitát kiváltott könyvvel. Pál apostol szavai indítanak bennünket a megismerkedésre: „Mindent vizsgáljatok meg, ami jó, azt tartsátok meg” (1 Tessz 5, 21). Hiszen mi sem tölthetünk új bort régi tömlőkbe (Mk 2, 21–22) és Jézus példája nyomán nekünk is újjá kell alkotnunk mindent (Jel 21, 5).

Nézzük magát a könyvet.

Két részből áll. Az első rész az oktató számára ad katechetikai és módszertani utasításokat. Egyben kézikönyv is, mely az órák teljes anyagát tartalmazza.

A mű második része nem is nevezhető könyvnek, mert különálló munkalapok összessége, melyeket a gyermekek az oktatás alatt folyamatosan kéhez kapnak. Egy-egy lap két részből áll: egy kinagyított fényképből és a hozzá tartozó szövegből, mely az óra anyagát lényegében tartalmazza. Ennek a fényképnek azonban nem szemléltető jellege van csupán, hanem ennél sokkal több: alapja, kiindulópontja az egész órának.

Az egyes órák anyagának a fölépítése:

– Kiindulás a fénykép alapján az életből vett jelenetből.

– Visszapillantás az emberiség múltjára (őszvetségi példa).

– Mit mond erről Krisztus (újszövetségi példa) a ma emberének.

Lássunk erre egy példát a gyermekeknek szánt munkalapok közül:

Fénykép: az ENSZ ülésezik. (Alatta felirat: JÉZUS AZT AKARJA, HOGY AZ EMBERISÉG EGY NAGY CSALÁDOT ALKOSSON. EZT A NAGY CSALÁDOT NEVEZI „IS-TEN ORSZÁGÁNAK”).

Emlékezz:

A zsidó nép nagyon szeretett volna királyt, aki igazságos, békeszerető és a szegények véldője.

Ábrám leszármazottai 12 törzsből éltek. Amikor vándorlásuk során az Igéret földjére érkeztek, akkor királyságot alapítottak.

Ilyen király volt pl. Saul, Dávid, Salamon és még sokan mások.

Sok király becsapta népét, visszaélt hatalmával, mert saját érdekét nézte csak, igazságtalan és erőszakos volt. Sokan közülük elnyomták a népet és különösen rosszul bántak a szegényekkel.

Isten ekkor egy olyan királyt ígér az emberiségnek, aki a szegényekkel és gyöngékkal tördik majd.

Ez a király az igazság és a béke országát fogja megalapítani.

Jézus azt mondja: „*En király vagyok... de az én országom nem evilágból való.*”

Jézus mint király is szegény, alázatos és védtelen.

Jézus azért jött, hogy az emberiséget egy nagy családba fogja össze. Ezt a nagycsaládot nevezi „Isten országának”.

Isten országában az emberek egymásnak testvérei.

Isten országában a föld népei békében és egységben élnek.

Gondolkodj, cselekedj:

Mondd el, miről szól a következő szentírási hely: Ján. 18, 28–37.

Mi általában azt hisszük, hogy országunkban jólétben élnek az emberek. Ennek ellenére sokjelen szegények. Nevez meg néhány ilyen vidéket!

Módszere egyéni. Így pl. mindent elhagy, ami az iskolára, tanulásra emlékeztetne. „Ezért nincsen tanár”, nincsen tanterem, nincsen előre meghatározott szigorú program és főleg nincsen házfeladat. Két vagy három gyerek alkot egy csoportot. Őket egy felnőtt vezeti, aki képes is és hajlandó is a gyerekekkel együtt járni a hit útján. Minden csoport önmaga határozza meg hol és mikor találkoznak. Sokan otthon jönnek össze. A kis csoportok azért előnyösek, mivel a katechéták közül sokan fiatalok, egyetemisták, háziasszonyok, dolgozók, akik nem rendelkeznek különösebb képzettséggel, az idejük is kevés, és így kevés gyerekkel jobban boldogulnak, könnyebben tudnak mindenkit foglalkoztatni. A mi elképzelésünk szerint a katekézisnek a közösségi élet iskolájának kell lennie (30. o.).

„A katechéták vigyázzanak arra, nehogy az legyen a látszat, hogy feladatuk az „oktatás”. Ők a felnőtt barátok, akik többet tudnak és nagyobb tapasztalattal rendelkeznek. Jobban ismerik az evangéliumot” (30. o.).

Ezek a kis csoportok aztán a közös szentmiséken, játékokon, összejöveteleken találkoznak és ismerkednek össze.

Mondanivalója is újszerű, bátor, kritikus és nyílt. Így például művében végig ott szerepel a közösségi gondolat, ami az eddigi hittankönyveinkből szinte teljesen hiányzott. „Krisz-

tust követni számunkra már nem azt jelenti, mint azelőtt sokaknak: mintegy versenyezni másokkal, hogy saját üdvösségünket biztosítsuk. És nem jelenti azt sem, hogy „keresztény” államokkal, intézményekkel, társaságokkal megszenteljük a „bűnös világot”. – Aki ma Krisztust követni akaraja, állítsa minden erejét a történelmi fejlődés és haladás szolgálatába. Dolgozzék együtt embertársaival, hogy az emberiség minél inkább megvalósíthassa az igazi emberi életet, melynek méreteit és távlatait el sem tudjuk képzelni. Ennek kell megvalósulnia, mert ez az Isten akarata” (23. o.).

Krisztusról és egyházáról ezeket mondja: „Krisztus a középpont, az alap, utunk célja, amely felé az emberiség törekszik, amikor az igazságot keressük, amikor az Istent kutatjuk” (25. o.).

Csak hogy már az ószövetségben is nehézségek merültek fel az istenkereső emberek előtt. Útjukba álltak az írástudók, farizcukok, papok és „föltölték” magukat egyetlen közvetítőnek Isten és az emberek közé. Mintegy lefoglalták maguk számára az Istent:

„aki Istentől bocsánatot kér, áldást vagy kegyelmet vár, annak tudnia kell, hogy mi papok, vezetők és tanítók, mi vagyunk a közvetítők. Úgy gondolkozzék mindenki Istenről, ahogy azt mi elképzeljük. Bíznia kell azoknak a szertartásoknak erejében, melyeket csak mi végezhetünk hathatósan. Úgy hallgassa mindenki szavunkat, mint az Isten szavát, mert a mi feladatunk azt hirdetni és magyarázni. Hinnie kell mindenkinek, hogy Isten nevében mi tanítjuk az igazságot. Isten törvényét úgy kell megtartani, ahogy mi, a törvény őrei ezt tanítjuk. El kell ismernie mindenkinek azokat a kiváltságokat, amelyekkel mi, mint Isten közvetítői rendelkezünk. Fizesse meg adóját mindenki, hiszen az nekünk, mint Isten szolgáinak jár... Ekkor aztán megjelenik egy ember a „képzetlen” tömegből, a népből, mégpedig egy názáreti kézműves és azt mondja: „az Emberfiának van hatalma a földön, hogy bűnöket bocsásson!” (26. o.).

Amit az imént olvastunk Jézusról és a zsidó vezetőkről, úgy érezzük, hogy don Mazzi ezt, ha nem is nyíltan, de mégis nagyon egyértelműen a ma egyházának is szánja.

„Ez a fejtegetés nemcsak forradalmnak tűnik, hanem valóságos forradalom. Ennek ellenére, ha az ember figyelmesen végigolvassa, azt látjuk, hogy mégis evangéliumi szellemben íródott.” (Német kiadás előszavából 10. o.)

Nézzük például, milyen komolyan veszi a szegények ügyét:

„Az evangélium első sorai már úgy beszélnek a szegényekről és üldözöttekről, hogy azok a kiválasztottak és az „igaz” emberek. A történelem folyamán azonban ezen a téren nagy változás történt. Meg kell állapítanunk, hogy ma az egyház inkább azon szorgoskodik, hogy a szegényekhez szóljon, hogy megnyerje őket a maga számára, figyelmezteti őket,

jót tesz velük, ellenőrzi őket, de nem vizsgálja azt, hogy a szegények Krisztussal együtt, az egyház alapját alkotják-e? Jézus viszont azonosítja magát ezekkel az emberekkel. A szegény ember nem más, mint maga Krisztus" (24. o.).

Éleslátásra vall, amit a liturgiáról ír:

„A liturgia megújulásához nem elegendő az új rubrika, új szövegek, de még a népnyelv bevezetése sem. – A liturgia csak akkor mond valamit a ma emberének, ha az egyház újra egy nagy család lesz, ha olyan testvéri közösséget alkot, amely nyitva áll minden ember számára. Ha olyan közösség lesz újra, amely a szegényekre, üldözöttekre, elnyomottakra épül. Jézus vonásait kell tükröznie, aki szegény, üldözött, megvetett volt, de telve volt emberszeretettel" (105 o.).

Ha az ember elolvasta a könyvet, furcsának tűnik, hogy nem szerepelnek benne ilyen kifejezések: kegyelem, bűn, bánat, ítélet. A könyv és olvasója mintha egészen ebben a világban maradna. Mégis, ha komolyan, alaposan végig tanulmányozzuk, akkor elmúlik ez a hiányérzet. Ebben a világban ugyanis mindenütt ott van Krisztus az emberekkel és tanításával irányítja életünket. Ugyanakkor arról se feledkezzünk meg, hogy könyvét olyan gyerekeknek szánja, akik még nem rendelkeznek hittani és erkölcsi fogalmakkal, viszont ezek nélkül is megtanítja őket az igazi keresztény

életre. Arra buzdítja a gyerekeket, hogy mindig Krisztus útmutatását kövessék. Ez pedig elég!

Egy másik furcsa érzés is elfogja az olvasót. Úgy tűnik, az Isten országa nem valahol a távoli jövőben van, ami után vágyakozunk, hanem benne élünk és a mi feladatunk, hogy egyre jobban kibontakoztassuk, megvalósítsuk. Isten országát építhetjük a magunk és embertársaink számára munkánkkal, kötelesség-teljesítésünkkel, de meg is zavarhatjuk mulasztásunkkal és helytelen magatartásunkkal.

Ezek után talán érthető, miért keltett ez a gyermekeknek írt katekizmus valóságos forradalmat. Világos, miért mondták szocialista katekizmusnak. Jézust pedig forradalmárnak a katekizmus alapján.

Hogy túlzott-e ez a beállítás, ez a szocialista szellemű, szélső baloldali katekizmus? Attól függ, honnan nézzük! Nekünk természetesnek tűnik gondolkodásmódja, a nyugati társadalomban viszont lehet, hogy annál szokatlanabb. Úgy tűnik azonban, hogy még mi is sokat tanulhatunk tőle. Egy biztos: nem „ópium a nép számára”. (Német előszó 19. o.)

[A könyv eredeti címe: *Incontro a Gesu*. A német fordítás címe: *Die Botschaft Jesu im Isolato*. Grünwald/Kaiser Verlag. 1969.]

Gallai József

LELKIPÁSZTORI GONDOLATOK BŰNRŐL ÉS KEGYELEMÉRŐL

A lelkipásztorkodó papság számára a legtöbb gondot okozó kérdések egyike a bűn súlyosságának, és ami ettől elválaszthatatlan, a bűn és kegyelem összefüggésének kérdése. A probléma megértéséhez a *mindennapi életből kell kiindulnunk*. Az első gyónásra készülő gyermek megismerkedik a halálos és bocsánatos bűn fogalmával. Mivel ez a megismerkedés a mai gyakorlat szerint nálunk általában nyolcéves korban történik, a gyermek egyszerűen nem foghatja fel a maga teljes valóságában a kétféle bűn közötti különbséget. Ugyancsak homályos, sőt némileg ferde kép alakul ki a lelkében a megszentelő kegyelemről és annak esetleges elvesztéséről. Mivel pedig sem a bűnt, sem a kegyelmet nem érti igazán, ennek megfelelő lesz vallási élete a későbbiekben is. A hívek nagy átlaga évente egy-két alkalommal elmegegyez, akkor felsorolja azokat a bűnöket, amelyeket az első gyónási készülétkől megjegyzett, utána megáldozik és ezzel egy fél évre megint leteszi a gondot. Azt még önmaga előtt sem próbálja tisztázni, hogy a gyónásban visszaszerzett megszentelő kegyelem meddig marad meg a lelkében. Így lassan a legtöbb hívő számára a bűnös állapot

lesz a természetes és a kegyelem állapota a gyónás utáni pillanatokra vagy órákra korlátozódik. Érthető, hogy a pap, aki híveinek valóságban pásztora akar lenni, ebbe a helyzetbe nem tud belenyugodni.

A BŰN FOKOZATAI. Problémánk első része a *bűn súlyosságára* vonatkozik. *Hol a bűn halálos és bocsánatos bűn között?* A halálos és bocsánatos bűn között kétségtelenül óriási a különbség. Tulajdonképpen a bűn szót a maga teljes valóságában csak a halálos bűnről lehet kimondani. A bocsánatos bűn csak analóg értelemben bűn. Ha ugyanis bűnnek az Istentől való elfordulást nevezzük, akkor könnyű belátni, hogy ez csak a halálos bűnről állítható. A bocsánatos bűnt elkövető ember egyáltalán nem fordul el Istentől, hanem csak valami kisebb tökéletlenséget követ el. Ez is hiba, ez is Isten megbántása, de a végső céltől nem fordítja el az embert. A halálos bűn viszont jelenti az Istentől való elszakadást. Ez a legnagyobb rossz, ami egyáltalán történhetik. Igaz, a halálos bűnt elkövető ember az esetek nagy többségében közvetlenül és elsődlegesen nem Istentől akar elszakadni, hanem

valami teremtett valóság kelti fel érdeklődését. Amint azonban a lelkiismeret figyelmezteti, hogy ez a teremtményhez való fordulás nem egyeztethető össze Isten szeretetével, s az ember mégis kitart mellette, elköveti a halálos bűnt.

Ez a hagyományos teológiai tanítás. Elvileg annyira világos és egyértelmű, hogy nem igényel különlegesebb magyarázatot. Amint azonban ezt a tanítást a *mindennapi életben akarjuk alkalmazni, a belyzet egyszerre súlyossá válik.* Elvileg ugyanis könnyű kimondani, hogy vannak halálos és vannak bocsánatos bűnök. Gyakorlatban azonban igen nehéz meghatározni, hogy melyik bűn halálos és melyik bocsánatos. Az ima közben való elszórazástól a szándékos emberölésig igen széles skálája van a bűnöknek. Senki sem vitatja, hogy az előző legfeljebb bocsánatos bűn, az utóbbi feltétlenül halálos. De meddig tart a bocsánatos bűnök kategóriája és *hol kezdődnek a halálos bűnök?* Erre a kérdésre *abszolút érvényű feleletet nem lehet adni.* A hagyományos erkölcsstani könyvek felsorolják azokat a bűnöket, amelyek általában halálosak szoktak lenni. Az imakönyvekben található lelki tükrök ezeket dőlhet betűvel jelzik, vagy valami más, könnyen észrevehető módon választják el a bocsánatos bűnöktől. De abban minden erkölcsstani könyv és minden imakönyv megegyezik, hogy ezek a bűnök általában szoktak halálosak lenni. Azt egyetlen szerző sem állítja, hogy pl. minden káromkodás, amely objektíve kimeríti a káromkodás fogalmát, feltétlenül és szükségszerűen halálos bűn. *A halálos bűnből ugyanis az objektív tényezőkön kívül szubjektív tényezők is szükségesek.* Tehát nem elég a fontos tárgy, hanem kell a teljes tudás és akarás is. A fenti példánál maradva: éppen ez hiányzik nagyon sok esetben a káromkodásnál.

A probléma súlyossága *másik példán* is bemutatható. *A hazugság* bűnén belül vannak fokozatok. Egy olyan hazugság, amelyből senkinek kára nem származik, amely inkább csak egy nagyobb kellemetlenség elkerülése céljából hangzik el, nyilvánvalóan bocsánatos bűn. Az olyan hazugság viszont, amely embertársunk súlyos félrevezetése, amelyből valakinek komoly kára származik, ugyancsak nyilvánvalóan kimeríti a halálos bűn fogalmát. De a két szélsőséges eset között *hol van az a pont,* amely elválasztja egymástól ugyanazon a bűnön, a hazugságon belül a bocsánatos a halálostól? Ezt a pontot matematikai vagy geometriai módszerekkel nem lehet meghatározni. Vannak emberek, akiknek szigorú a lelkiismerete és hamarabb vádolják önmagukat, vagy rosszabb esetben embertársukat, halálos bűnről. Mások ugyanazt a hibát csak bocsánatosnak érzik. Amíg tehát a szélsőséges esetekben (szórazott ima – gyilkosság) szinte kivétel nélkül mindenkinek megegyezik az ítélete, addig

a határesetek eldöntése terén az egyéni erkölcsi érzéknek jelentős szerep jut.

Némileg hasonló a helyzet az *orvostudomány területén* is. Orvosilag sem olyan egészen könnyű megállapítani azt a pillanatot, amikor a halál valóban és végérvényesen bekövetkezik. A szívtünetekkel kapcsolatban éppen ez okozza a legnagyobb problémát.

Visszatérve a bűnhöz: a probléma megoldására a modern teológiában kezdtek használni egy *bármas bűnfelosztást.* A bocsánatos és a halálos bűn közé felvették a *súlyos bűn* fogalmát. A bocsánatos bűn ezen szerint megmarad annak, aminek régen is tartották: kisebb tökéletlenség, nem teljes tudással és akarással elkövetett bűn. Halálos bűn csak az egészen nagy, mindenki által halálosnak ítélt bűn lenne. A bűtő közé beállított új fogalom, *a súlyos bűn körébe* tartozna mindaz, ami érezhetően több, mint a bocsánatos bűn, de azért mégsem foglalja magában az Istentől való teljes elszakadást. Szent Tamás ismert meghatározása ebben az esetben a következőképpen lenne alkalmazható: A halálos bűn elfordulás Istentől, mint Istentől és odafordulás valamilyen teremtményhez, mintha az volna az Isten. A súlyos bűn elfordulás Istentől, mint törvényhozótól és odafordulás egy teremtményhez, mint teremtményhez. A kettő közötti különbség tehát észrevehető. A halálos bűn elkövetőjének nincs szüksége Istenre, mert Isten helyét be tudja tölteni valami mással. *A súlyos bűn elkövetője nem akar Istentől elszakadni,* csak adott esetben valamelyik törvényét nem tartja meg. Mások súlyos bűnről az objektív, halálos bűnről a szubjektív rendben beszélnek. Lehet valami tárgyat tekintve súlyos bűn. Ahhoz azonban, hogy a kegyelmi élet pusztulását jelentő halálos bűnné váljon, szubjektív tényezők is szükségesek: a tudatosság és a szabad akarat megfelelő foka.

Míndez első pillantásra *tetszetősnek tűnik.* A probléma látszólag meg van oldva. A három kategóriába lényegesen könnyebb besorolni a bűnöket, mint kettőbe. Minden ember szívesebben és könnyebben ismeri el azt, hogy súlyos bűnt követett el, mint azt, hogy halálos a bűne. A halál szó véglegessége kétségtelenül nehezen illeszthető hozzá egy emberi cselekedethez, amelyet számtalan hasonló, vagy attól lényegesen eltérő emberi cselekedet fog még követni.

Ez a megoldási kísérlet azonban egy kicsit a *felszínén marad.* A lényegen ugyanis nem sokat változtat az, hogy az elkövetett, vagy egyáltalán elkövethető bűnöket két vagy három kategóriába soroljuk. *Akár két-, akár háromféle bűnt fogadunk ugyanis el, mindig csak magát a bűnt, a bűnös cselekedetet vesszük figyelembe.* Pedig a bűnnél sokkal fontosabb a *bűnt elkövető ember.* Ha csak a bűnt figyeljük, jogászok maradunk. Jogra feltétlenül szükség van. De az embernek az Istennel való

kapcsolatát nem lehet kizárólag jogi szempontok alapján megítélni.

Az egyes, minden összefüggésből kiragadott cselekedetek pontos megítélése és kategorizálása helyett sokkal fontosabb az embert nézni, a teljes embert. Egészen biztos, hogy az Isten is így néz bennünket. *Az ember törekszik vagy nem törekszik Isten felé.* Küzd vagy nem küzd hibái ellen. Istent tekintni végső céljának vagy nem. Az ember egész magatartása dönti el, hogy élete Isten felé, vagy Isten ellen irányul. Egy-egy konkrét cselekedet pontos megítélése nagyon sokszor meghaladja az ember erőit. Annyiféle szubjektív tényező járul az objektív adottságok mellé, hogy ezeknek az igazságos megítélésé csak Isten számára lehetséges. *Szent Pál* sokat idézett *bűnlajstromai* sem egyes cselekedeteket, hanem többnyire *habituális bűnöket* tartalmaznak. „A test cselekedetei nyilvánvalóak: paráznaság, tisztátalanság, szemérmertlenség, fajtalanság, bálványimádás, babonáság, ellenségeskedés, viszálykodás, vetélkedés, harag, veszekedés, szakadás, pártoskodás, irigykedés, gyilkosság, részegeskedés, tobzódás s ezekhez hasonlók. Amint azelőtt mondtam, most megismétlem: Akik ilyesmit tesznek, nem lesznek Isten országának örökösei.” (Gal 5, 19–21). A bűnök ilyen egymás mellé állítása azt mutatja, hogy *Szent Pál* itt habituális bűnökre gondol. A gyilkosság természetesen halálos bűn egyetlen esetében is. De egyetlen veszekedés aligha zár ki valakit Isten országából. Ha tehát a veszekedés egy sorba kerül a paráznasággal és bálványimádással, akkor itt a veszekedés habitusáról, súlyos szeretetlenségről van szó. Nekünk sem a vasárnapi mise elmulasztásáról kell tehát beszélnünk, hanem arról a jejes *közömbösségről*, amely a misemulasztáshoz vezet. Egy-egy misemulasztást nagyon könnyű igazolni, a közömbösség annál nagyobb baj. Azt mutatja, hogy az ember belső világában Isten nem kapja meg az őt megillető helyet.

BŰN ÉS KEGYELEM. Az eddigiekben azt igyekeztünk igazolni, hogy helyesebb az egyes bűnös cselekedetek helyett az ember teljes lelki beállítottságát vizsgálni. Ennek az álláspontnak a helyessége még jobban kitűnik, ha a bűn és a kegyelem viszonyát tesszük megfontolás tárgyává.

Az ember a *keresztelés*kor kapja meg életében először a megszentelő kegyelmet. Ez teszi Isten gyermekévé, a mennyország örökösévé. A megszentelő kegyelmet a halálos bűn elkövetésekor veszíti el az ember.

A bűnbánat szentsége van hivatva arra, hogy a bűnéből szabadulni akaró ember visszakapja a megszentelő kegyelmet és újra Isten gyermeke legyen. A bocsánatos bűn, mivel nem jelenti az Istentől való elfordulást, a megszentelő kegyelem elvesztését sem vonja magával.

A kegyelem Isten természetfölötti ajándéka.

A természetfölöttiség hangsúlyozása mellett sem lesz azonban fölösleges, ha a kegyelmi állapotot a *természetes rendből vett basonlat*tal próbáljuk megvilágítani. A fenomenológia használ egy fogalmat, amely a mi esetünkben is alkalmazható. Ez a fogalom a *beállítottság* (Einstellung). Ha valaki azt a feladatot kapja, hogy egy csomó különböző színű tárgy közül keresse ki a pirosakat, „beállítja magát” a piros színre. Minél tökéletesebb ez a beállítás, annál kevésbé veszi észre, a zöld vagy sárga színű tárgyakat, s annál határozottabban választ ki mindent, ami piros, ami tehát megfelel céljának. Ugyanígy, aki *Istenre van beállítva*, az a földi élet sokféle jelenségét ebből a szempontból nézi. Annak csak az a fontos, ami Istenre vonatkozik, Istenhez vezet. Ez tulajdonképpen a kegyelmi állapot pszichológiai alapja. A kegyelem ezt az állapotot emeli természetfölötti magasságra.

A mindennapi életben, hittanórákon, prédikációkban, a kegyelemről szóló tanítás kapott egy olyan színezetet, amely semmi esetre sem lehet az egyház szándéka szerint. *A megszentelő kegyelem fogalma ugyanis materialissá vált.* Ez még akkor sem helyes, ha tudjuk, hogy a kegyelem létvalóság. A kereszteléskor megkaptuk: akár a lelken ragyogó pecsétnek, akár hófehér ruhának, akár égő gertyának képzeljük, valami materiális fogalmat kapcsolunk hozzá. A halálos bűnnel elvesztettük: mint egy értékes tárgyat, pénztárcát, karórát, ékszert. A gyónásban újra visszakaptuk, majd megint elvesztettük, megint visszakaptuk. A legtöbb ember élete tehát abból áll, hogy a megszentelő kegyelmet elveszti és visszakapja élete folyamán számtalanszor.

Ez az elképzelés viszont *nem egyeztethető össze a megszentelő kegyelem igazi fogalmával.* A dogmatika „gratia habitualis”-nak, állapotbeli kegyelemnek, vagy talán még pontosabb magyar nyelven, *kegyelmi állapotnak* nevezi a megszentelő kegyelmet. Gondoljunk itt arra, amit a pszichológia „Einstellung” fogalmáról mondtunk. Az állapotot, beállítottságot még sem lehet olyan könnyen és olyan gyakran változtatgatni. Az Isten felé törekvő ember gyarlóságával, hibáival együtt Isten gyermeke. A megszentelő kegyelem állapotában él mindaddig, amíg ezen tudva és akarva nem változtat. Ez nem azt jelenti, hogy kizárólag néhány gonoszságból elkövetett bűn lehet a kegyelem elvesztésének az oka. Sajnos, gyengeségből is lehet halálos bűnt elkövetni. A kísértés néha olyan erős, hogy még az is elbukik benne, aki alapján véve mindig Istent tartja élete végső céljának és egyetlen értelmének. De ez nem lehet túl gyakori. *Az ember egész beállítottsága a döntő.* Aki Isten felé törekszik és ezt a törekvését komolyan veszi, nem könnyen követhet el halálos bűnt. A kegyelmi állapotból való kiesés olyan súlyos dolog, hogy az vagy csak ritkán következik be, vagy ha gyakorivá válna, magával

hozná az ember egész beállítottságának a megváltoztatását. Konkréten fogalmazva: ha valaki hetenként halálós bűnről vádolja magát a gyónásban, annál feltétlenül hiba van. Vagy nem veszi komolyan a bűn elleni harcot és akkor a gyónása sem ér semmit, vagy a megvallott bűnök nem halálosak. Az ugyanis a mondottak alapján képtelenség, hogy valaki hetenként változtassa az alapvető lelki irányát, hetenként cserélgesse a kegyelmi állapotot a bűn állapotával.

Hívó ember számára mindennél fontosabb az, hogy a *megszentelő kegyelem állapotában megmaradjon*. Ez *nehéz feladat*, egy életen át küzdeni kell érte. Ugyanakkor nem lehetetlen. Sajnos, amint a bevezetésben láttuk, még a vallásukhoz ragaszkodó, Istent tisztelő és szerető hívek nagy része is úgy véli, hogy a kegyelmi állapot birtoklása egy-egy gyónás után néhány óráig, legjobb esetben egy-két napig tart. Ehhez az elképzelésükhöz kétszertelenül hozzájárul a megszentelő kegyelem fent vázolt materiális felfogása. A *lelkipásztorok feladata* éppen ezért az lenne, hogy ezt a felfogást a helyes irányba tereljék. Egyetlen ka-

tolikus igazságot sem kell és természetesen nem is szabad másképpen tanítani, mint eddig. Csupán a *katolikus tanítást meg kell óvni az emberi képzelet tévedéseitől*. És ha a megszentelő kegyelmet már nem materiálisan képzeljük el, hanem úgy, ahogyan azt az egyház mindig is tanította, akkor sokkal könnyebb lesz megérteni és híveinkkel is megértetni a kegyelmi élet szépségét. Ugyanakkor éppen ez a gondolat *segít az igazi bűntudat kialakításához és az igazi bűnbánat felkeltéséhez*. Ha valaki a bűn állapotát tartja természetesnek, akkor a bűn igazi valóságát, szörnyűségét sohasem fogja belátni. Így természetesen bűnbánata sem lesz. Nem tudja komolyan megbánni azt, amit elkerülhetetlennek tart. Aki viszont megérti azt, hogy a hívó ember számára a kegyelmi élet, bár természetfölötti, de nem elérhetetlen, az meg fogja érteni a bűn nagyságát és fogja őszintén bánni minden elkövetett bűnét. Az elérhetetlen el nem érése nem fáj. Az elérhető, sőt elért elvesztése viszont fáj. Ezért kell bűnről és kegyelemről valóban hívó módon gondolkodni.

Péteri Pál

ADATOK A SZENTMISE SZOCIOLÓGIÁJÁHOZ A KALOCSAI FŐEGYHÁZMEGYÉBŐL

A pasztorálszociológia – mint az egyházi szociológia része – világszerte nagy lendületet kapott az utóbbi években. A lelkipásztorok számára igen hasznos adatokat, tudományos megfigyeléseket és szabályokat közöl: hogyan érvényesülnek a szociológiai törvényszerűségek a lelkipásztoroknál terén s milyen új feladatok elé állítják a pasztorációt az új közösségi formák? Olyan kérdések ezek, amelyek mellett nem mehetünk el szólanul. A lelkipásztorok korszerű alkalmazkodását szolgálják a pasztorálszociológiai vizsgálatok.

A pasztorálszociológiának először is tényekre van szüksége, a tények pontos felmérésére. Csak megbízható adatokra tud támaszkodni, amelyek a vallási élet fejlődésének vagy hanyatlásának irányát hűen jelzik. Hogy egy-egy pasztorációs módszer mindenben megfelelő-e a helyzet követelte feltételeknek, azt az eredmények, a tények megmutatják, akkor is, ha nem elemzik ki tökéletesen a hiányosságokat és hibákat. Jelzik azoknak az erőknél a jelenlétét is, amelyek a lelkipásztoroknál kívül eső területről származnak, de amelyeket a pasztorációnak tekintetbe kell vennie. S „*conta factum non valet argumentum*”.

Sajnos, nálunk meglehetősen elhanyagolt gyakorlati tudomány a pasztorálszociológia. Régebbi pontos adatok sem igen állnak rendelkezésünkre, hogy összehasonlítható szociográ-

fiai munkával messze távon lemérhessük eredményeinket és kudarcainkat.

A kalocsai főegyházmegyében az elmúlt 20 évben kétszer is történt kísérlet általános egyházmegyei felmérésekre (persze csak bizonyos részproblémákban), 1958-ban Grósz József érsek rendeletére, majd 1967-ben dr. Hamvas Endre érsek rendelkezése folytán. Az első (1958-ban) – részben technikai fogyatékoságok miatt, részben a felmérést végző lelkipásztorok felkészületlensége miatt – kevésbé sikerült, mint az 1967-es, amely sokkal kisebb hibaszázalékkal végződött. Az 1958-as vizsgálat egyúttal arra a tényre is rámutatott, hogy a lelkipásztorok közül nem mindenki ismeri jól „*munkaterületét*”. Az 1967-es felmérés adatai pontosabbak, ezért alapul szolgálhatnak további szociológiai megmondásokhoz. Az előző vizsgálat nagyobb területet érintett: az eucharisztikus pasztoráció egészét (szentmise, szentáldozás, betegellátás stb.), a második munka csak a szentmisen való részvételre szorítkozott, különös tekintettel a liturgikus reformok bevezetésére. Az adatszolgáltatás megbízhatóságát erősíti, hogy az adatok a „szomszédok” előtt, ellenőrizhetően, a tavaszi koronákon elhangzottak. Egyben véleménykutatás is történt a lelkipásztorok között: mi a tapasztalatunk a szentmisék ügyében, elegendő számú szentmise van-e területükön, megfelelő időben tartják-e a miséket, milyen körülmények befolyásolják a

misék idejét, s hogyan vált be az esti misézés (vasárnap és hétköznapon).

Ebből a felmérésből mutatunk most be néhány adatot. Főleg a szentmisék számáról és a miséken való részvételről lesz szó. Az adatok az 1967 április végi–május eleji helyzetet tükrözik közvetlenül. (Lényeges változás azóta sem történt.) Pontos számlálási dátumot csak a géderlaki esperesi kerületben állapítottak meg: 1967. április 16-át. A többi plébánia az „átlagos” állapotot rajzolja meg. Ismertetésünkben igyeckszünk lehetőleg mindig csak a ténynél maradni, de elkerülhetetlen, hogy itt-ott magyarázó és értékelő megjegyzést ne tegyünk.

Esperesi kerületek (névsorban)	Katolikusok hivatalos lélekszáma	Plébániák, illetve lelkszűcségek száma	Misézők száma	Állandó misehely bel-ter. lia	Vasár-napi állandó misék	Havi 1-2 alk. filiák száma	
Baja	28 660	7	17	9	1	26	—
Bácsalmás	19 720	5	7	5	1	15	1
Bácsbokod	14 631	6	10	6	—	16	—
Bátya	12 670	5	7	5	—	14	—
Csátalja	14 290	5	8	5	—	14	—
Gara	13 400	5	8	5	1	17	—
Géderlak	7 314	8	9	8	2	17	—
Hajós	18 784	6	10	6	1	16	1
Homokmégy	11 060	6	7	7	3	16	2
Jánoshalma	17 683	4	7	4	1	11	6
Kalocsa	13 050	3	10	5	1	17	—
Kecel	20 360	8	11	8	3	20	4
Kiskőrös	12 490	6	9	6	—	16	2
Mélykút	21 440	7	11	7	2	19	1
Összesen	225 552	81	131	86	16	232	17

A fenti táblázat szerint a kalocsai főegyház-megye területén 81 plébánia, illetve lelkszűcség található. A beltéri miszési helyek száma mégis több (86), mivel a két város (Baja, Kalocsa) plébániáinak területén a plébániatemplomon kívül több templom is van (volt szerzetesi, kórházi templomok). A 81 plébánia (lelkszűcség) közül 16-nak van állandó jellegű filiája, tehát vasárnaponként rendszeresen 102 helyen miséznek. Ezeket a helyeken vasárnaponként 232 misét mondanak, tehát „hivatalosan” 972 hívőnek jut egy szentmise átlagosan. Ez az arányszám, ha nem is a legideálisabb, mégis megfelelő ellátottságról tanúskodik, legalábbis a szentmisék számát tekintve. Különösen, ha hozzávesszük, hogy 17 időszakos filia is van az egyházmegyében, legtöbbször iskolakápolna, ahol havonként egy-két alkalommal mondanak misét.

Az időpontokról — helyszűke miatt — nem tudunk részletes kimutatást nyújtani. Vázlatosan annyit közölhetünk, hogy a misék túlnyomórészt a délelőtti órákban vannak, de egyre

Szentmisék száma, helye és ideje

Az alábbi táblázatokban esperesi kerületekként összegezve közöljük az adatokat. A kimutatás célja az volt, hogy lemérjük: hogyan alakult a helyzet a misék számát, helyét és idejét illetően. Mely misék néptelenedtek el a hivek életkörülményeinek, szórakozási igényeinek alakulása miatt?

1. táblázat: a szentmisék száma a kalocsai főegyház-megyében.

jobban hódít az esti mise. A felmérés idején a miszési helyek több mint egyharmadában tartottak esti misét (38-40 helyen), a misék számát tekintve azonban ez mindössze 17⁰/₀-ot jelent. Érdekes (lelkipásztori szempontból nagyon indokolt) adat, hogy az esti misék száma munkanapos vasár- és ünnepnapokon (sőt egyháziilag eltörölt ünnepeken is!) emelkedik a plébániatemplomokban (filiákban nem!): a mise-helyek több mint felében, 55 helyen tartanak esti misét.

Az egyháziilag eltörölt, ún. tanácsolt ünnepeket a legtöbb plébániatemplomban megünnepelik, majdnem mindenütt a vasárnapéhoz hasonló miserenddel, a késő délelőtti és déli misék azonban általában elmaradnak, s helyettük este adnak részvételi alkalmat a lelkipásztorok. Sőt, arra is van példa, hogy áttett ünnepet (márc. 25.) megünnepeltek, nem kis „sikerrel”. A tanácsolt ünnepek közül legközvetlenebbek: Karácsony, Húsvét és Pünkösöd másnapja, valamint Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe.

A szentmisén résztvevők száma és aránya

Az elmondottak után az a kérdés, hogyan használják fel a katolikus hívek a fent fel-

sorolt részvételi lehetőségeket? A következő adatok számszerűen ezt mutatják be.

2. táblázat. Szentmisén résztvevők száma a kalocsai főegyházmegyében:

Esperesi kerületek (névsorban)	Katolikusok hivatalos lélekszáma	Szentmiséken részt vevők száma és százaléka			
		vasárnapokon és nem munkanapos ünnepeken szám	és nem százaléka	munkanapos vasárnapokon és ünnepeken szám	és százaléka
Baja	28 660	4 160	14,51	2 555	8,91
Bácsalmás	19 720	1 850	9,38	1 080	5,47
Bácsbokod	14 631	2 890	19,75	2 106	14,39
Bátya	12 870	3 510	27,70	2 680	21,15
Csátalja	14 290	3 440	24,07	1 970	13,78
Gara	13 400	1 875	13,99	1 320	10,00
Géderlak	7 314	1 370	18,73	950	12,98
Hajós	18 784	4 090	21,77	2 770	14,89
Homokmégy	11 060	2 510	22,69	1 570	14,19
Jánoshalma	17 683	3 650	20,64	2 290	12,95
Kalocsa	13 050	1 890	14,46	1 070	8,20
Kecel	20 360	4 590	22,54	2 630	12,91
Kiskőrös	12 490	2 960	23,69	2 280	18,25
Mélykút	21 440	3 193	14,88	1 652	7,71
Összesen	225 552	41 978	18,61	26 923	11,93

A kimutatásból megállapítható, hogy az esperesi kerületeknek pontosan felében 20⁰/₀-on felül van a vasárnapi misén résztvevők aránya. A hívők hagyományörző voltára jellemző adat, hogy az egyházilag eltörölt ünnepeken (ún. tanácsolt ünnepeken) csak kb. 20⁰/₀-kal kevesebb a szentmisén résztvevők száma, mint munkanapos ünnepeken és vasárnapokon. Egy-egy esperesi kerületen belül azonban egyes falvak között nagy különbségek mutatkoznak, a 10-en aluli ⁰/₀-októl egészen a 30, sőt 50⁰/₀-on felüli arányig. Meg kell jegyeznünk, hogy az itt közölt százalékok nem fejezik ki a *reális* arányszámot. A hivatalos lélekszám megállapítás ugyanis több mint egy évtizede történt, s nem ismerjük a magukat katolikus vallásúnak vallók *valóságos* létszámát. Ez mindenesetre kevesebb, mint a hivatalos lélekszám. Le kell továbbá vonni az összlétszámból azoknak a számát, akik fel vannak mentve a misekötelezettség alól (kellően indokolt távollévők, messze lakók, betegek, járni

nem tudó öregek stb.), s a hét éven aluli gyermekek számát (ez általában 11⁰/₀ körül mozog). Véleményem szerint ezeknek a száma – tekintettel arra, hogy a kalocsai főegyházmegyében lakó katolikusok 15–20 százaléka tanyán lakik – legalább 30⁰/₀ körül van.

További magyarázatot igényelne az egyes esperesi kerületek közötti nagy különbség a misén résztvevők számában. Meg kellene vizsgálni, hogy milyen szerepet visz a hagyomány vagy az áttelepítés és vándorlás. Mi az oka annak, hogy vallásos múltunk ellenére – a templombajarást tekintve – ma már semmiképpen sem tartozunk az európai egyházak élvonalába. S mennyire felelős mindezért a szekularizáció és mennyire saját hanyagságunk (igehirdetésünk színvonala stb.). Ezek a kérdések azonban külön tanulmányok tárgyát képezik.

Csanád Béla

AZ ÚJ LEKCIONÁRIUM

1969. május hó 25-én kelt dekrétummal látott napvilágot az *Ordo lectionum missae*, amely az *Ige liturgiáját* határozza meg. Külsejét tekintve úgy néz ki, mint egy telefonkönyv. Ha belelapozunk „címeket” és „számokat”, lelőhelyeket találunk benne. Amikor első alkalommal futólag átlapoztam, gondolatom az volt: tisztelet illeti meg azokat, akik ezt a könyvet összeállították. „Férfi munka” volt!

1. *Beosztása*: A bevezető szabályok és a három „Tabella” után a következő sorrendben közli a misék olvasmányainak jegyzékét: *Proprium de tempore*. Két részben: Vasárnapok és hétköznapok. A *vasárnapoknál* három ciklusba osztva 3–3 olvasmány. A *hétköznapoknál* két ciklus szerepel, kivéve az ádventi – karácsony utáni (jan. 12-vel bezárólag), a nagybőjti és a húsvét utáni időt.

Ezeknél minden évben azonos a lecke és az evangélium. Ezután következik a *Proprium de Sanctis*, amelyhez szorosan kapcsolódik a *Communio*. Ez utóbbi eltér az eddigitől, mert más a sorrend, s más a szentek csoportosítása is. Kezdődik: *In Dedicazione ecclesiae – Commune beatae Mariae Virgine*, majd: *Commune Martyrum, Pastorum, Doctorum Ecclesiae, Virginum* és végezetül: *Commune Sanctorum et Sanctorum*.

Ezután következnek azok a szentmisék, amelyek a *szentségek és szentelmények* kiszolgáltatásához kapcsolódnak – *Missae Rituales*, majd a *Missae ad diversa* és végül a *Missae votivae*.

2. Értéke:

a) *Közkinccsé teszi a Szentírásban* lehető *isteni kinyilatkoztatást*. A Lekcionárium utolsó részében közölt „Index”, mely a lelőhelyeket a szentírási könyvek szerint felsorolja, bizonyíték e mellett. Már az eddigi kikezdések, amelyek a Magyar Püspöki Kar által jóváhagyott perikopa rendszert kezünkbe adták, hozzájárultak az isteni szó gazdagabb közléséhez, ez a mostani még inkább. Amit a különféle szentírási mozgalmak, és a Szentírás népszerű kiadványai el akartak érni, most *megvalósult* a Lekcionáriumban, sőt megvalósul az *élő szóban*, hiszen híveinknek ezeket a szép, változatott, a mai embernek is sokat mondó részeket *fel fogjuk olvasni*.

b) Az eddigi miseszövegek is összefüggtek, hiszen az *Ecclesia* orans sok gondnal és odaadással alakította ki őket, de ha lehet azt mondani, az *összefüggés most még inkább fel-*

fedezhető, mind a vasárnapi, mind az ünnepnap, mind az egyéb misék olvasmányai között.

Az egyes olvasmányok közötti zsoltaérok, illetve alkalmas szentírási helyek ezt az összefüggést még fokozzák, és imádságba öntik.

c) A „*közös*” *misék is gazdagabbá váltak*. Több olvasmány között *lehet választani*, és így a hétköznapokat, ha azokon szenteket ünnepe-lünk, változatosabbá tehetjük.

d) A *feriáknak külön olvasmányai* megszűntetik azt a régi állapotot, hogy vissza kell lapoznunk az előző vasárnap már sokszor hallott és sokszor felolvasott olvasmány szövegeire.

e) Külön szólunk, mint a lekcionárium *kiemelkedő* jeles tulajdonságáról: a szentségekkel és a szentelményekkel kapcsolatba lépő és a különféle alkalmakra engedélyezett misékről. Az előbbiekből kiemelem a katechumenekért, a felnőttek és csecsemők keresztelésekor, a bérmláskor, az első áldozáskor, a szent rendek feladásakor mondható szentmiséket, valamint a nászmisék és a gyászmisék szövegeit. A különféle alkalmakra engedélyezett szentmisék bizonyítják, hogy az Egyház e világban akar élni, s az e világban élő ember mellé akar állni a legszentebb áldozat bemutatásával is ügyes-bajos dolgaiban. Nemcsak saját nagy ügyeiert akarja a szentmise áldozatot bemtetni, hanem a közügyekért is: *Pro pace et iustitia servanda – tempore belli* vel *eversionis*. – *Initio anni civilis*. *Pro humano labore sanctificando*. *Post collectos fructus terrae*. *Pro gratiarum actione* stb.

f) A lekcionárium értékei között fel kell sorolnunk azt is, hogy az egyes olvasmányok helymegjelölése után hozza azoknak *kiemelkedő gondolatát* is. Példaképpen álljon itt Húsvét vasárnapjának olvasmányaival kapcsolatos gondolat kiemelése. *Lectio I. Act. 10. 37–43*. „*Manducavimus et bibimus cum illo postquam resurrexit a mortuis*.” *Lectio II. Col. 3, 1–4*: „*Quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est*” *Evangelium: Joan 20, 1–9*: „*Oportebat eum a mortuis resurgere*”. Ez aláhúzás, amely gondolatébresztő. Másrészt segítség is ahhoz, hogy a híveknek a mise mondanivalóját röviden összefoglaljuk.

3. *Hiányossága*: Legyen szabad erről is valamilyen, kellő tisztelettel szólni. Feltűnő és különös az, hogy míg a *közös* misék feriaknál két ciklus szerepel, addig az *ádventi*, a *karácsony utáni*, a *nagybőjti* és a *húsvét utáni feriaknál* csak egy. Pedig ezeknek az időszakoknak

feltétlenül több a mondanivalójuk, mint a községes, ún. évközi feriaknak.

Összehasonlítottam a Lekcionárium adventi feriatinak olvasmányait a régebben jóváhagyott *Kis Magyar Miskönyvben* fellelhető adventi feriak olvasmányaival, s láttam, hogy ezek is, azok is más úton vezetnek el a betlehemi barlang nyílásához. A *regiek* keresztül vezetnek bennünket az üdvtörténeten, hozva a Messiásra és az ő országra vonatkozó jövendöléseket a protoevangéliumtól kezdve az utolsóig. Az *újak* a messiási országról és a Messiás személyéről beszélnek. Egyiknek horizontális, másiknak vertikális a megközelítési módja. Nem férhettek volna meg ezek a szövegek egymás mellett?

A *gyászmisék* olvasmányából is maradt ki olyan szöveg, amelyet hiányolni fogunk. Miért nem található például Jairus leányának feltámasztása?

4. A Lekcionáriummal kapcsolatos *feladatok*: Az új perikopás könyv nagy feladatok elé állítja a magyar Egyházat és a magyar papságot.

a) A Liturgikus Tanács, s gondolom gyakorlatilag a „Kis magyar” vagy „Új magyar miskönyv” bizottsága előtt áll az a feladat, hogy a lektionarium szövegei mielőbb a lelkeskedő papság elé jussanak. Nem írtam „Szentírás bizottságot”. Ennek *sokkal nagyobb feladata van*, semhogy munkájának *befejezésére várhatnánk*. Különbö is itt nem kritikai, hanem *érthető* szövegre van szükség, amely azonban a kritika előtt is megállja a helyét. Újszövetségi vonalon viszonylag tűrhető a helyzet, hiszen most már van egy a Szent István Társulat által kiadott és egy római kiadású szentírásunk is. De az Ószövetség vonalán az a helyzet, hogy csak a negyvenes évek elején kiadott magyar Szentírásunk van. Élvezhető, vagy szalonképes az a szöveg? Gondoljunk itt Advent 1. vasárnapjának Olvasmányára. Nem tudom milyen lehetőségek állnak rendelkezésére az egyházi könyvkiadásnak, de gondolom, hogy járható út lenne, ha az elkövetkező hónapokban az „Új magyar miskönyv” bizottság lefordítaná a „C” ciklus olvasmányait, munkáját folytatná az adventi, a karácsony utáni, a nagyböjti és a húsvét utáni feriak olvasmányainak magyarításával. Ezt követőleg munkába venné a *szentek* sajátos és közös miséinek olvasmányait, majd a II. ciklust a feriakból, végül az I. ciklust ugyancsak a feriakból s az „A” és „B” ciklust a vasárnapokból és ünnepnapokból.

b) Ez azonban még csak az *első* lépés. A *második*: A papságra az igehirdetés tekintetében komoly és nagy feladat hárul. Eddig könnyű volt előhúzni a plebániái és a magánkönyvtár polcairól egy-egy prédikációs kötetet. Most ezt nem tehetjük. *Más* a lecke, *más* az evangélium, az olvasmányról nem is beszélve.

De talán mélyebbről kellene kezdeni a feladatok megoldását. A bibliikumra és főleg az

exegézisre már a szemináriumokban lényegesebb súlyt kell fektetnünk. Megkívánja ezt a zsinat által követelt biblikus teológia, valamint az az egészen új igehirdetési mód, amelyet a Lekcionárium és a ma embere megkíván tőlünk. Tanulni másoktól nem szegény. Gondoljunk arra, hogy a protestánsok megnyit kívánnak az ő teológusaiktól görög vagy héber nyelv és exegézis terén.

A szemináriumból régebben kikerült, korábbi nemzedékre még nagyobb gond nehezedik, ha a ma követelményeinek az igehirdetés szempontjából meg akar felelni.

„Minden írástudó, aki jártas a mennyek országának tanításában, hasonlít a családtyá-hoz, aki kincseiből újat és régít szed elő” – mondja az Úr Jézus (Mt 13. 52). Ez a tenni-valónk. A hívceink által soha nem hallott szentírási szövegek *megmagyarázása*, az *összefüggések meglátatása*, Isten, Krisztus, a Szentlélek, az Egyház képeinek *teljesebb megrajzolása*. Művészeti vonalon egy ideig ment az, hogy néhány vonással, vagy jellel alkottak, ma mindinkább a teljesebb felé törekcsenek. Erre kell törekedni az igehirdetésben is.

Az egyik esperesi gyűlésen felvetődött a kérdés: mi lesz a *sorozatós prédikációkkal*? A régi értelemben egyelőre ilyenek nem lesznek. Bőséges anyag áll rendelkezésünkre a perikopák révén, csak győzzük feldolgozni őket. Különbö is az egyes ciklusoknak – a vasárnapi és ünnepnap evangéliumokról beszéltek – más és más a *profiljuk*. Ez már önmagában véve is lehetőséget ad arra, hogy Isten, Krisztust, Egyházat más és más oldalról mutassuk be. Így alakul ki majd a teljesebb kép az emberekben Istenről és az ő dolgairól.

Konferenciázni, katechizéseket tartani felnőtteknek és gyermekeknek ezentúl is lehet. Az egyes lelkipásztorok leleményessége és találékonysága manapság sokkal nagyobb területet kap, mint valaha. A központi irányítás csak célmutatás lehet. Az utat megtalálása a célhoz a lelkipásztor feladata. Az „ahány ház, annyi szokás” manapság így alkalmazható: „ahány ház, annyi lehetőség”. Ami megvalósítható nagyvárosban, nem biztos, hogy keresztülvihető kis városban. Egy biztos: homiliazni mindenütt lehet.

Nagy nehézségek állnak majd az igehirdető (vagy az ígét hirdetni akaró) papság előtt a források tekintetében. Az elmúlt esztendőben két biblikus könyv jelent meg az „Ádámól Krisztusig” és a „Biblia világa”. Előzőleg látott napvilágot Kosztolányi: „Így szóltott az Úr” és az „Így szeretett az Isten” (1942 és 1946). A szentírás egyes könyveiről pedig igen gyéren jelentek meg magyarázatok. Felvetődik a kérdés, hogy például a Máté ciklusban („A” ciklus) az evangéliumokkal párhuzamosan futó Római levél magyarázatához hogyan állhatunk majd hozzá forrás és könyvbeli segítség nélkül?

Nem gondolom, hogy ezen a téren a külföldi könyvkiadás nagyban segítségünkre lesz. Jelen cikk megírásáig a B. ciklus evangéliumainak magyarátatából az első kötet jelent meg Nagybjótt első vasárnapjáig bezárólag. Pedig a német nyelvterületen nagyobb az apparátus és nagyobb a kapacitás is.

Tudomásom szerint az egyik egyházmegyében az EPSZ határozata értelmében megalakították a *homiletikus bizottságot*. Hasznos lenne, ha ezt a példát más egyházmegyében is követnék, s egy országos jellegű *homiletikus bizottság* kidolgozná a perikopáknak legalább vázlatait, s ezt a papság kezébe adnák.

Más lehetőség lenne a régi „Evangélium” c. folyóirathoz hasonló homiletikus folyóirat

megalapítása, amely a papságnak folyamatosan nyújtana anyagot szentbeszédéhez. Végezetül más lehetőség lenne az Ausztriában megjelenő „*Gotteswort*” c. könyvhöz hasonló *prédikációs könyvnek évről évre való megjelentetése*, amelybe egyetemi tanároktól kezdve káplánokig írnak beszédet, gazdaggá és színessé téve ezzel az igehirdetést.

Az új Lekcionárium megjelenésével végre beköszönhet hazánkban a *homiliák korszaka*. Nem frázisok puffogatását, nem könnyeztető és szakállas példákat kívánunk tőlünk a mai hívek. Tanítást. Isten Igéjét. Meg kell láttatnunk az emberekkel Isten szavának szépségét.

Keresztes Pál

ÜNNEPEINK EGYSÉGES ELNEVEZÉSE

Örömmel vettem kézhez az Új Magyar Miskönyvet. Áttanulmányozása közben jutottam arra a gondolatra – miután egybevettem a naptárakkal –, hogy *liturgikus életünk megújulása feltétlenül megkívánja ünnepeink egységes elnevezését*. A forgalomban levő katolikus naptárak sem egységesek e téren. Példának csak Áldozócsüörtök ünnepét idézem. A Katolikus Szó naptára Mennybemenetelt, az Új Ember falinaptára Áldozócsüörtököt ír. Az Új Magyar Miskönyv pedig az ünnepnél Áldozócsüörtököt, a prefációknál viszont Mennybemenetelt használ.

Most van itt az ideje, amikor a magyar nyelvű liturgia kialakul, hogy pontosan rögzítsük ünnepeink elnevezését, és egyben felülvizsgáljuk őket, megfeleljen-e a liturgia szellemének.

Általában megfigyelhető, hogy ünnepeink elnevezésénél két szempont érvényesült. Vagy az ünnep dogmatikai tartalmát tükrözi az elnevezés, mint pl. Széplőtelen Fogantatás ünnepe, vagy – és ez a gyakoribb – az ünnep kapcsolatos mellékkörülmény hatott az ünnep magyar elnevezésére, mint pl. Vízkereszt, Gyümölcsoltó Boldogasszony stb. Találunk olyan ünnepeket is, ahol inkább ősi magyar elnevezést takar az ünnep neve, s alig van utalás az ünnep tárgyára. Ilyenek a Kisasszony, Nagyasszony, Boldogasszony elnevezés.

Milyen szempontoknak kell érvényesülni ünnepeink elnevezésénél?

1. *Kultúrtörténeti szempont* Azt jelenti, hogy ősi magyar kifejezéseinket, még ha nem is jelzik az ünnep tárgyát, mindenképpen meg kell tartanunk. Ezek évszázadok óta bevésődtek a magyar öntudatba, és ha nem is jelzik az ünnep dogmatikai tartalmát, egyrészt mégis mindenki tudja azok jelentését: pl.: hogy Kará-

csony a Megváltó születésének ünnepe – másrészt, ha ezeket a neveket elhagynánk, szegényebbek lennének jó néhány tősgyökeres magyar szóval. Ilyenek Karácsony, Húsvét, Pünkösd, és a régebbi Mária-ünnepeink elnevezései: Kisasszony, Nagyasszony, Boldogasszony (Sarlós-Gyümölcsoltó B. A.).

2. *Liturgikus és pasztorális szempont*. Ez azt követeli, hogy ünnepeink elnevezése kifejezze az ünnep tárgyát, mint pl. Széplőtelen Fogantatás, vagy legalább az ünnep tárgyával vonatkozásba hozható legyen. Ilyenek az Úrnapija, Gyümölcsoltó B. A., Szenvedés Vasárnapja (Virágvasárnap).

3. Azok az ünnepek viszont, amelyeknek neve sem kultúrtörténeti értéket, sem liturgia-pasztorális értéket nem jelent, hanem inkább az ünnepnek csak egy mellékkozmánatára utal, feltétlenül *megváltoztatandók*. Ilyenek az Újév, Vízkereszt, Gyertyaszentelő és Áldozócsüörtök ünnepe.

Kultúrtörténeti értéket jelentő ünnepevek:

1. *Karácsony ünnepe*. Az Új Ember 1969. dec. 21-i számában Bálint Sándor Karácsony szavunkról ezt írja: „Valószínű az a felfogás, amely szerint a Karácsony a szláv korsziti, magyarul fordul, lép származéka és a téli napfordulat örömeire, várakozására utal”. Olyan régi, hogy feltétlenül megtartandó.

2. *Húsvét ünnepe*. A név azt a mellékkörülményt jelzi, hogy őseink a Szent Negyvennap böjtje után ezen a napon vettek húst magukhoz [1]. Még a nem keresztények is tudják, hogy Húsvét Krisztus feltámadásának ünnepe. Így a név megváltoztatására nincs szükség.

3. *Pünkösd ünnepe*. A görög Pentekoste szóból származik [2]. Ötvenedik napot jelent Húsvét után. Valószínűleg az ősi (pogány) ta-

vaszi ünnepek keresztény egybefoglalása [3]. Érdekes, hogy míg más ünnepeknél az egyházi szóhasználat átvette a népies kifejezést: Gyümölcstoltó-Sarlós-Olvasós B. A., a pünkösdi szónál az egyházi kifejezést használja a nép: pünkösdi rózsá, pünkösdi királyné. A Pünkösdi szó annyira ízes, magyar kifejezéssé vált, hogy semmiképp sem indokolt a megváltoztatása.

4. *Kisasszony és Nagyboldogasszony ünnepe.* „A hazátkereső magyarság, már vándorlása alatt kapcsolatba került a kereszténységgel, de igazában csak a felfoglalás után a X–XI. században kapcsolódik bele a kereszténység nagy családjába. Ősünk nem durva bálványimádók voltak, hanem a pogány vallási felfogás eléggé emelkedett fokán állottak s így könnyebben megértették a kereszténység magasztos tanait. Az egyistenhívő ősvallásnak nem egy fogalmát tartották meg a kereszténység felvétele után is, megtöltve azt keresztény tartalommal. Szűz Máriának Boldogasszony elnevezése is megkeresztelt őspogány kifejezés” [4]. Az asszony szó a régi magyar nyelvben egyaránt jelent Őrnőt és Királynőt [5]. Ezekből érthető a Kisasszony és Nagyboldogasszony kifejezés. Kisasszony a „Kis Nagyszony”, Nagyboldogasszony pedig a magyarság mennyei Királynője. Tartalmilag vonatkozásba hozhatók az ünnep tárgyával is. Így feltétlenül meghagyandók.

Az ünnep tárgyával vonatkozásba hozható elnevezések.

1. *Űrnapija.* Az Űr (Dominus) Isten, Krisztus neve. Így Krisztus Testének és Vérének ünnepét jelzi az Űrnapija szó is (Identitas mysterii). Így nincs ok a megváltoztatására.

2. *Gyümölcstoltó Boldogasszony ünnepe.* Talán egy ünnepnél sem találkozott a dogma és a néplélek olyan csodálatos harmóniában, mint ennél az ünnepnél. Nem valószínű ugyan, hogy népünk gondolt volna arra, amit Prohászka ír: „Az Űr Jézus Krisztus, maga az Isten beleoltotta magát a mi nemünkbe, midőn a Szent-szűz méhében fogantatott. Ez a fogantatás a mai napnak nagy és titkos gyümölcstoltása” [6]. Egyszerűen arról nevezte el az ünnepet, hogy ilyenkor szoktak gyümölcstoltást oltani. A kifejezés azonban vonatkozásba hozható az ünnep tárgyával és kultúrtörténeti jelentőségű is. Így feltétlenül meghagyandó.

3. *Szenvedés Vasárnapja (Virágvasárnap).* A latin szó magyar megfelelője. Meggondolandó, hogy melyiket használjuk véglegesen. Ugyanígy el kell döntenet, Sarlós B. A. vagy Szűz Mária látogatása; Olvasós B. A. vagy Rózsafüzér Királynéja stb. kifejezést használjuk-e? Ez már a liturgikus Tanács bizottságának feladata lesz.

Feltétlenül megváltoztatandó ünnepeink:

1. *Újév ünnepe.* Az Újév szó az év kezdetét jelenti. Az Egyház ezen a napon Szűz Mária Istenanyaságát ünnepli. Parsch P. szerint talán a legrégebb Mária ünnep. Így méltányos, hogy ne a polgári újév szót, hanem az Isten Anyjának ünnepét vegyük be a liturgikus szóhasználatba. Az újév szó úgyszólván megmarad polgári használatban [7].

2. *Vízkereszt ünnepe.* Ugyancsak Parsch P. írja: „Sajnos, Urunk istensége kinyilvánításának ünnepe a mai keresztények tudatában nagyon elhalványodott. Ma már városokban sokan nem is ülik meg e napot, s ahol meg is ünneplik, ott sem ismerik belső tartalmát, amit az ünnep leggyakoribb neve: „Háromkirályok ünnepe” is elárul!” [8]. Ugyanezt mondhatjuk a Vízkerezt elnevezésről is. Az ünnepnek csak egy mozzanatát jelzi. Feltétlenül megváltoztatandó tehát, Urunk megjelenése elnevezésre [9].

3. *Gyertyaszentelő ünnepe.* Az ünnep fő tárgya Krisztus bemutatása. E nap nem Mária ünnep, hanem az Űr egyik ünnepe [10]. A gyertyaszentelő kifejezés ugyancsak mint a Vízkerezt, csak az ünnep egyik külső mozzanatát jelzi. Feltétlenül megváltoztatandó tehát Jézus bemutatására [11].

4. *Áldozócsüörtök ünnepe.* Tárnya a Mennyeimetel. Mi, magyarok, Áldozócsüörtöknek nevezük, mert nálunk századokon át ez a nap volt a húsvéti áldozás utolsó határa [12]. Ugyancsak ezen a napon áldoztak az elsőáldozók is először. Ma már azonban mindkét jellegzetesség megszűnt. A húsvéti áldozás napjainkban Szentháromszóvasárnapjáig tart és az elsőáldozás sincs ezen a napon. Az elnevezés tehát teljesen elvesztette jelentőségét. A Mennyeimetel ünnepe a helyes kifejezés [13]. Ez jelzi az ünnep tartalmát is.

Amikor ezeket a sorokat írom, a Katolikus Szó közli, hogy a német püspöki kar Vízkerezt napját – amely nem minden német egyházban parancsolt ünnep – január 2–6 közé eső vasárnapra helyezte. Elgondolkoztató, hogy hétköznapra eső parancsolt ünnepeinket nem lenne-e jobb vasárnapra helyezni? A munkában elfáradt emberektől nem kívánhatjuk kötelezően hétköznapon az ünnepek megtartását. Az ünnepek egységes elnevezése mellett ezt is megfontolás tárgyává kell tennünk [14].

Az Új Magyar Miskönyv utószava írja: „Az oltártestvérek szíves észrevételei segítik majd a nagy munkát, amelynek végeredményétől reméljük szebb és tökéletesebb formában az oltármiskönyvet”. E sorok is abban a reményben íródtak, hogy mire a nagy mű napvilágot lát, egységes legyen ünnepeink elnevezése és ez is szolgálja a liturgikus megújulás ügyét.

JEGYZETEK

1. Mihályfi: A nyilvános Istentisztelet. – 2. Radó: Az egyházi év. – 3. Bálint S.: Népnök ünnepei. – 4. Mihályi G.: Sz. Mária az Új-szövetségben. – 5. U. a. – 6. Prohászka: Élet Igéi III. – 7. Parsch-Klinda: Liturgikus szent-

beszések I. – 8. U. a. – 9. Új Ember falinaptára. – 10. Parsch i. m. – 11. Új Ember falinaptára. – 12. Kat. Szó naptára. – 13. Mihályfi i. m. – 14. Katolikus Szó 1970. jan. 11.

Ebele Ferenc

A KERESZTSÉG ÚJ LITURGIÁJA

Az „ORDO BAPTISMI PARVULORUM” (OBP)-ra vonatkozó észrevételeinket, több eseres, plébános és káplán hozzászólása után kíséreljük meg írásba foglalni. A hozzászólók valamennyien gyakorló lelképásztorok, lelkes és munkás hívei a liturgikus reformnak.

Szeretnők leszögezni: *valamennyien feltétel nélkül üdvösnek látjuk, hogy legyen a keresztség kiszolgáltatásának* – egy bármikor alkalmazható egyszerű és rövid formája mellett – olyan *ünnepélyes liturgiája is, mely egyrészt méltó a nagy szentséghez, másrészt komoly lelki élményt jelent a hívő közösségnek.* Ezt az ünnepélyes liturgiát – évenként néhány alkalommal – igen kívánatosnak ítéljük; de csak olyan esetekben, amikor az ezen résztvenni kész és a nagy ünnepélyességet is igénylő szülők (keresztszülők) előkészítését és minden egyéb követelményt biztosítani lehet.

A magyar keresztelési liturgia elkészítése sürgős. Biztos azonban, hogy *elsietni nem szabad.* A liturgikus reform eddigi tapasztalatai mind emellett szólnak.

Az 1969. szeptember 8-án már életbe lépett OBP-ről sajnos azt kell mondanunk, hogy – amint a továbbiakból kiténik – nálunk nem felel meg a célnak. Maradéktalan megvalósítása ugyanis optimális adottságokat feltételez. Vizsgáljuk meg, hogy lehet-e számítani ezekre a keresztelésen érdekelt személyek (I.), a rendelkezésre álló idő (II.) és a szükséges térbeli, fizikai követelmények (III.) tekintetében?

I. Ha a lelképásztorok többségükben minden szempontból felkészültek és alkalmasak is a szertartás pontos, áhítatos, humánus és affabilis (Praenot. 7, 2) elvégzésére (!?), az esetek túlnyomó részében nem lehet biztosítani a szükséges közreműködőket, segítőköt. Nélkülük a legbuzgóbb papi készség sem valósíthatja meg maradéktalanul az előírásokat.

Az OBP *tevékeny közreműködőket* kíván: szükség van asszonyokra, akik az Ige liturgiája alatt a megkeresztelendő gyermekekre külön helyiségben felügyelnek. (Praenot. 14.) Állandó jellegű gyermekgondozók beállítása elképzelhetetlen. Alkalmi felkérés a jelenlevők közül: felelőtlenség.

Az OBP nyolc alkalommal iktat be közös éneket. (A magyar fordításban – tervezetben ezen kívül az egyszerűbb prefáció-dallamra énekelhető a *minden kereszteléskor frissen ké-*

sztendő keresztség szentelési szövege is.) Jól lehet az énekek alkalmazása nem kötelező (és a keresztség szentelésének van két egyszerűbb és rövidebb: invocatókból és acclamatókból szőtt formája is), az OBP mégis annyira kívánatosnak tartja, hogy a Praenot. Gen. 33. pontjában külön felhívja a püspöki karokat: gondoskodjanak szakértők, zeneszerzők felkérése útján alkalmas énekanyag összeállításáról. Nem kétséges, hogy a hívő közösség egységes, szép éneke valóban alkalmas „ad excitandam... unanimatem, ... ad orationem... comunem fovendam, ... ad paschalem laetitiam manifestandam”: csak hogy aligha kivihető, hogy egy-egy keresztelés résztvevőit meg lehessen tanítani az énekekre. Énekkar (ahol van) aligha vehető igénybe, már esetleg anyagi okok miatt sem, a kántor szólóéneke pedig egyrészt nem is felel meg az OBP intencióinak, másrészt roppant szegényes és sok esetben egyenesen visszataszító (temetések!).

Ministránsok, lektorok közreműködése nélkül a keresztelés számos része elveszti ünneplőségét. Ilyen *segítő személyeket* rendszeresen *biztosítani aligha lehet.*

Az OBP aktív közreműködést kíván a szülöktől (keresztszülöktől). Ennek előfeltétele a megfelelő és alapos lelki-hittani előkészítés. Meg kell tanulniok az általuk mondandó szövegeket, cselekményeket, az énekeket stb. Ezt a sokrétű előkészítést *már a gyermek születése előtt* ajánlatos elvégezni, mert az OBP (Praenot. 8, 3) azt kívánja, hogy a keresztelés a születést követő első hetekben mielőbb megtörténjen. Ezért a szülőknek jó előre jelezni kell a plébánián, hogy gyermeket várnak (Praenot. 8, 2). Az *előkészítésnek ez a módja és mértéke megvalósíthatatlannak tűnik.*

Az alapos előkészítést azért sürgeti az OBP, mert a szülők (keresztszülők) csak általa értik meg a liturgiát és tudnak abba bekapcsolódni. A hívek nagy többsége *valóban nem érti* a nehéz szövegeket. Egy önmagában is súlyos, összetett és csak hittel megközelíthető misztériumot aligha lehet több vele kapcsolatba hozható hittitokkal és nehéz szentírási szöveggel „megvilágítani”. Nem szükséges és nem is szabad mindig, mindent elmondani, ami egy tárgyról eszünkbe jut. Már pedig az OBP ezt teszi. Még kevésbé kívánatos ismétlésekbe bocsátkozni (Cons. Lit. 34.). Ez a halmozás nem

teszi könnyebbé sem a megértést, sem a hitet, és aligha indítja a hivatelt elmélyültebb hitéletre, tanúságtételre és – esetünkben – a válalt kötelezettségek maradéktalan teljesítésére. Az OBP szövegeinek elemzése külön hozzászólást igényelne. Erre itt és most sajnos nem térhetünk ki. Röviden csak annyit: az OBP szövegrésze a teológiában jártasak számára gazdagnak tűnik, az átlagos hívő azonban mégoly alapos előkészítés után sem érti meg. Amit pedig *nem ért meg az ember, azt általában zavarónak érzi és idegenkedik attól.*

A liturgikus reformnak az egyszerűsítés volt az egyik alapvető célja. Úgy tűnik azonban, hogy az OBP szöges ellentétben áll ezzel, nevezetesen a Const. Lit. 34. §-ával, amely szó szerint így hangzik: „A szertartásokat tegye széppe a *nemes egyszerűség, áttekinthetővé a rövidség* és legyenek mentek a *főösleges ismételtgetésektől.* Így alkalmazkodjanak a hívők befogadóképességéhez és általában *ne szorulanak sok magyarázatra.* Akik gyermeküket megkereszteltetik, a keresztség lényeges tényét igénylik. Az OBP-ben szereplő keretszertartások és szövegek nem tölthetik be rendeltetésüket (v. ö. Const. Lit. 59.), ha azok jelképes világa, ősi megalapozottsága, teológiai értelme stb. *elève nem hat* a nagy többségre. Az egész *jelképrendszer* (ide tartozik a legjobb esetben is „teológiai szaknyelv”-nek, „egyházi tolvajnyelvnek” érzett szöveg is) *merőben idegen* korunk emberének gondolatvilágától. Értés helyett ellenérzést szül és indítás helyett ellenállást vált ki.

II. Sajnos az OBP megvalósításához szükséges idő sem áll rendelkezésre. A lelkipásztorok szempontjából, főleg nagyobb plébániák, már most is számos nehézség jelentkezik. Ezek a nehézségek a fokozódó paphiánnyal csak növekedni fognak. A gyakorlat azt mutatja, hogy a délelőtti órák nem alkalmasak a felnőttek előkészítő oktatására. A délutáni és esti órákra esnek viszont a templomi katekézések, ministráns-próbák; legtöbb helyen hétköznap is van esti szentmise, gyóntatás; városokban az esti órákban is kell irodai teendőket végezni, ez a jegyes-oktatások időpontja is stb. E teendők mellé rendszeres keresztelési oktatásokat bcállítani lehetetlennek tűnik.

Hogyan oldható meg az előkészítés azokon a plébániákon, melyekhez több filia, esetleg tanyavilág tartozik, vagy ott, ahol magas a keresztelések száma? Az egyik közepes nagyságú budapesti plébánia adatait vizsgálva kitént, hogy a múlt évben 111 napon 149 alkalommal összesen 340 keresztelés volt. Ha sikerülne is valamilyen adminisztratív rendelkezéssel a keresztelések előkészítését és lebonyolítását megoldani (pl. heti egy alkalommal, állandó időpontban oktatást tartani, csak vasárnapokon keresztelni), abban az esetben is évente több, mint 50 alkalommal kellene keresztelni. Ez a lehetőség azonban megbukik a következő nehézségek miatt: Már szól-

tunk a közreműködő személyek bekapcsolásának nehézségeiről. Az említetteknek kívül elképzelhetetlen, hogy a szülők (keresztesszülők) huzamos időn át előkészíthetők legyenek, akár úgy, hogy ők jönnek el a plébániára, akár úgy, hogy lakásukon látogassa meg őket a lelkipásztor, illetve katekéta, vagy *alkalmas laikus!* (Praenot. Gen. 7.) Már a jegyeseknél is az a tapasztalat, hogy a legtöbb esetben alig képesek összeegyeztetni úgy az idejüket, hogy a minimális jegyesoktatáson részt tudjanak venni.

Feltétlenül szólni kell arról is, hogy a keresztelés liturgiája *időben is bosszú.* Már az *eddig is bosszúnak bizonyult* számos olyan esetben, amikor *egyszerre több gyermeket* kellett keresztelni. Nem beszélve arról, hogy több gyermek esetén mindig akad néhány, aki végigsírja a keresztelőt. Ez önmagában is idegessé teszi a jelenlevőket, sőt magát a papot is, a gyermekek csillapítása pedig teljesen elvonja a figyelmet, főleg a szöveg követésétől. Budapesten külön nyugtalanítja a résztvevőket az is, hogy míg a keresztelő folyik, a templom előtt ketyegnek a taxiórák. A legtöbb keresztelőre ugyanis taxival érkeznek. Nem érhet célt egy olyan – bármennyire is szép – liturgia, amelyre az érintettek nem tudnak odafigyelni és az jár az eszükben, mikor lesz már vége?

Az időtartamot a gyermek szempontjából is figyelembe kell venni. A Const. Lit. 67. §-a szerint a keresztelés liturgiáját „... újra át kell dolgozni és a gyermeki adottságokhoz kell alkalmazni”. A keresztelés számára rendelkezésre álló idő rövid a szükséges gyakori táplálás miatt. A két táplálkozás közti viszonylag rövid időben kell a gyermekeket tisztába tenni, öltöztetni, elhozni a templomba, ott esetleg megvárni a megkésőket, a hosszú szertartást követően pedig hazavinni. Több keresztelendő esetén mindezt időben összeegyeztetni aligha lehet.

Itt kell megjegyeznünk, hogy jóllehet mind az OBP, mind pedig a rendelkezésünkre álló magyar nyelvű tervezet szerint az alámerítéssel való keresztelés fakultatív, az alámerítést ki-vihetetlennek és ezért a magyar keresztelési liturgiából teljesen elhagyandónak itéljük. Az *alámerítés lebetőséget is ki kell zárni*, nehogy esetleg egy-két túlzásra hajlamos és megfontolatlan lelkipásztor megkísérelje. A gyermekek egészségének megőrzéséhez *orvosilag előírt bőfokú és tiszta* (pl. ha csak két-három csecsemő is kis- és nagydolga végeztenet kerül ki a pelenkából!) *víz, meleg helyiséget nem lehet biztosítani.* Ha a szülők hajlandók lennének is az újszülöttet teljesen levetkőztetni, van-e a lelkipásztornak és a fiatal apának gyakorlata abban, hogy hogyan kell a csecsemőket kézbevenni, tartani, a háromszori alámerítés során egymás kezébe adni (az OBP szerint ugyanis az alámerítés a pap, a vízből való kiemelés pedig elsősorban az apa fel-

adata!)? Hol és hogyan szarítják meg, öltöztetik fel a keresztkút mellett a csecsemőket? Mindez és egyéb okok miatt lehetetlen fakultatívvá tenni a keresztelésnek ezt a módját. Állítanunk kell ezt az aláírással való keresztelés történetének és szimbolikus értelmének ismeretében is.

Az OBP (Praenot. Gen. 6. Praenot. 9. Ordo 32) – a húsvét vigiliáján kívül – a vasárnapot jelöli meg a keresztelés kívánatos napjaként, hogy kitűnjék a kereszttség és a feltámadás (Húsvét) összefüggése. Hogy pedig az Oltárszentséggel való kapcsolata is hangsúlyt nyerjen, indokoltnak tartja, hogy évenként – nem gyakran ugyan, de – néhány alkalommal a vasárnapi szentmise keretében legyen a keresztelés. Ennek rubrikáit a Praenot. 29. pontja tartalmazza.

Ettől függetlenül az előírásoknak megfelelő *ünnepélyes keresztelésre a hétköznapok amúgy sem jöhetnek számításba*. A vasárnapi miserend viszont a legtöbb városi templomban annyira *zsúfolt*, hogy nem lehet beiktatni az OBP-t, hiszen még az eddigi liturgiát is legtöbbször a sekrestyében lehetett csak elvégezni. A délutáni idő pedig a tapasztalat szerint a híveknek nem felel meg.

III. *Megfelelő térbeli és egyéb fizikai adottságok hiánya* is nehezíti az OBP bevezetését. Hazánkban elkülönített baptisterium szinte ismeretlen. Feltéve, hogy be lehet iktatni a keresztelést a vasárnapi miserendbe, templomaink legfeljebb késő tavasztól kora őszig alkalmasak a hosszú liturgia lebonyolítására. Ebben az időszakban a gyermekek egészségük veszélyeztetése nélkül többnyire megkeresztelhetők a keresztkútnál. Az év többi részében azonban nem lehet a keresztkútnál keresztelni. Eddig sem tettük, mert templomaink, egy-két kivételtől eltekintve, fűthetetlenek. Ezért kényyszerültünk leginkább eddig is az általában fűthető sekrestyékbe. Ott viszont egy hosszú és ünnepélyes liturgiát lehetetlen elvégezni. A sekrestyében, a következő misére való előkészületeken kívül, rendszerint irodai és egyéb lelkipásztori ügyek is zajlanak. Ezért itt legfeljebb rövid és egyszerű keresztelés végzésé-

re lehet zavartalan időt és körülményeket biztosítani.

Az eddigiekből csak azt a következtetést lehet és kell levonnunk, hogy adottságaink mellett távolról sem biztosítottak azok az ideális körülmények, melyek pedig abszolút előfeltételei az OBP hiánytalan megvalósításának. Már pedig, ha az adottságok és előfeltételek tartósan hiányoznak, akkor eleve célját téveszti az azokra épült liturgia.

Jóllehet mind a Const. Lit. (22, 2; 37; 40; 63/b stb.), mind pedig az OBP számos pontja lehetőséget látszik adni az egyes püspöki karoknak arra, hogy a nényelvű rituale a helyi viszonyok, adottságok, igények, szokások és főleg a nép nyelve és kultúrája, lelki alkata stb. figyelembevételével készüljön, a vonatkozó rendelkezések alapos tanulmányozása után mégis úgy tűnik, hogy a püspöki karok szabadsága inkább vonatkozik betoldásokra (aptationes), tehát a liturgia megnyújtására, semmint az OBP lerövidítésére.

Ennek ellenére feltétlenül szükségesnek látszik, hogy a Magyar Püspöki Kar – figyelemmel lehetőségeinkre – felhatalmazást kérjen arra, hogy a keresztelés liturgiáját az adottságainkhoz alkalmazkodó formában állapíthassa meg. Ha ezt a Szentszék elutasítja, akkor kérje újra és újra, mindaddig, amíg megértéssel nem találkozik.

Ha ugyanis az OBP-t változatlanul vezetnők be, a lelkipásztorok kényszerítve lesznek lerövidített szertartást alkalmazni és ennek következtében állandóan „rossz lelkiismerettel” keresztelni, hiszen rövidítésre nem hogy felhatalmazásuk nincs, de azt (és nem csupán a keresztelések esetében) a Const. Lit. 22, 3 szigorúan tiltja.

Végül kívánatosnak tartjuk, hogy az új keresztelési liturgia (vonatkozik ez a Rituale többi részére is!) végleges elrendelése előtt a lelkipásztorokodó papságnak legyen módja azt a gyakorlatban kipróbálni, tapasztalatait pl. az esperesi korónákon, vagy a Papi Szenátusban megtárgyalni és észrevételeit az Ordináriusokhoz felterjeszteni.

Szepsedy Sándor

TEOLÓGIAI JEGYZETEK

A SZAVAK DEVALVÁCIÓJA. A modern hírközlő eszközök elterjedése nagy kulturális előnyök mellett számtalan hátránnyal is jár. Vessünk röpké pillantást ezek közül a hátrányok közül egyre. Talán a legnagyobb és legveszedelmesebb az, hogy a *szavak becsületüket veszítik*. Amit régen egy szóval kifejeztek, azt ma már csak többel fejezhetjük ki; aminek megállapításához régen elegendő volt egy egyszerű tömondat is, ahhoz ma már egy többszörösen összetett mondatra van szükségünk. Nem kisebb probléma ezen a területen az sem, hogy a melléknevek alapfoka sok ember számára már nem mond semmit és csak felsőfokkal képes jelezni nagyon is alapfokú benyomásokat vagy érzelmeket. (Utolsó éves főiskolás korunkban egyik kedves professzorunk nem ok nélkül hívta fel a figyelmünket arra, hogy a jelzőknek alapfokban is van értelme.)

Talán éppen amiatt, hogy túl gyakran használunk és az emberek kelleténél többet hallanak bizonyos, önmagukban véve súlyos és nagy szavakat, olyan helyzet alakult ki, hogy a nagy szavak vagy nem mondanak semmit, vagy kevesebbet jelentenek, mint egy önmagában jelentéktelen szó vagy kifejezés. S ez a helyzet nem vesztélytelen.

Az emberi szó hitele miatt föltétlenül szükség van arra, hogy minden szó azt fejezze ki, amit jelezni akarunk vele. Ezért szükség lenne arra, hogy nagy fogalmakat ne járassunk le, komoly kifejezéseket ne koptassunk el. A zsinat után – többnyire azért, hogy éreztessük, mennyire magunkévá tettük a zsinat szellemét –, széltében-hosszában használni kezdtük, okkal, ok nélkül azokat a szavakat, amelyeket XXIII. János pápa és a zsinat „dobott be” a köztudatba. Így nagyon divatos lett az aggioramento, a dialógus és az ökumenizmus, no meg a homília is. Ez még nem lett volna baj. A probléma ott van, hogy ezek *hangoztatásában* teljesen kimerültünk és *megvalósításukra* már nem maradt energiánk.

Ha megfigyeljük az egyházi sajtó kifejezőmódját, akkor azt tapasztaljuk, hogy ma már minden egyházi szónok csakis homiliát mond egy-egy ünnepélyes alkalommal, mert az a „divatos”. Az alig zavar valakit, hogy az egyházi szónoklás törvényei szerint a homiliának megvannak a maga szabályai, amelyek megtartása nélkül nincsen homília, de még mindig lehet nagyon kiváló szentbeszéd vagy prédikáció.

Egyik püspöki székvárosban a negyedévenként tartani szokott pápi rekollekcion a zsinat

óta napirendi pontként szerepel délelőtt 11 és 12 óra között dialógus is. Nagy betűkkel ki van írva, de még egyetlenegyszer sem fordult elő, hogy egy húszperces tájékoztató után a résztvevők dialogizálni kezdtek volna. Ellenben voltak nagyon érdekes, mindenki figyelmét lekötő egy óra húsz perces beszámolók és előadások, a hallgatók lelki épülésére és szellemi gazdagodására. Baj ez? Az értékes előadások megtartása semmiképpen sem. De a dialógus szónak lejárata és agyonütése igen. Hiszen ez olyasféle, mintha valaki narancsot szeretne vásárolni és narancs feliratú dobozban fűgét adnak neki. Szép is, jó is, csak éppen nem igaz.

S végül hadd említsük meg kellő tisztelettel, hogy a székesegyházakban most már nincsen püspöki trónus, hanem katedra van helyette. Tudniillik, ugyanazt a trónust, ugyanolyan barokk-feudális elrendezésben, mint azelőtt, most már katedrának mondják. Csak azt nem érti az ember, miért ez a változás? Vajon a szentszéki előírás miatt?

Kár lenne folytatni. Egy biztos. Ha csak a szavakkal játszunk, egyet csalhatatlanul elérünk: hitelüket veszítik, elkopnak és semmitmondóvá válnak. Több nyugati katolikus sajtóorgánium felhívta már a figyelmet erre a veszélyre. Talán nem alaptalan egyik nagyműveltségű piarista atyának – kissé túlzónak tűnő – véleménye, mely szerint a zsinati nagy szavakat nálunk jó ideig nem volna szabad sem leírni, sem pedig kimondani, hanem előbb meg kellene próbálkozni a megvalósításukkal.

(Katona Nándor)

ÖKUMENÉ ÉS INFORMÁCIÓ. Erwin Fahlbusch Balatonfüreden tartott előadásait és kérdésekre adott válaszait közli a *Theológiai Szemle* 1969. évi 11–12. száma. A híres benheimi ökumenikus intézet küldötte sok érdekes szempontot közöl a dialógussal és ökumenéval kapcsolatban. Ezek egy részével a katolikusok is egyetérthetnek. Vannak azonban állításai, amelyek nemcsak hogy megkérdőjelezhetők, de teljesen alaptalanok. Erwin Fahlbusch egy, a magyarországi katolikus egyházzal kapcsolatos kérdésre így kezdte válaszát: „Úgy látjuk (ti. Benheimben), hogy a magyarországi római katolikus egyház *zsinat előtti állapotban van. Inkább még az első vatikáni zsinatnak, vagy esetleg éppen a tridenti zsinatnak az alapján él.* Az egyik legmodernebb könyvük, amiből a mai római katolikus papnövendékeket tanítják, 1886-ból származik. Ez

a Schütz-féle dogmatika". – Nem beszélve arról, hogy a katolikus egyháznak minden zsinat alap, amely szerint élnie kell, s így Fahlbusch professor visszamehetett volna akár a IV. századi zsinatokig is – a magyarországi katolikus egyház „zsinat előtti” állapotáról könnyen meggyőződhetett volna, ha betér néhány budapesti templomba megvizsgálni pl. a liturgikus reformok végrehajtását, vagy tájékozik a legújabb püspöki rendelkezések szerint. Arról is könnyen szerezhetett volna in-

formációt, csak a telefonkagylót kellett volna felemelnie, hogy mit tanulnak a mai teológusok pl. a Hittudományi Akadémián. Egyébként pedig Schütz Antal, akire valószínűleg hivatkozni akar, 1886-ban hatéves volt, tekintettel arra, hogy 1880. október 26-án született Kistószegen. Eppen az ökumenikus dialógus nevében kellene kissé jobban tájékozódnia a bensheimi intézetnek.

(d. a.)

INHALTSÜBERSICHT

Bruno TARNAY, *Das Wunder – ein göttliches Zeichen?* Verfasser bemüht sich, von vier, authentisch „ausserordentlichen Fällen” die besonderen Merkmale aufzuweisen. Anhand dieser Angelegenheit erfolgt die Darstellung einer Entwicklung auf dem Gebiet der Theologie der göttlichen Zeichen. Das Zeichen setzt immer eine Ordnung voraus, durch deren Mittelung der Sinn und die Verifizierbarkeit der Ereignisse bestimmt werden muss. Der Misserfolg der Apologetik in den 18–19. Jahrhunderten dürfte der Einseitigkeit zugeschrieben werden, mit der sie das Interpretationsfeld im Determinismus der – für uns bekannten – Naturgesetze vermutete. Daher kommt die Einführung von ungeschickten Definitionen, wie etwa die „Verletzung” oder die „Aufhebung” der Naturgesetze. Die Fragwürdigkeit der erwähnten Determiniertheit verhindert, dass dieser den ersten, unbedingte und allgemein zulässigen Anhaltspunkt der Sinnbestimmung darbieten kann. – Die personalistischen Strömungen begründen den Sinn und die Wahrheit der Zeichen durch die freie Subjektivität des Menschen. Innerlichkeit, als originelles, neues Unbedingte, gewährleistet die Möglichkeit eines Werturteils. – In den letzten Jahren ist eine *Synthese* gebildet worden, kraft deren die unbedingte, erste und unentbehrliche „Hoffnung” den letzten Grund und Möglichkeit der Hermeneutik der göttlichen Zeichen ergibt. Im Licht dieser Hoffnung werden sowohl die freie, persönliche *Hingabe* und das *Offensein* für historische-wissenschaftliche Ansprüche, wie auch ein echter, kritisch-wissenschaftlicher Geist, als bedeutungsvolle Momente der Auslegung und Glaubwürdigkeit von „ausserordentlichen Ereignissen” bewertet.

Ferenc TOMKA, *Modernität oder Modernismus?* Verfasser behandelt das Thema der Zeitgemässigkeit. Grundbedingung ist, dass der Priester auf seinem ureigenen Gebiet Fachmann sein muss. – Es ist nicht zulässig, dass der Priester seinen gesellschaftlichen Funktionsausfall mit profaner Beschäftigung ersetzen möchte. – Zur theologischen Weiterbildung gehört heutzutage eine gewisse kritische Haltung, die gegenüber den Übertreibungen und den Mängeln notwendig ist. Zugleich müsse man in der praktischen Seelsorge Geduld erweisen, das Christentum soll man auf die vorhandenen Gegebenheiten aufbauen und so innerlich erneuern. So werden wir der Frohbotschaft Christi Zeugenschaft geben.

Tamás SZOMOR, *Die Kirche in Schrift und Kirchengeschichte.* Man hat oft statt über die Kirche (den Tempel) zu sprechen, sofort sich in den einzelnen Teilen der Kirche verloren. Verfasser zeigt kurz den Begriff der heiligen Stätte im Alten Testament auf, sodann behandelt er die Auffassung Christi: vom Tempel als Haus seines Vaters. Eine neue Bedeutung gewann jedoch in der Lehre Christi der Tempelbegriff: die Gottheit ist in Ihm selbst zugegen, somit ist Christus selbst der Tempel Gottes. Ja sogar der Mensch wird durch die Eucharistie zur Wohnung Gottes (Joh 6, 56). – In den ersten Jahren der Urgemeinde in Jerusalem besuchte man das alttestamentliche Heiligtum; die Feier des Abendmahles vollzog man in den eigenen Häusern. Die versammelte *Gemeinde* – Ecclesia – gab dann viel später *ihren Namen* dem Ort der heiligen Versammlung. – Die strukturelle Veränderung der sozialen Verhältnisse, brachte dann die Auffassung, dass auch Gott ein eigenes Haus besitzen müsse, welche Bestrebung von Konstantin dem Grossen und seinen Nachfolgern erheblich unterstützt wurde. So ging es dann weiter durch die Jahrhunderte. – Die Kirche von heute sollte die Grösse Gottes nicht durch ihre Dimensionen darstellen, sie soll eine Stätte der Begegnung mit Christus und der Brüder untereinander darstellen.

Ferenc GÁL, *Zu den Bemerkungen eines Naturwissenschaftlers.* Es handelt sich um den Aufsatz von Karl Hummel, worüber Theologen heutzutage nicht mehr sprechen sollten. Es ist

eine Schwierigkeit, die schon von manchen empfunden wurde, dass nämlich Theologie und Verkündigung einige Begriffe noch immer im Sinne des alten Weltbildes und einer überholten naturwissenschaftlichen Auffassung gebraucht werden. Eben deshalb kann dieses Verfahren den heutigen Menschen nicht mehr ansprechen. Als Beispiele werden Probleme von *Schöpfung* und *Evolution*, der *Tod* und die *Auferstehung*, sodann die *Willensfreiheit*, und die Frage des *Substanzbegriffes* angeführt. Es wird auch die Frage aufgeworfen, ob man überhaupt über die Unveränderlichkeit einer Lehre sprechen dürfe. – Verfasser (= Gál) antwortet im gegebenen Fall, dass er die theologischen und die naturwissenschaftlichen Methoden konfrontiert, sodann der Reihe nach die erwähnten Begriffe behandelt und den Nachweis erbringt, dass die Theologie von heute die ausreichenden Lösungen gefunden hat, wobei zu bemerken ist, dass diese Erklärungen noch nicht voll und ganz in die alltägliche Lehre gelangten. Die Erweiterung von Naturwissenschaft und Philosophie helfen der Theologie die Offenbarung tiefer auslegen zu können. – Die Unveränderlichkeit der Lehre ist jedoch auch gegeben und zwar dadurch, dass die Theologie die Offenbarung nicht aufgrund freier Forschung, sondern vermittelt des kirchlichen Lehramtes auslegt, welches im Besitz der göttlichen Zusicherung betreffs Erhaltung und Verkündigung der Wahrheit besitzt.

DURCHBLICKE. (nr.) *Von Exegese zum Kerygma.* Es wird aufgezeigt, wie die Zeitgemässe Exegese in der heutigen Homiletik zu verwerten sei, nach den Arbeiten von F. Kampbaus, R. Schnackenburg, G. Ebeling.

MEDITATION. *Árpád Nagy*, Zur Verteidigung des Menschen.

FORUM. Bemerkungen zum Aufsatz von *Domokos P. P.* – *Anselm Bence*, Religionsunterricht und Erziehung.

REVUE. *András Szennay*, Häretiker oder Pioniere? – *Benno Maribázi*, Zentennar des I. Vatikanischen Konzils. – *József Gallai*, Die Frohbotschaft von Isolotto – *Pál Péteri*, Pastorale Gedanken über Sünde und Gnade. – *Béla Csanád*, Beiträge zur Soziologie der Messe. – *Sándor Szepesdy*, Bemerkungen zum Ordo Baptismi Parvulorum.

THEOLOGISCHE NOTIZEN.

RÉSUMÉ

BRUNO TARNAY: *Le miracle est il un signe divin?* Il y a vingt ans qu'ont eu lieu les quatre guérisons dont le caractère insolite est bien accentué par l'article. L'auteur rappelle à propos des signes divins les métamorphoses des points de vue de l'apologétique. En parlant des „signes“, il faut qu'on tienne devant soi un système de référence, en fonction duquel se posent le sens et les critères qui permettent de considérer les événements d'une certaine manière. Pour une apologétique à dimension unique, c'était le déterminisme supposé des lois de la nature. En conséquence, les signes divins sont définis, – assez imprudemment – avant tout, comme autant de „violation“ de ces lois. – Dans l'atmosphère spirituelle du personnalisme se développe une conception plus équilibrée, pour laquelle l'intériorité du sujet libre constitue „l'absolu“ de référence. Depuis quelques années, on peut percevoir une tendance synthétisante, élargissant les points de vue partiels de la nature en soi ou bien ceux de l'originalité de l'humain. L'accent est mis énergiquement sur la nécessité d'une espérance, comme fondement réel et compréhensible pour tous, comme un „absolu“, indispensable pour l'interprétation des événements qui signifient par leur structure interne le renouveau total du monde. Un milieu entièrement engagé pour la foi, en même temps qu'ouvert aux exigences de l'histoire et de la société, en continuité parfaite avec l'Évangile du Royaume, ne possède donc nullement moins de poids qu'un esprit hautement scientifique et correct, concernant la constatation des guérisons.

FERENC TOMKA: *Modernité ou modernisme?* L'article parle de la modernité. La condition fondamentale en est que le prêtre – le père spirituel – soit expert dans son propre domaine. (Le point de vue qui propose de compenser par une occupation profane la perte de fonctions sociales du prêtre n'est pas acceptable.) Une certaine attitude critique est nécessaire pour l'autodidaxie théologique. Elle est nécessaire à l'égard des exagérations aussi bien qu'à celui des lacunes. En même temps, il faut de la patience pour l'exercice du sacerdoce: il faut renouveler le christianisme en se basant sur les données réformées intérieurement, sans rupture.

TAMÁS SZOMOR: *L'église dans l'Écriture Sainte et dans l'histoire de l'Église.* On a déjà souvent écrit sur l'église mais l'explication a été éronnée des l'énumération de ses diverses parties. L'auteur démontre quelle était la notion du lieu saint dans l'Ancien Testament, puis il explique quelle était la conception du Christ: L'église est la Maison de son Père. L'église

a pris une nouvelle signification dans l'enseignement du Christ, la divinité habite en Lui, c'est pourquoi l'homme lui-même devient la maison de Dieu par la grâce de l'Eucharistie (Jean 6, 56). Dans les premières années de la communauté primitive de Jérusalem, tout le monde se rendait à l'église de l'Ancien Testament, mais la célébration de la cène avait lieu dans les maisons. La communauté rassemblée (Ecclesia - assemblée) ne donna son nom que beaucoup plus tard au lieu de la pieuse réunion. Le changement structural des conditions sociales amena la conception que Dieu devait aussi avoir sa propre maison et cette aspiration fut catégoriquement soutenue par Constantin le Grand et ses successeurs. Il en fut ainsi dans le cours des siècles. L'Église d'aujourd'hui ne devrait pas exprimer la grandeur de Dieu par les dimensions des temples, mais de nos jours que les églises soient les lieux de rencontre avec le Christ et avec nos frères.

FERENC GÁL: *Sur les notes d'un savant naturaliste.* Dans une de ses études, Karl Hummel exprime la difficulté ressentie par nombre d'entre nous, provenant de ce que la théologie et l'évangélisation utilisent encore certaines notions selon l'ancien aspect du monde ou l'ancienne conception des sciences naturelles, c'est pourquoi elles ne trouvent pas d'écho dans l'âme de l'homme d'aujourd'hui. Il cite en exemple la création et l'évolution, la mort et la résurrection, le libre arbitre et la notion de la substance et en même temps il pose la question: mais pouvons nous parler de l'invariabilité de l'enseignement? L'auteur répond en confrontant les méthodes théologiques et celles des sciences naturelles, puis en prenant l'une après l'autre les notions mentionnées, il démontre que la théologie actuelle a trouvé la solution adéquate. Tout au plus, ses explications ne sont pas encore passées dans l'enseignement de tous les jours. L'élargissement des sciences naturelles et de la philosophie aide aussi la théologie à interpréter plus profondément la révélation. Mais l'invariabilité de l'enseignement est donnée par le fait que la théologie ne doit pas interpréter la révélation divine sur la base de recherches libres, mais par l'intervention de l'office d'enseignement qui a été pourvu d'une garantie divine pour la garde et la proclamation de la vérité.

HORIZONS

De l'exégèse moderne vers la kérygma.

Grâce à quelques éminents spécialistes (entre autres R. Schnackenburg et F. Kamphaus) et à plusieurs publications nous pouvons nous rendre compte combien l'interprétation existentialiste et la méthode d'histoire des formes de l'exégèse historique-critique moderne - nous pensons ici aux résultats raisonnables déjà généralement admis - peuvent être fructueusement appliqués dans le kerygma chrétien de nos jours.

MÉDITATION

Árpád Nagy: Pour la protection de l'homme.

FORUM. *Remarques sur l'étude de Domokos.*

P. Anzelm Bencze: L'enseignement de la religion et l'éducation.

REVUE. *András Szemnay: Hérétiques ou pionniers?*

Benno Maribázi: Le centenaire du Concile Vatican I.

József Gallai: Heureuse nouvelle du Christ à Isollo.

Pál Péteri: Reflexions pastorales sur le péché et sur la grâce.

Béla Csanád: Données pour la sociologie de la messe.

Sándor Szepesdy: Remarques sur l'Ordo Baptismi Parvulorum.

NOTICES THÉOLOGIQUES